Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Maliye Anabilim Dalı

BÜTÇE DENGESİNİN BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİNDE İYİ YÖNETİŞİMİN ROLÜ

Mustafa KURT

Doktora Tezi

Ankara, 2022

BÜTÇE DENGESİNİN BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİNDE İYİ YÖNETİŞİMİN ROLÜ

Mustafa KURT

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Maliye Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2022

KABUL VE ONAY

Mustafa Kurt tarafından hazırlanan "Bütçe Dengesinin Büyüme Üzerindeki Etkisinde İyi Yönetişimin Rolü" başlıklı bu çalışma, 08.06.2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ahmet Burçin YERELİ (Başkan)

Doç. Dr. Hale AKBULUT (Danışman)

Prof. Dr. Pelin VAROL İYİDOĞAN

Doç. Dr. Halis KIRAL

Doç. Dr. Hilmi ÇOBAN

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan ***"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"*** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. (1)
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ….. ay ertelenmiştir. (2)
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. (3)

08/06/2022

Mustafa KURT

[1] *"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"*

*(1) Madde 6. 1. Lisansüstü tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.*

*(2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.*

*(3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.*
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

****** Tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.***

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Doç. Dr. Hale AKBULUT** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Öğr. Gör. Mustafa KURT

ADAMA SAYFASI

Eşim ve oğluma ithaf ediyorum.

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam süresince değerli görüş ve katkıları ile beni yönlendiren, çalışmamın nihai haline ulaşması için yardım ve desteklerini esirgemeyen, özellikle tezimin ekonometrik kısmında öğrendiğim çok şeyi kendisine borçlu olduğum, mesleğine bağlılığı, yaklaşımı ve mütevazı kişiliği ile örnek aldığım akademisyenlerden biri olan değerli danışman hocam Doç. Dr. Hale AKBULUT'a tezime göstermiş olduğu özen ve ilgiden dolayı çok teşekkür ederim.

Doktora programına başladığım ilk günden itibaren akademik açıdan gerekli desteğini cömert bir şekilde sunan, babacan yaklaşımı ile gölgesini her zaman hissettiğim, akademik bilgi birikiminden her zaman yararlandığım ve yararlanacağım, hoşgörü ve yapıcı davranışları ile akademik hayatım boyunca örnek alacağım akademisyenlerden biri olan değerli büyüğüm ve saygı değer hocam Prof. Dr. Ahmet Burçin YERELİ'ye çok teşekkür ederim

Tez çalışmam hakkında değerli görüş, eleştiri ve önerileri ile destek sağlayarak tezimin gelişimine katkı sağlayan ve yardımlarını cömertçe sunan değerli hocalarım Prof. Dr. Pelin VAROL İYİDOĞAN; Doç. Dr. Hilmi ÇOBAN ve Doç. Dr. Halis KIRAL'a çok teşekkür ederim.

Ayrıca tezimin ekonometrik kısmında görüşüne sıkça başvurduğum Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası ekonomistlerinden Abdullah KAZDAL'a çok teşekkür ederim.

Kendisi ile tanıştığım günü milat olarak kabul ettiğim, iyi ki "hayatımı hayatına hayatını hayatıma kattım" dediğim, hoşgörülü, hayat ve yol arkadaşım, sevgili eşim ve yarenim Çiğdem KURT'a mesleğimin ve hayatın zorlukları karşısında sağladığı destek ve hoşgörüyü cömertçe sunduğu ve sunmaya da devam edeceğinden emin olduğum için çok teşekkür ederim.

Son olarak, hayatım boyunca bana göstermiş oldukları destek ve güveni her zaman hissettiğim, hayatın zorlukları karşısında ellerinden gelen yardımı hiçbir zaman esirgemeyen annem ve babama çok teşekkür ederim.

ÖZET

KURT, Mustafa. *Bütçe Dengesinin Büyüme Üzerindeki Etkisinde İyi Yönetişimin Rolü*, Doktora Tezi, Ankara, 2022.

Bu çalışmanın amacı, bütçe dengesi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkide yönetişimin rolünü ortaya koymaktır. Bu amaçla, literatürde yer alan öncül çalışmalardan farklı olarak Hansen (1999) panel eşik regresyon analizi yöntem olarak kullanılmıştır. 2006-2018 dönemini kapsayan toplam 28 ülke örneklem olarak seçilmiştir. Sabit etkiler modelinden elde edilen bulgular, bütçe dengesi ile ekonomik büyüme arasında pozitif ve doğrusal olmayan bir ilişki olduğunu göstermektedir. Panel eşik yönteminden elde edilen bulgular ise, bütçe dengesinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin büyüklüğünün belirlenmesinde yönetişimin önemli bir araç olduğunu göstermektedir. Analiz neticesinde elde edilen eşik değerin hem altında hem de üstünde bütçe fazlası ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilemektedir. Ancak, yönetişimin iyi olmadığı (yönetişimin eşik değerin altında olduğu) ülkelerdeki bütçe fazlasının, yönetişimin iyi olduğu (yönetişimin eşik değerin üzerinde olduğu) ülkelerdeki bütçe fazlasına nazaran ekonomik büyüme üzerindeki pozitif etkisi çok daha etkili ve önemli olmaktadır.

Anahtar Sözcükler

Bütçe, Ekonomik Büyüme, Yönetişim, Panel eşik yöntemi.

ABSTRACT

KURT, Mustafa. *The Role Of Good Governance In The Impact Of Budget Balance On Growth*, Ph. D. Dissertation, Ankara, 2022.

The aim of this study is to reveal the role of governance in the relationship between budget balance and economic growth. For this purpose, unlike the previous studies in the literature, Hansen (1999) panel threshold regression analysis was used as a method. A total of 28 countries covering the period 2006-2018 were selected as sample. Findings from the fixed effects model show that there is a positive and non-linear relationship between budget balance and economic growth. Findings from the panel threshold method, on the other hand, show that governance is an important tool in determining the size of the effects of the budget balance on economic growth. Budget surplus both below and above the threshold value obtained as a result of the analysis positively affects economic growth. However, the positive effect of the budget surplus in countries with poor governance (where governance is below the threshold) on economic growth is much more effective and significant than the budget surplus in countries with good governance (where governance is above the threshold).

Key words

Budget, Economic Growth, Governance, Panel threshold method.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI ii
ETİK BEYAN iii
ADAMA SAYFASI iv
TEŞEKKÜR v
ÖZET vi
ABSTRACT vii
İÇİNDEKİLER viii
KISALTMALAR DİZİNİ x
TABLOLAR DİZİNİ xi
ŞEKİLLER DİZİNİ xii
GİRİŞ 1
1. BÜTÇE DENGESİ VE EKONOMİK BÜYÜME: TEORİK ÇERÇEVE 5
1.1. GİRİŞ 5
1.2. BÜTÇE KAVRAMI 6
1.3. BÜTÇE DENGESİ KAVRAMI 7
1.4. BÜTÇE DENGESİ İLE İLGİLİ YAKLAŞIMLAR 8
1.4.1. Klasik Maliye Yaklaşımına Göre Bütçe Denkliği 9
1.4.2. Modern (Müdahaleci) Maliye Yaklaşımına Göre Bütçe Denkliği 11
1.4.2.1. Devri Bütçe Teorisine Göre Bütçe Denkliği 11
1.4.2.2. Telafi Edici Bütçe Teorisine Göre Bütçe Denkliği 13
1.5. EKONOMİK BÜYÜME KAVRAMI 14
1.5.1. Neo-klasik (Solow) Büyüme Modeli 17
1.5.1.1. Durağan Durumda Büyüme 22
1.5.1.2. Sermaye Birikimi ve Altın Kural Düzeyi 24
1.5.1.3. Tasarruf ve Büyüme 25
1.5.1.4. Nüfus Artışı ve Büyüme 25
1.5.1.5. Teknolojik Gelişme ve Büyüme 26
1.5.2. İçsel Büyüme Teorisi 28
1.5.2.1. AK Modeli 29

1.5.2.2. Bilgi Üretimi ve Taşmalar Modeli 30
1.5.2.3. Araştırma-Geliştirme Modeli 31
1.5.2.4. Beşeri Sermaye Modeli 33
1.5.2.5. Kamu Politikası Modeli 34
1.5.3. Kurumsal İktisat Teorisi 35
1.6. DEĞERLENDİRME 37
2. BÜTÇE DENGESİ, EKONOMİK BÜYÜME VE YÖNETİŞİM İLİŞKİSİ 39
2.1. GİRİŞ 39
2.2. YÖNETİM, YÖNETİŞİM VE İYİ YÖNETİŞİM 39
2.3. İYİ YÖNETİŞİMİN ÖZELLİKLERİ 41
2.4. YÖNETİŞİM GÖSTERGELERİ 42
2.5. KURUMSAL İKTİSAT TEORİSİ VE YÖNETİŞİM 45
2.6. YÖNETİŞİMİN TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNDEKİ SEYRİ 47
2.7. YÖNETİŞİM, BÜTÇE DENGESİ VE EKONOMİK BÜYÜMENİN TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNDEKİ SEYRİ 52
2.8. UYGULAMALI LİTERATÜR 53
2.9. DEĞERLENDİRME 63
3. BÜTÇE DENGESİNİN BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİNDE İYİ YÖNETİŞİMİN ROLÜ: AMPİRİK ANALİZ 65
3.1. GİRİŞ 65
3.2. VERİ VE YÖNTEM 66
3.3. MODEL 72
3.4. EŞİK DEĞER VE PARAMETRE KATSAYILARININ TAHMİNİ 74
3.5. AMPİRİK BULGULAR 76
3.6. DEĞERLENDİRME 80
SONUÇ 87
KAYNAKÇA 91
EK 1. ORİJİNALLİK RAPORU 102
EK 2. ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU 104

KISALTMALAR DİZİNİ

Bu çalışmada kullanılmış bazı kısaltmalar açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

CPI: Corruption Perceptions Index (Yolsuzluk Algısı Endeksi)

EKK: En Küçük Kareler

EU: Avrupa Birliği

EUROSTAT: European Statistics (Avrupa İstatistik Ofisi)

GSYİH: Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla

GSMH: Gayri Safi Milli Hâsıla

MG: Milli Gelir

IMF: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)

OECD: Organisation For Economic Co-operation And Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)

UN: United Nations (Birleşmiş Milletler)

WB: World Bank (Dünya Bankası)

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Yönetişim İle Yönetim Kavramları Arasındaki Farklılıklar 40
Tablo 2. Yönetişim Göstergeleri (2006-2018 Dönemi Ortalama Değerler) 48
Tablo 3. Ampirik Çalışmalara Ait Literatür Özeti 58
Tablo 4. Analize Konu Ülkeler 67
Tablo 5. Modelde Kullanılan Değişkenler 68
Tablo 6. Modelde Kullanılan Değişkenlerin Beklenen İşaretleri 70
Tablo 7. Değişkenlere Ait Genel İstatistikler 70
Tablo 8. Panel Birim Kök Testine İlişkin Bulgular 71
Tablo 9. Sabit Etkiler Modeli Tahmin Bulguları 1 77
Tablo 10. Sabit Etkiler Modeli Tahmin Bulguları 2 77
Tablo 11. Yönetişim Katsayısı Eşik Değer Analizi Sonuçları 79
Tablo 12. Tek Eşik Değişkene İlişkin Tahmin Bulgularının Değerlendirilmesi 84

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Devri Bütçe Teorisine Göre Bütçe Dengesi 12
Şekil 2. Üretim Olanakları Eğrisi ve Ekonomik Büyüme 15
Şekil 3. İşçi Başına Üretim Fonksiyonu 17
Şekil 4. Solow Modelinde İşçi Başına Çıktı, Tüketim ve Yatırım 19
Şekil 5. Durağan Durum Dengesi 23
Şekil 6. Sermaye Birikimi ve Altın Kural Düzeyi 24
Şekil 7. Tasarruf Artışı ve Büyüme İlişkisi 25
Şekil 8. Ekonomik Büyüme ve Nüfus Artışı İlişkisi 26
Şekil 9. Teknolojik Gelişme ve Büyüme 27
Şekil 10. İyi Yönetişim Göstergeleri 45
Şekil 11. Yönetişim Kalitesi 50
Şekil 12. Yönetişim Kalitesi (2006-2018 Dönemi Ortalama Değerler) 51
Şekil 13. Bütçe Dengesi ve Ekonomik Büyüme 53

GİRİŞ

Küreselleşme ile birlikte dünyada hızlı bir dönüşüm başlamıştır. Söz konusu dönüşümle birlikte, özellikle 1990'lı yıllardan sonra küreselleşmenin getirdiği yönetim anlayışına bağlı olarak, iktisadi politikalar ve kamu mali yönetiminde değişim gerekliliği ortaya çıkmıştır ve dünyada geleneksel yönetim anlayışından yönetişim anlayışına doğru bir gelişme yaşanmıştır. Söz konusu değişim ile birlikte literatürde de yönetişim kavramının çeşitli şekillerde tanımlandığı görülmektedir. Avrupa Birliği raporunda, yönetişim, kurumların karar alma noktasında şeffaf olmaları, özellikle yolsuzluğu önlemek için gerekli kapasite kullanımının sağlanması ve ülkede hukukun üstün olması şeklinde tanımlanmaktadır (EU, 2003: 39). Görüldüğü gibi, Avrupa Birliği; yönetenlerin karar alma süreçlerinde şeffaf davranmaları, ülkede hukukun üstün olması gerekliliğini ifade ederek demokrasinin geliştirilmesi ve özellikle yolsuzluğu önlemek için gerekli olan politikaların uygulanması için yönetişimin önemini vurgulamaktadır. 1994 yılında Kahire'de gerçekleşen bir konferansta ise, yolsuzluğu önlemek ve sürdürülebilir bir ekonomik kalkınma için gerekli olan politikaların uygulanması ile birlikte ülkedeki etkili kurum ve politikalar ile yönetişimin desteklenmesi gerektiği bildirilerek iyi bir ekonomik performans için iyi yönetişimin önemi vurgulanmıştır (UN, 1994).

Bilim ve teknoloji geliştirmenin sağlanmasına yönelik devlet desteği, yatırım ortamının sağlanmasında devletin etkisi, fikri mülkiyet hakların korunması ve gerekli koşulların sağlanması gibi faktörler büyüme üzerinde etkili içsel birer faktördür ve içsel büyüme modellerinin temelini oluşturmaktadır. Bununla birlikte kurumsal iktisat teorisi, mülkiyet haklarını garanti eden ve teşvik unsurları olan siyasi otoritelerin etkin kurumlar oluşturabileceğini ifade etmekte ve kurumların yönetişim kalitesinin büyümeye etkide bulunduğunu söyleyerek yönetişim göstergelerine atıfta bulunmaktadır. Aslında, kurumsal iktisat teorisi, kurumsal olarak iyi ülkelerin teknoloji, insan sermayesi ve sanayileşmeye daha fazla yatırım yaparak ekonomik büyümeyi yönlendirdiğine dikkat çekmektedir. Özetle hem içsel hem de kurumsal iktisat teorisi kapsamında ülkenin yönetişim kalitesinin büyüme üzerinde etkili olduğu söylenebilir.

Bu bağlamda ekonomik büyümeyi gerçekleştirmek için yönetişim rolü önem arz etmektedir.

Bu çalışmada bütçe dengesi ile ekonomik büyüme ilişkisinde yönetişimin rolü detaylarıyla incelenecektir. Yönetişimden kaynaklanan pozitif ve negatif etkiler, ekonominin tümü üzerinde bir etkide bulunarak ekonomik büyümeyi dolaylı olarak etkileyebilir. Dolayısıyla iktisadi büyüme ile bütçe dengesi ilişkisinde yönetişim rolü bu çalışmanın temelini oluşturmaktadır.

Bütçe dengesi ile yönetişim ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi doğrudan ele alan birçok çalışmaya rastlanmaktadır. Ancak bütçe dengesinin büyüme üzerindeki etkisi dikkate alındığında, yönetişimin rejim değişikliğine yol açabilecek rolünün dikkate alınmadığı görülmektedir. Bu çalışmada; ekonomik büyüme ile bütçe dengesi arasındaki ilişki incelenirken, önceki çalışmalardan farklı olarak iyi yönetişimin rolü ele alınmaktadır. Bu bağlamda, bu çalışmanın bütçe ve iktisadi büyümeye ilişkin kamu politikasının geliştirilmesine rehberlik etmesi beklenmektedir.

Yönetişimin kalitesine bağlı olarak, belirli amaçlar için geliştirilen bütçe politikaları beklenmedik sonuçlar doğurabilir. Bu nedenle bütçe politikasının etkinliğinde yönetişimin rolünün belirlenmesi oldukça önemlidir. Nispeten yüksek kaliteli yönetişime sahip ülkelerde bütçe politikasının büyüme üzerindeki etkisi iki farklı şekilde kendini gösterebilmektedir. Birincisi; kaliteli yönetişimin olduğu ülkelerde, bütçe fazlaları büyüme üzerinde nispeten olumlu bir etkiye sahip olabilecek üretken alanlarda kullanılabilir. Öte yandan, yüksek kaliteli yönetişimin olduğu ülkelerde, özel sektör daha güvenli bir ortam bulduğu için ekonomik büyüme öncelikle özel sektör tarafından yönlendirilir, ancak bütçe politikasının etkisi nispeten sınırlıdır. Her iki durumda da etkinin yönü belirsizdir, ancak bütçe dengesinin büyüme üzerindeki etkisinin yönetişim kalitesine bağlı olması beklenmektedir. Bu bağlamda, bu çalışmanın ana hipotezi şu şekildedir: "Yönetişim kalitesinin bütçe dengesi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki üzerinde istatistiksel olarak önemli bir etkisi vardır."

Hipotez, Türkiye ve 27 Avrupa Birliği ülkesinin 2006-2018 dönem verileri kullanılarak test edilmiştir. Önceki çalışmalardan farklı olarak, bu çalışmada bütçe dengesi ve iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi analiz etmek için Hansen (1999) tarafından geliştirilen panel eşik yöntemi kullanılmaktadır. Söz konusu yöntem; üçüncü değişkenin iki ana değişken arasındaki ilişki üzerindeki etkisini ve olası doğrusal olmayan ilişkileri gözlemlememize olanak vermektedir. Bu açıdan bakıldığında söz konusu yöntem kullanılarak yapılan bu çalışma, "bütçe dengesinin büyüme üzerindeki etkisinde iyi yönetişimin rolünü" gözlemlemeyi ve yönetişim için eşik değer belirlemeyi mümkün kılmaktadır.

Bu çalışma; teorik ve ampirik literatür olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; bütçe, bütçe dengesi ve ekonomik büyüme kavramlarının tanımı ele alınmış, sonrasında bütçe dengesine ilişkin yaklaşımlar açıklanmış, daha sonra ise Neo-klasik büyüme teorisi, içsel büyüme teorisi ve kurumsal iktisat teorisi incelenerek kamu politikaları hakkındaki yaklaşımları aktarılmıştır. Bilindiği üzere, bütçe bir kamu politikası aracı olarak kullanılabilir. Dolayısıyla, kamu politikalarının ekonomik büyümeye etkileri bütçenin etkileri hakkında da rehber olacağı için önemlidir. Söz konusu amaçla, birinci bölümün sonucunda, ele alınan teoriler arasında içsel büyüme teorisi ve kurumsal iktisat teorisi kamu politikalarının etkili olduğunu vurgulamıştır.

İkinci bölümde, iyi yönetişimin tanımı ve özellikleri açıklandıktan sonra yönetişim göstergeleri hakkında bilgilere yer verilmiştir. Ayrıca "bütçe dengesi ve büyüme arasındaki ilişkide yönetişimin rolü" ayrıntılı olarak incelenmiş ve kurumsal iktisat teorisi ele alınarak yönetişim ile ilişkisi değerlendirilmiştir. Bu bölümde ayrıca yönetişim, bütçe dengesi ve ekonomik büyümenin 28 ülkedeki seyri yıl bazında incelenerek değerlendirme yapılmıştır. Buradaki temel amaç, bütçe dengesine bağlı olarak büyüme oranlarının değişip değişmediğini değerlendirmek ve yönetişim kalitesini Türkiye ve Avrupa Birliği ülkeleri ile karşılaştırmaktır. Bölümün son kısmı ise, bütçe dengesi, ekonomik büyüme ve yönetişim arasındaki ilişki üzerine ampirik çalışmaları içermektedir.

Çalışmanın son bölümü olan üçüncü bölüm, ampirik analizde kullanılan verileri, yöntemleri ve modelleri açıklayarak bulguları ortaya koymaktadır. Oluşturulan model çerçevesinde öncelikle panel birim kök testine ilişkin bulgular tahmin edilmiş ardından sabit etkiler modeli tahmin bulguları ve yönetişim katsayısı eşik değer analizine ilişkin tahminler gerçekleştirilmiştir. Sonuç kısmında ise, "bütçe dengesinin büyüme üzerindeki etkisinde yönetişimin rolü" değerlendirilmekte ve politika önerileri sunulmaktadır.

Sonuç olarak bu çalışmada "bütçe dengesinin büyüme üzerindeki etkisinde iyi yönetişimin rolü" analiz edilirken literatürde yer alan eksiklikler giderilmiş ve yönetişimin kalitesini göz önünde bulunduracak şekilde politika önerileri sunulmuştur. Ekonomik büyümenin ele alınan ülkeler için nihai hedef olduğu ve bütçe dengesinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin yönetişim kalitesine bağlı olduğu göz önünde bulundurulduğunda çalışmanın katkısı ve önemi daha iyi anlaşılmaktadır.

1. BÜTÇE DENGESİ VE EKONOMİK BÜYÜME: TEORİK ÇERÇEVE

1.1. GİRİŞ

Bir ekonomide toplumun ihtiyaçları kamu ve özel kesim tarafından karşılanmaktadır. Kamu kesimi tarafından yerine getirilen mal ve hizmetlerin finansmanı bütçe aracılığıyla yapılmaktadır. Bütçe, gelir ve giderler arasında denge sağlayan bir araç niteliğindedir.

Her toplumun kendine özgü bir takım ihtiyaçları vardır ve bu ihtiyaçlar sınırsızdır. Sınırsız olan toplumsal ihtiyaçları sınırlı kaynaklar ile karşılamak gerekir. Nitekim böyle bir durum, ihtiyaçlar ile ihtiyaçları finanse edecek kaynakların karşı karşıya gelmesi sonucunu doğurur ve bu da her zaman "tercih" ve "denkleştirme" sorununu ortaya çıkarır (Feyzioğlu, 1984: 3).

Ekonomik büyümeyi etkileyen faktörler, geçmişten günümüze ekonomi ile ilgilenenlerin temel ilgi alanlarından biri olmuştur. Bu faktörleri belirlemek için birçok farklı ekonomik ve ekonomik olmayan değişken dikkate alınmıştır. Bu değişkenlerden biri de kamu bütçesidir. Ancak, bütçe dengesinin büyümeyi nasıl etkilediği konusunda halen bir fikir birliği yoktur. Bazı iktisatçılar kamu harcamalarının ve vergilerin en aza indirilmesini savunurken, diğerleri ekonomik büyüme üzerindeki olumlu etkilerin geniş bir bütçe politikası yelpazesinde kamu harcamaları yoluyla sağlanabileceğini savunmaktadır.

Sosyal refahın ve kişi başına düşen gelirin artırılması tüm ekonomiler için temel bir hedeftir. Bu nedenle bütçe politikası çok önemli bir araçtır. Ancak ekonomik büyümeyi sağlamak için kullanılan bütçe politikalarının olası etkilerinin analiz edilmesi gerekmektedir. Ek olarak, son araştırmalar, ekonomik büyümeyi etkileyen potansiyel bir faktör olarak yönetişimin rolüne odaklanmıştır.

Bu bölümde; bütçe, bütçe dengesi ve ekonomik büyüme kavramları, bütçe dengesine ilişkin yaklaşımlar ve bazı büyüme teorileri hakkında bilgilere yer verilecektir.

1.2. BÜTÇE KAVRAMI

Devlet, gelecek belli bir dönem için yapacağı harcamaları ve söz konusu harcamaları finanse edecek gelirleri bütçe aracılığıyla belirlemektedir. Başka bir ifadeyle devlet, sınırsız olan toplum ihtiyaçlarının karşılanması için öncelikle kamu harcamalarını daha sonrasında ise söz konusu harcamaların finansmanını sağlayacak kamu gelirlerini bütçe aracılığıyla belirlemektedir. Bu bakımdan istisnasız her devlet, sınırsız olan toplumsal ihtiyaçları karşılamak için kaynak bulmak ve bir bütçe yapmak durumundadır. Dolayısıyla bütçe denkliği son derece önem arz eden bir konudur.

Bütçe kavramını çeşitli şekillerde tanımlamak mümkündür. Bütçenin bütün tanımlamalarında temelde aynı şey farklı ifade şekilleri ile görülmektedir. E. Allix, bütçeyi, devletin belirli dönemdeki gider ve gelirlerinin tahmin edilmesinin yanı sıra gelirlerin toplanması, giderlerin yapılmasına imkân sağlayan tasarruf şekli olarak tanımlamaktadır (Gürsoy, 1980: 3). Başka bir tanımlamada bütçe, gelecek belirli bir dönem için gerçekleşmesi tahmin edilen gelir ve giderleri birlikte gösteren bir cetveldir (Öztürk, 2016: 92). Başka bir ifadeyle bütçe, geleceğe yönelik gelir ve giderleri gösteren; gelir ve gider karşılaştırmasını sağlayan hukuki bir belgedir (Aksoy, 2011: 390). Bütçe, belirli bir dönemde elde edilecek gelirlerin yanı sıra yapılması planlanan giderleri gösteren bir tahmin cetvelidir (Eğilmez, 2012: 18). Bunun yanı sıra bütçe kavramının en eski tanımlarından biri ise, 1862 yılında Fransa'da kabul edilen bir kanunda görülmektedir. Söz konusu kanuna göre bütçe, devletin yıllık gelir ve giderlerini tahmin eden belgedir (Schick, 2002: 20).

Bütçe kavramını çeşitli açılardan değerlendirmek mümkündür. Genel anlamda bütçe kavramı, devletin gelir ve giderlerini gösteren bir kanundur. Bu tanım bütün kamu kurum ve kuruluşları için geçerli olan genel bir bütçe tanımıdır. Bunun yanı sıra, bütçe kavramını siyasi, hukuki ve ekonomik açıdan da değerlendirmek mümkündür. Bütçe kavramının ilk gelişim sürecinde hukuki ve siyasi özellikleri ön plana çıkarken

günümüzde bu özelliklere ekonomik özellikler de eklenmiştir (Dülger, 2018: 3). Hukuki açıdan bütçe kavramı, gelecek belirli bir dönem için kamu giderlerinin yapılmasına ve kamu gelirlerinin toplanmasına izin vermek amacıyla yetkili organlar (yasama organı) tarafından onaylanıp yürürlüğe konulan bir belgeyi ifade etmektedir (Pehlivan, 2018: 24). Yürütme organı tarafından hazırlanan bütçenin yürürlüğe girebilmesi için siyasi iktidarın yasama organından yetki alması ise, bütçenin siyasi özelliğini oluşturmaktadır. Dolayısıyla kamu giderlerinin yapılması ve kamu gelirlerinin toplanmasının yasama organının iznine bağlı olması bütçenin siyasi özelliğini oluşturmaktadır (Öztürk, 2016: 93). Özellikle, müdahaleci devlet anlayışının ve sosyal devlet anlayışının gelişmesiyle bütçe kavramının ekonomik özelliğinin de geliştiği söylenebilir. Ekonomik açıdan bütçe kavramı, devletin her yıl milli ekonomiden vergi ve benzeri araçlarla ne kadar kaynak toplanacağı ve söz konusu kaynakların nerelerde kullanılacağını gösteren bir belge olarak ifade edilmektedir (Pehlivan, 2018: 23).

Bütçe, şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkeleri açısından son derece önemlilik arz eden bir belgedir. Harcamaların ayrıntılı bir şekilde görünümünü sağlamak suretiyle hem vatandaşların hem de yasama organının, kaynakların nereye harcandığını bilmelerini sağladığından bütçe şeffaflığı arttırmaktadır. Ek olarak, yürütme organı gelir toplamadan ve harcama yapmadan önce yasama organının iznine ihtiyaç duyduğu için bütçe hesap verebilirliği de arttırmaktadır (Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı, 2004: 129).

1.3. BÜTÇE DENGESİ KAVRAMI

Bütçe, belli bir süre için elde edilecek gelirler ile yapılacak giderleri gösteren bir tahmin belgesidir. Bütçe dengesi ise, bütçe gelirleri ile bütçe giderlerinin birbirine denk olması durumunda ortaya çıkmaktadır. Esasında, bütçe dengesi üç farklı şekilde ifade edilebilir (Eğilmez, 2012: 18):

- Bütçe gelirleri < bütçe giderleri ise bütçe açığı,
- Bütçe gelirleri > bütçe giderleri ise bütçe fazlası,
- Bütçe gelirleri = bütçe giderleri ise bütçe denkliği

söz konusudur.

Ülkeler gerçekleştirmiş oldukları bütçe harcamalarının finansmanı için bütçe gelirlerine ihtiyaç duymaktadır. Bütçe gelirleri içerisinde en çok paya sahip olan gelir türü ise vergi gelirleridir. Ek olarak, bütçe gelirlerinin diğer kısmı; resim, harç, şerefiye ve benzeri gelirlerden meydana gelmektedir (Aksoy, 2011: 140-163).

Bütçe giderlerini ise üç başlık altında incelemek mümkündür. Söz konusu harcamalar şunlardır (Erdem ve diğerleri, 2020: 72-74):

- Cari harcamalar: Faydası kısa süreli olan, her yıl tekrar eden ve tüketime yönelik olan harcamalardır. Örneğin, kamu personeli maaşları, demirbaş alımları, kırtasiye, ısınma ve aydınlatma gibi genel giderler.
- Yatırım harcamaları: Sağladıkları faydalar genellikle bir yıldan fazla olan, ülke ekonomisinin üretimini doğrudan arttıran, çoğunlukla dayanıklı mallar için yapılan harcamalardır. Örneğin, yol, köprü, baraj gibi alt yapı yatırımları, makine, taşıt alımları ve büyük onarım giderleri.
- Transfer harcamaları: Milli geliri etkilemeyen sadece satın alma gücünün belirli kesimler arasında el değiştirilmesi sonucu ortaya çıkan harcamalardır. Örneğin, sosyal yardımlar.

Bütçede denklik ilkesi gereğince, bütçe gelirleri ile bütçe giderleri denktir. Ancak söz konusu denklik kâğıt üzerinde kalmaktadır, bütçede görünüşte bir denklik vardır ve genellikle, bütçe gelirlerinin bütçe giderlerine aynı hızda eşlik edememesi neticesinde bütçe açıkları kaçınılmaz olmaktadır (Tüğen, 1991: 6).

1.4. BÜTÇE DENGESİ İLE İLGİLİ YAKLAŞIMLAR

Bütçe; vergi, resim, harç ve benzeri kamu gelirleri ile kamu harcamalarını denkleştirmeyi hedeflemektedir. Adam Smith'in öncülüğündeki klasik yaklaşım bütçede denklik ilkesini savunmuştur. Nitekim 1929 Büyük Buhranı'na kadar bütçede

denklik ilkesine çoğu ülke tarafından uyulmuştur. Fakat söz konusu Buhran'dan sonraki süreçte gelişen ve John Maynard Keynes'in öncülüğündeki Keynesyen yaklaşım, bütçenin maliye politikası aracı olarak kullanılabileceğini, müdahaleci devlet anlayışını savunmakta ve ekonominin içinde bulunduğu duruma göre bütçenin açık veya fazla vermesinde sakınca görmemektedir. Başka bir ifadeyle, Keynesyen yaklaşım, durgunluk dönemlerinde açık bütçe politikasının; enflasyonist dönemlerde ise bütçe fazlası politikasının izlenmesi gerektiğini savunmaktadır.

Bütçe dengesine ilişkin tarih boyunca birçok yaklaşım ortaya atılmıştır. Bu çalışmada söz konusu yaklaşımlardan ön plana çıkan iki yaklaşıma değinilecektir: Klasik maliye yaklaşımı ve modern maliye yaklaşımı.

1.4.1. Klasik Maliye Yaklaşımına Göre Bütçe Denkliği

Klasik maliye yaklaşımına göre kamunun bütçesi, mümkün olduğunca küçük olmalıdır. Kamunun ekonomik faaliyetleri, kamu düzenini sağlamak ve savunma hizmetleri ile sınırlı olmalıdır. Böylece kamu harcamaları minimum düzeyde olur. Bunun yanı sıra, devletin elde edeceği kamu gelirleri de söz konusu harcamaları karşılayacak düzeyde tutulmak suretiyle minimum olmalıdır.

İkinci Dünya Savaşı'na kadar maliye literatürüne egemen olan klasik yaklaşıma göre, bütçenin denk olarak ifade edilebilmesi için kamu giderlerinin normal kamu gelirleri ile karşılanması gerektiği savunulmuştur. Başka bir ifadeyle devlet kamu giderlerini; vergi, resim, harç ve benzeri kamu gelirleri ile karşılamalıdır. Borçlanma, klasik maliye yaklaşımına göre normal gelirden sayılmaz (Feyzioğlu, 1984: 107). Ancak, klasik yaklaşım devletin borçlanmasına tamamen karşı çıkmamıştır. Klasik yaklaşım, alınan borcun cari harcamalar için değil yatırım harcamaları için kullanılabileceğini; bu suretle devletin borçlanabileceğini savunmuştur. Bu durum maliye literatüründe "bütçenin altın kuralı" olarak ifade edilmektedir.

Klasik maliyeciler, hem gelir fazlasını hem de gider fazlasını (bütçenin denkliğini bozacağından) sakıncalı görmüşler; özellikle bütçe açığının ekonomi üzerindeki

olumsuz etkilerinden bahsetmişlerdir (Edizdoğan ve Çetinkaya, 2016: 68). Bütçe açıklarını kapatmak amacıyla devletin borçlanma yolunu tercih etmesi uzun dönemde bütçe harcamalarını artıracağından klasik maliyeciler, (olağanüstü durumlar hariç) devletin borçlanmasına sıcak bakmazlar. Ek olarak, bütçe açıklarının (üretimin sabit kalması şartıyla) para arzının artırılması suretiyle finanse edilmesi enflasyonu ortaya çıkaracağından bütçe açığının para basımı suretiyle kapatılmasına da sıcak bakmazlar (Bülbül, 2018: 37).

Klasik maliyeciler, bütçe fazlasına da karşı çıkar. Eğer bütçe fazla çıkar ise, devlet olması gerekenden daha fazla vergi alıyor anlamına gelir. Klasik yaklaşımda, devletin olması gerekenden daha fazla vergi alması, kişilerde kalması halinde daha verimli alanlarda kullanılabilecek kaynakların, verimsiz alanlarda kullanmak üzere devlet tarafından cebren (zorla) alınması anlamına gelir (Pehlivan, 2018: 80).

Klasik yaklaşıma göre, bütçenin gelir tarafında meydana gelebilecek bir azalma olduğunda, bütçede denkliği sağlamak amacıyla, bütçenin gider tarafında da bir azalma yapılmalıdır. Tam aksine, bütçe gelirlerinde bir artış olduğunda ise, bütçe denkliğini sağlamak amacıyla, bütçe giderleri de artırılmalıdır (Feyzioğlu, 1984: 108-109).

Klasik yaklaşımın bütçe konusundaki düşünceleri uzun süre ülkeler üzerinde etkili olmasına rağmen, 1929 Ekonomik Krizi'nden sonra klasik yaklaşımın temelleri sarsılmıştır. Başka bir ifadeyle, 1929 Ekonomik Krizi, klasik yaklaşımın görüşlerinin yetersiz olduğunu göstermiştir. Söz konusu dönemde ekonomide talep yetersizliği ile birlikte meydana gelen daralma, kamu talebinin de daralması ile daha da şiddetlenmiş; bütçeyi denkleştirmeye yönelik izlenen politikalar krizi daha da fazla yükseltmiştir. Söz konusu olaylar, bütçe dengesinden ziyade ekonomik dengenin daha önemli olduğunu göstermiş; bütçe dengesine ilişkin yeni yaklaşımların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Edizdoğan ve Çetinkaya, 2016: 70-71).

1.4.2. Modern (Müdahaleci) Maliye Yaklaşımına Göre Bütçe Denkliği

1929 Dünya Ekonomik Krizi'nden sonra, esasında üzerinde durulması gereken konunun yıllık bütçe dengesi olmadığı anlaşılmıştır. Nitekim söz konusu krizden sonra müdahaleci devlet anlayışını savunan modern maliyeciler, bütçe denkliği hususunda iki teori ileri sürmüşlerdir: Devri bütçe teorisi ve telafi edici bütçe teorisi.

1.4.2.1. Devri Bütçe Teorisine Göre Bütçe Denkliği

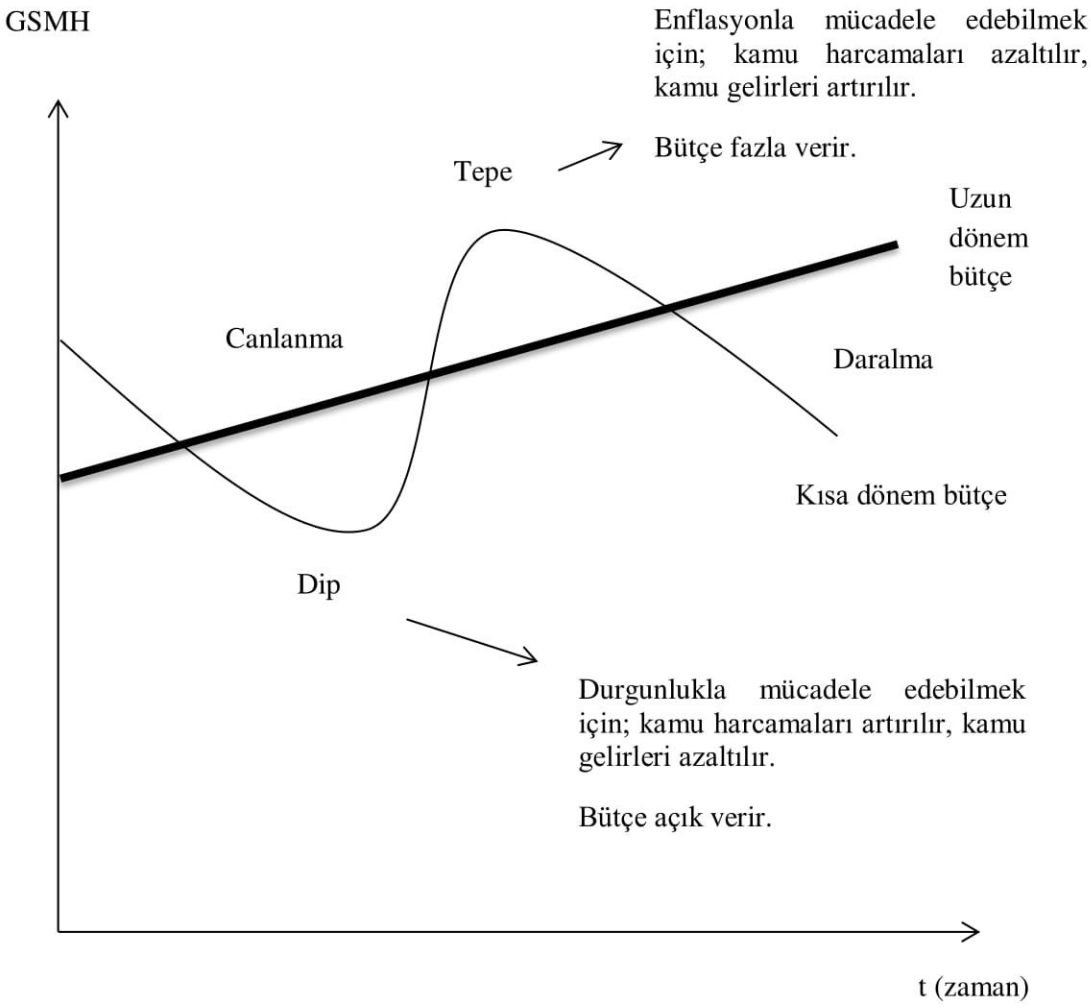
Devri bütçe teorisi, 1929 Dünya Ekonomik Krizi'nden sonra Alvin Hansen tarafından ortaya atılmış; dönemin ABD Başkanı Roosevelt tarafından destek görmüş ve ABD'de krizin giderilmesi noktasında temel politika olarak uygulanmıştır (İnce, 1980: 57).

Ekonomideki devri hareketler, 'dip', 'canlanma', 'tepe' ve 'daralma' olmak üzere dört aşamadan meydana gelir. Milli gelir ve istihdamın en üst seviyeye ulaştığı nokta dönemsel genişlemenin en üst seviyesidir ve "tepe" diye ifade edilir. Bu noktadan sonra ekonomi daralma sürecine girer. Bu sürecin en düşük seviyesi, 'ekonomik çöküntü' veya 'depresyon' olarak ifade edilir. Depresyon ile birlikte, ekonomideki üretim ve istihdam seviyesi hızla düşer ve buna bağlı olarak gayri safi milli hâsıla düşer (Bülbül, 2018: 44-45).

Devri bütçe teorisi, ekonominin içinde bulunduğu durgunluk ve enflasyonist duruma göre devletin uygulayacağı bütçe politikaları ile bütçenin açık veya fazla verebileceğini savunur. Ekonominin durgunluk dönemlerinde vergileri azaltıp, kamu harcamalarını artırarak piyasaya hareketlilik kazandırmak (açık bütçe politikası); enflasyonist dönemlerde de vergileri artırıp, kamu harcamalarını azaltıcı politikalar izlemek suretiyle piyasayı dengeye getirmek (bütçe fazlası politikası) devri bütçe teorisinin temelini oluşturur. Söz konusu durumu Şekil 1'de görmek mümkündür. Ek olarak, devri bütçe teorisi, bütçenin yıllık denkliğinden değil; iki refah dönemi arasındaki bütçenin denkliğinden bahseder (Mutluer ve diğerleri, 2005: 93).

Devri bütçe teorisi, bütçe denkliği ilkesinden tamamıyla vazgeçmemekte; bütçenin yıllık denklikten ziyade daha uzun dönemdeki denkliğini savunmaktadır. Devri bütçe uygulandığında, yine bir bütçe denkliği olacak, ancak bütçe gelir ve giderleri her yıl denk olmayacak; söz konusu denklik belli bir dönemi kapsayan (7-8 senelik) bir süre içinde sağlanacaktır (Feyzioğlu, 1984: 114). Söz konusu dönem içinde, bütçe açık verebileceği gibi fazla da verebilir. Söz konusu teoriye göre, bu süreç içinde oluşan bütçe fazlaları ileriki dönemlerde oluşabilecek bütçe açıklarını karşılamak üzere bütçe denkleştirme fonunda saklanmalıdır (Edizdoğan ve Çetinkaya, 2016: 73).

Şekil 1. Devri Bütçe Teorisine Göre Bütçe Dengesi

Kaynak**:** Bülbül, 2018: 45

Devri bütçe teorisini savunanlar tarafından ortaya atılan "bütçe denkleştirme fonu" önerisine bazı eleştiriler yapılmıştır. Bunlardan ilki, söz konusu fonda toplanan gelirlerin enflasyondan dolayı eriyebileceğidir. İkincisi, bütçe denkleştirme fonunda toplanan gelirlerin art arda gelebilecek bütçe açıklarını kapatmada yetersiz kalabileceğidir. Bir diğer eleştiri ise, fonda biriken kaynakların başka amaçlar için kullanılmak istenebileceği yönündedir (Bülbül, 2018: 47).

Netice itibariyle bütçe açığı, devri bütçe teorisinde, geçici bir önlem olarak görülmektedir. Ek olarak, devri bütçe, ekonomik düzenin temeli olarak özel ekonominin fayda ve etkinliğine inanmasına rağmen, ekonominin depresyon dönemlerinde devletin ekonomiyi canlandırmaya yönelik politikalarını savunmaktadır. Deflasyondan çıkıldıktan sonra ise, devletin, ekonomiyi özel teşebbüse bırakması savunulmaktadır (Edizdoğan ve Çetinkaya, 2016: 75).

1.4.2.2. Telafi Edici Bütçe Teorisine Göre Bütçe Denkliği

Telafi edici bütçe teorisi, Keynes'in ileri sürdüğü düşüncelerden esinlenerek İngiliz iktisatçı William Beveridge tarafından geliştirilmiştir. Telafi edici bütçe teorisine göre önemli olan, bütçe denkliği değil; ekonominin genel dengesidir. Söz konusu teoriyi savunanlara göre, devletin müdahalesi olmaksızın ekonominin krizlerden kurtulması çok zor olacağından ekonominin tam istihdam seviyesine ulaşabilmesi için devletin vergi ve kamu harcamaları ile ekonomiye müdahalesi gerekir (Pehlivan, 2016: 81).

Telafi edici bütçe teorisini savunanlar, özel sektörün tam istihdamı sağlamada yetersiz olduğunu, tam istihdamı sadece devletin gerçekleştirebileceğini, bunun da açık bütçe politikası yolu ile de olsa devletin yapması gerektiğini ileri sürerler (Mutluer ve diğerleri; 2005: 93). Başka bir ifadeyle telafi edici bütçe, özel sektör harcamalarının azaltılması sonucu meydana gelen eksik istihdamın giderilerek tekrar tam istihdama ulaşılabilmek amacıyla özel sektör harcamalarının eksik olan kısmının sadece kamu harcamalarıyla telafi edilebileceğini ileri sürmektedir (Bülbül, 2018: 42).

Telafi edici bütçe teorisine uygun bir bütçe politikası uygulanabilmesi için bazı şartların olması gerekir. Söz konusu şartlardan en önemlisi, milli gelirin önemli bir kısmının kamu sektörü tarafından meydana gelmesidir. Kamu idarelerinin bütçe miktarları milli gelirin % 5 ile % 10 arasında bulunduğu müddetçe, ister vergileme isterse bütçe açığı ile harcama politikası olsun telafi edici bütçenin etkinliğinden bahsedilemez. Söz konusu oran, % 25 ve daha yukarı bir oran olması halinde telafi edici bütçenin etkinliğinden bahsedilebilir. Nitekim Hansen de, 1929 Dünya Ekonomik Krizinde Amerika'da, 4 milyarı aşmayan vergi gelirleri ile vergilerin tamamı kalksa dahi deflasyonist durumdan kurtulmak için ekonomide etkide bulunmanın imkânsız olduğunu söylemiştir (Feyzioğlu, 1984: 115-116).

Telafi edici bütçe teorisi, bütçe açığının sürekliliğine sıcak bakmaz. Başka bir ifadeyle, ekonomide tam istihdam seviyesine ulaşılıncaya kadar bütçeyi bir araç olarak görür, açık bütçe politikasının devamlı olmayacağını, ekonomide istihdam seviyesi dengeye geldikten sonra bütçede denkliği sağlamaya yönelik politikaların uygulanabileceğini belirtir (Bülbül, 2018: 42).

Özetle, telafi edici bütçe teorisi, yıllık bütçe denkliğini savunan klasik bütçe yaklaşımının aksine, bütçe açıklarını normal kabul ederek kamu bütçesini genel ekonomik dengenin aracı olarak görmüştür. Ancak, telafi edici bütçe politikalarının uzun süre uygulanması (bütçe açıklarının sürekli hale gelmesi), ilerleyen dönemlerde enflasyona yol açtığından gelir dağılımındaki adalet bozulmuş ve özellikle 1980'li yıllardan sonra söz konusu politikaların uygulanmasından vazgeçilerek yeniden denk bütçe görüşü savunulur hale gelmiştir (Pehlivan, 2018: 82-83).

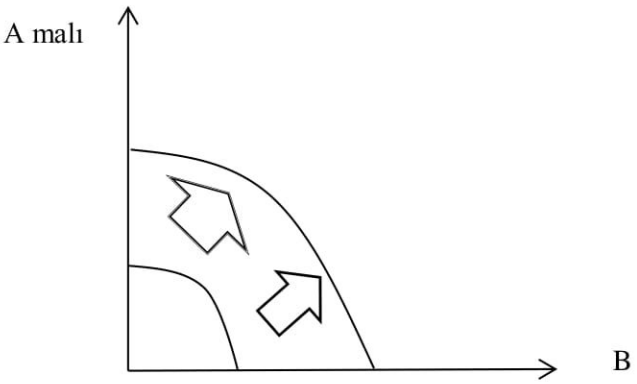
1.5. EKONOMİK BÜYÜME KAVRAMI

Bütün ülkelerin nihai ve en önemli hedeflerinden biri ekonomik büyümedir. Ülkelerin sahip oldukları kaynaklar ve uyguladıkları ekonomi politikaları ekonomik büyüme üzerinde farklılık göstermektedir. Bir ekonomide belirli dönem içinde üretim hacminde meydana gelen reel artışlara ekonomik büyüme denir. Ekonomik büyüme; makroekonomik analizlerin temelini oluşturmaktadır ve bazı özellikler taşımaktadır.

Söz konusu özellikler arasında belirgin şekilde öne çıkanlar ise şunlardır (Erdinç, 2018: 3-13):

- Üretim hacminin artması, ekonomik yapının değiştirilmesi ve yatırımların arttırılması uzun bir dönemde mümkün olacağı için ekonomik büyüme uzun döneme dayalı bir olgudur.
- Ekonomik büyümede mevcut olana bir ilave söz konusu olduğu için ekonomik büyüme reel artışı gösterir.
- Ekonomik büyüme, gelir dağılımını iyileştirmez. Milli gelirde meydana gelen % 7 düzeyinde bir artış, tüm kişilerin gelirinin de % 7 düzeyinde büyümüş olduğu anlamına gelmez.
- Ekonomik büyüme ile ikame yatırımlar arasında herhangi bir ilişki bulunmamaktadır. Bir inşaatın yıkılarak yeniden aynı kata sahip bir inşaatın yapılması (ikame yatırım) neticesinde büyümeden bahsetmek doğru değildir ancak söz konusu inşaatın yıkılarak yerine daha fazla kata sahip bir inşaatın yapılması neticesinde ilave edilen kat veya katlar büyümeyi ifade edecektir.

Şekil 2. Üretim Olanakları Eğrisi ve Ekonomik Büyüme

Kaynak: Erdinç, 2018: 4

Şekil 2'de görüldüğü gibi, ekonomik büyüme, sağa doğru kayan üretim olanakları eğrisi neticesinde gerçekleşmektedir. Ek olarak, söz konusu eğrinin kaymasına nelerin neden olduğu ekonomik büyümeyi de ilgilendirmektedir.

Ekonomik büyüme, daha önce de ifade edildiği gibi, bir ekonomide üretim miktarının belli dönemler itibariyle artış göstermesidir. Üretim miktarının en önemli artış göstergelerinden biri ise, Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYİH)'daki değişimdir. Ek olarak, Milli Gelir (MG) ve Gayrisafi Milli Hâsıla (GSMH) gibi büyüklükler de üretim miktarının artış göstergeleri arasındadır. GSMH, belirli bir dönem içinde üretilmiş tüm mal/hizmetlerin nihai değeridir. GSYİH ise, belirli bir dönem içinde yurt içinde üretilmiş tüm mal/hizmetlerin nihai değeridir. MG, ülke vatandaşlarının ellerinde bulundurdukları üretim faktörlerine hem kendi ülkelerindeki hem de öteki ülkelerdeki üretime katkılarına karşılık gerçekleştirilen ödemelerin toplamını ifade etmektedir. Dolayısıyla MG, GSYİH ve GSMH kavramları birbirleri ile yakın ilişkili içindedir (Akbulut, 2013: 5-6).

Mevcut bir gelirin t zamanındaki değişim miktarının başlangıçtaki gelir miktarına oranı ekonomik büyümeyi göstermektedir:

$$g_t = \frac{Y_t - Y_{t-1}}{Y_{t-1}} \tag{1}$$

$$g_t = Ekonomik\ büyüme\ oranı$$
$$Y_t = t\ dönemindeki\ gelir\ düzeyi$$
$$Y_{t-1} = t-1\ dönemindeki\ gelir\ düzeyi$$

Bütün ekonomilerin temel amacı ekonomik büyümeyi sağlamak ve kalıcı kılmaktır. Başka bir ifadeyle, ekonomi için önemli olan sürdürülebilir bir ekonomik büyümeyi sağlamaktır. Sürdürülebilir büyüme, makroekonomik dengeler ile ekonomik göstergelerin uyumlu olduğu, fiyat istikrarının bozulmadığı, optimal büyüme düzeyine yakın büyümelerin sürekli olarak gerçekleştiği iktisadi büyümedir (Erdinç, 2018: 16).

Bütün dönemlerde bazı ülkelerin çok hızlı ekonomik büyüme gösterdiği, bazı ülkelerin ise daha yavaş ekonomik büyüme gösterdiği gözlemlenmiştir. Tüm ülkeler için ekonomik büyüme aynı düzeyde gerçekleşmemektedir. Ekonomik büyümenin ülkeler arasında değişiklik göstermesinin nedenlerini açıklamak için çeşitli büyüme teorileri geliştirilmiştir. Bu çalışmada söz konusu teorilerden üç tanesi üzerinde durulacaktır: Neoklasik büyüme teorisi, içsel büyüme teorisi ve kurumsal iktisat teorisi.

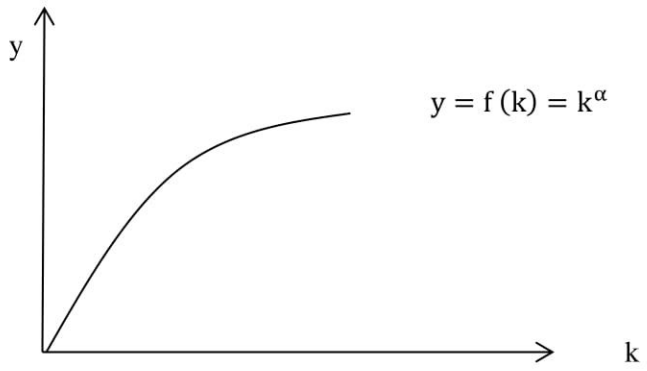
1.5.1. Neo-klasik (Solow) Büyüme Modeli

Swan ve Solow tarafından geliştirilmiş olan Neo-klasik büyüme modeli genellikle "Solow büyüme modeli" olarak adlandırılmaktadır. Bu modelde, teknolojik gelişme ve nüfus artışı analize dâhil edilmiş ve dışsal değişken olarak kabul edilmiştir.

Solow modeli, teknolojik gelişme ve nüfus artışını dışsal olarak kabul etmekte ve kamu politikaları ile ekonomik büyüme arasında doğrudan bir ilişki kurmamaktadır ve aşağıdaki temel varsayımlara dayanmaktadır (Ercan, 2002: 130):

- Dış ticaret yoktur (Kapalı bir ekonomi).
- Ölçeğe göre sabit getirili üretim fonksiyonu vardır.
- Ekonomide tam rekabet koşulları geçerlidir (Rekabetçi piyasalar).
- Bireyler rasyonel davranır.
- Ölçeğe göre azalan getiriye sahip üretim faktörleri vardır.

Şekil 3. İşçi Başına Üretim Fonksiyonu

Kaynak**:** Jones ve Vollrath, 2013: 24

Solow büyüme modelinde, önemli iki denklem vardır. Bunlar, üretim ve sermaye birikimi denklemleridir. Söz konusu modeldeki üretim fonksiyonu, ölçeğe göre sabit getirilidir. Üretim faktörlerinden biri sabit tutulduğunda ise azalan getiri söz konusudur.

Solow modeli, işgücü başına değerlerle de ilgilenmektedir. Bu kapsamda işçi başına düşen üretim fonksiyonunu Şekil 3'de göstermek mümkündür. Şekilde görüldüğü gibi, sermaye azalan getirili olduğu için, işçi başına düşen sermaye arttıkça işçi başına düşen üretim miktarı azalarak artış gösterecektir.

Solow modelinde, dış ticaretin (kapalı bir ekonomi) ve devletin olmadığı varsayılmaktadır. Söz konusu varsayımlar altında gelir, ya tüketim ya da yatırım amacıyla kullanılmaktadır.

$$Y = C + I$$

Y: Gelir; C: Tüketim; I: Yatırım

(2)

Her bir değişkenin (gelir, yatırım, tüketim) L'ye bölünmesi neticesinde her bir değişken için işçi başına düşen değerlere ulaşılır. Başka bir ifadeyle, söz konusu değişkenler için, işçi başına; üretim, yatırım ve tüketim değerlerine ulaşılır ve aşağıdaki gibi gösterilir:

$$y = c + i$$

(3)

Kişiler gelirin (1-s) kadarlık miktarını tüketmekte, s kadarlık miktarını ise tasarruf etmektedir. Böyle bir durumun gerçekleşmesi neticesinde tüketim fonksiyonu şu şekilde gösterilir:

$$c = y\,(1 - s)$$

(4)

4 numaralı denklem 3 numaralı denklemde yerine konulduğunda tasarruf yatırım denkliğine ulaşılır:

$$y = (1 - s)\, y + i$$

(5)

5 numaralı denklem yeniden düzenlendiğinde 6 numaralı denklem elde edilir:

$$i = sy$$

(6)

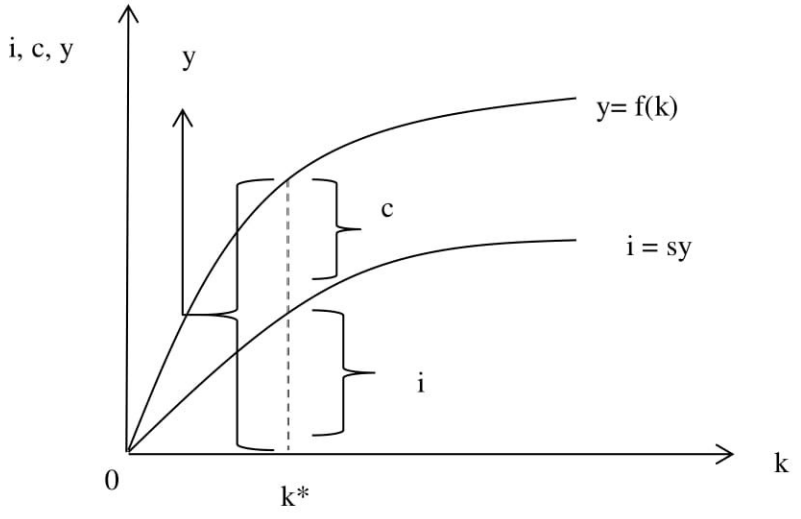
6 numaralı denklemde görüldüğü üzere, işçi başına yatırım, işçi başına çıktı ile tasarruf oranının çarpımına eşit olacaktır. y = f (k) olduğundan, ilgili değerler 3 numaralı denklemde yerine konulup yeniden düzenlendiğinde tüketim fonksiyonu şu şekilde olur:

$$c + sy = f(k)$$

(7)

Şekil 4, Solow modelinde işçi başına üretim, tüketim ve yatırıma ilişkin büyüklükleri göstermektedir. Ek olarak, söz konusu şekil, sermaye stokunun k* düzeyinde; işçi başına yatırım (i), işçi başına tüketim (c) ve işçi başına üretim (y) miktarlarının toplamını göstermektedir.

Şekil 4. Solow Modelinde İşçi Başına Çıktı, Tüketim ve Yatırım

Kaynak**:** Ünsal, 2016: 120

Solow modelinin önemli ikinci denklemi sermaye birikimi denklemidir. Sermaye birikimini; yatırımlar artırırken sermayenin kullanılması neticesinde oluşan yıpranma ise azaltır. Sermaye birikimindeki değişim miktarı (ΔK), yatırımlarla (I) sermaye birikimindeki yıpranmanın (dK) farkıdır (Ünsal, 2016: 120-122). Söz konusu değişim şu şekilde formüle edilebilir ($d > 0$):

$$\Delta K = I - dK \tag{8}$$

Tasarruf, gelirin fonksiyonu oluğu için, 8 numaralı denklemde ilgili yere yazıldığında sermaye stokundaki değişim şu şekilde olur:

$$\Delta K = sY - dK \quad 0 < s < 1 \tag{9}$$

İşgücü (n) ve sermaye büyüme hızları farkı işçi başına sermayenin büyüme hızına (k) eşittir. k= K/L işçi başına sermaye olduğundan sermayenin büyüme hızı aşağıdaki gibi gösterilebilir:

$$logk = logK - logL \tag{10}$$

$$\frac{\Delta k}{k} = \frac{\Delta K}{K} - \frac{\Delta L}{L} = \left(\frac{\Delta K}{K}\right) - n \tag{11}$$

9 numaralı denklem 11 numaralı denklemde yerine yazıldığında sermaye oranındaki büyüme 12 numaralı denklemde gösterildiği gibi olacaktır:

$$\frac{\Delta k}{k} = \left(\frac{\Delta K}{K}\right) - n$$

$$\frac{\Delta k}{k} = \frac{sY - dK}{K} - n$$

$$\frac{\Delta k}{k} = \frac{sY}{K} - d - n$$

(12)

İşçi başına değerlere ulaşmak için hem Y hem de K; L'ye bölünür:

$$\frac{\Delta k}{k} = \frac{sY/L}{K/L} - d - n = \frac{sy}{k} - (d + n)$$

(13)

Sermaye birikimi denklemini elde etmek için 13 numaralı denklem k (sermayenin büyüme hızı) ile çarpılır ve aşağıdaki gibi olur:

$$\Delta k = sy - (d + n)k$$

(14)

Ele alınan model kapsamında sy, yatırımlar tasarruflara denk olduğundan, işçi başına yatırım şeklinde de ifade edilebilir.

14 numaralı denklemde; işçi başına sermayedeki değişimi (Δk), işçi başına yatırımı (sy), işçi başına aşınmayla işgücü artışını [(d+n)k] temsil etmektedir. İşçi başına sermayeyi; işçi başına yatırım arttırmakta, işgücü artışı ve işçi başına aşınma azaltmaktadır.

Solow modelinin temel varsayımlarından bir diğeri yakınsama hipotezidir. Yakınsama hipotezi, ülkeler arasındaki gelir farklılıklarının zamanla ortadan kalkacağını ifade etmektedir. Söz konusu teoriye göre, gelişmekte olan ülkelerde yapılan yatırımlar gelişmiş ülkelere kıyasla hasılaya daha fazla katkıda bulunur. Böylece uzun dönemde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arsındaki gelir farkı birbirine yakınlaşır ve ortadan kalkar.

Solow büyüme modelinde sermayenin derinleşmesi ve genleşmesi önemlilik arz eden iki kavramdır. Sermayenin genleşmesi, işgücünün artması neticesinde mevcut sermayenin miktarında artış olup işçi başına sermaye miktarında herhangi bir değişiklik olmamasıdır. Sermayenin derinleşmesi ise, işçi başına sermayenin artış göstermesidir. Sermayenin derinleşmesi kavramını Solow'un sermaye birikimi denklemi ile anlatmak gerekirse, işçi başına yatırım (sy), işçi başına aşınma ve işgücü artışı [(d+n)k] nedeniyle

oluşan azalmadan büyükse, işçi başına sermaye artar. Söz konusu durum sermaye derinleşmesi olarak ifade edilir ve aşağıdaki gibi gösterilir:

$$sy > (d + n)k \qquad \Delta k > 0$$

$$\Delta k = sy - (d + n)k$$

(15)

1.5.1.1. Durağan Durumda Büyüme

Solow modeline göre, ekonomik büyümenin uzun dönemde durağan durumda gerçekleşeceği varsayılmaktadır. Söz konusu modelde, uzun dönemde işçi başına düşen hasıladan dolayı işçi başına düşen sermayenin değişmemesi durağan durum olarak ifade edilmektedir. Başka bir ifadeyle, durağan durum, $(\Delta k = \Delta y = 0)$ şeklinde formüle edilebilir. Söz konusu durum Solow denkleminde yerine yazıldığında aşağıdaki eşitlik elde edilir:

$$\Delta k = \Delta y = 0$$

$$\Delta k = sy - (d + n)k$$

$$sy = (d + n)k$$

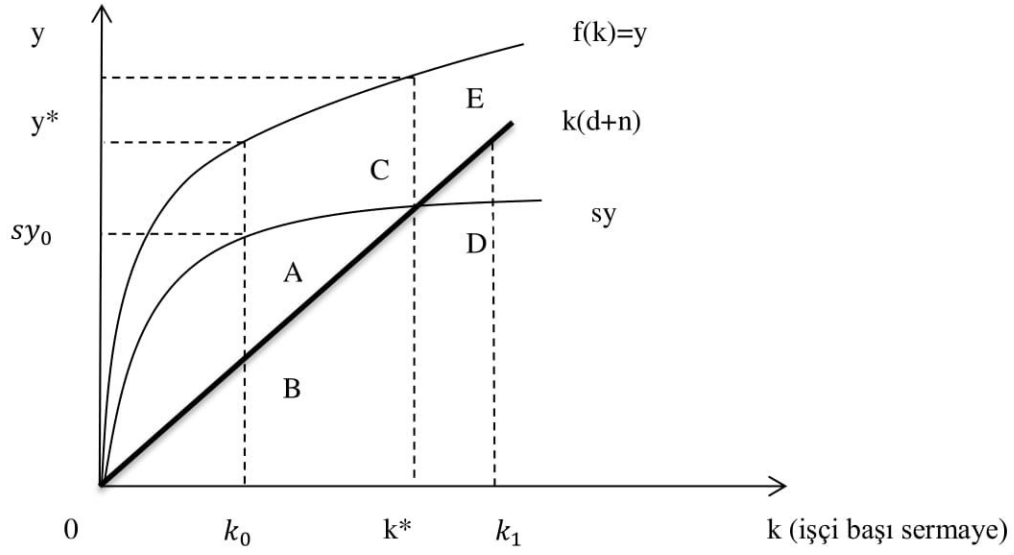
(16)

Şekil 5'te k(d+n) doğrusu, aşınma ile nüfus artışından dolayı sermaye stokundaki azalışı; sy doğrusu işçi başı yatırımı (tasarrufu) göstermektedir. Bu çerçevede (d+n)k ile sy eğrilerinin kesiştiği C noktası durağan durum denge düzeyidir. Söz konusu noktada fiilen yapılan tasarruflar (sy), işgücü artışı ve aşınma payını karşılayarak denge sağlanmış olmaktadır.

Şekil 5'te sermayenin başlangıç düzeyi k_0 varsayılsın. k_0 düzeyinde sy_0, k'yi sabit tutabilmek amacıyla gereklilik arz eden düzeyi aşar. Bu durum sermaye derinleşmesidir

(Şekil 5'te A noktası > B noktası) ve k değeri sy = (n+d)k (Şekil 5'te C noktası) oluncaya dek artar. Böylece $\Delta k = 0$ olur ve durağan durum koşulu sağlanır. Öte yandan, sermaye çıktı düzeyi k_1 olduğunda sy, işçi başı sermayeyi (k) sabit tutmak için gerekli miktarın altında kalır (Şekil 5'te D noktası < E noktası) ve k değeri sy = (n+d)k (Şekil 5'te C noktası) oluncaya dek azalacaktır. Böylece $\Delta k = 0$ olur ve durağan durum koşulu sağlanır.

Şekil 5. Durağan Durum Dengesi

Kaynak**:** Bernardelli ve diğerleri, 2021: 4

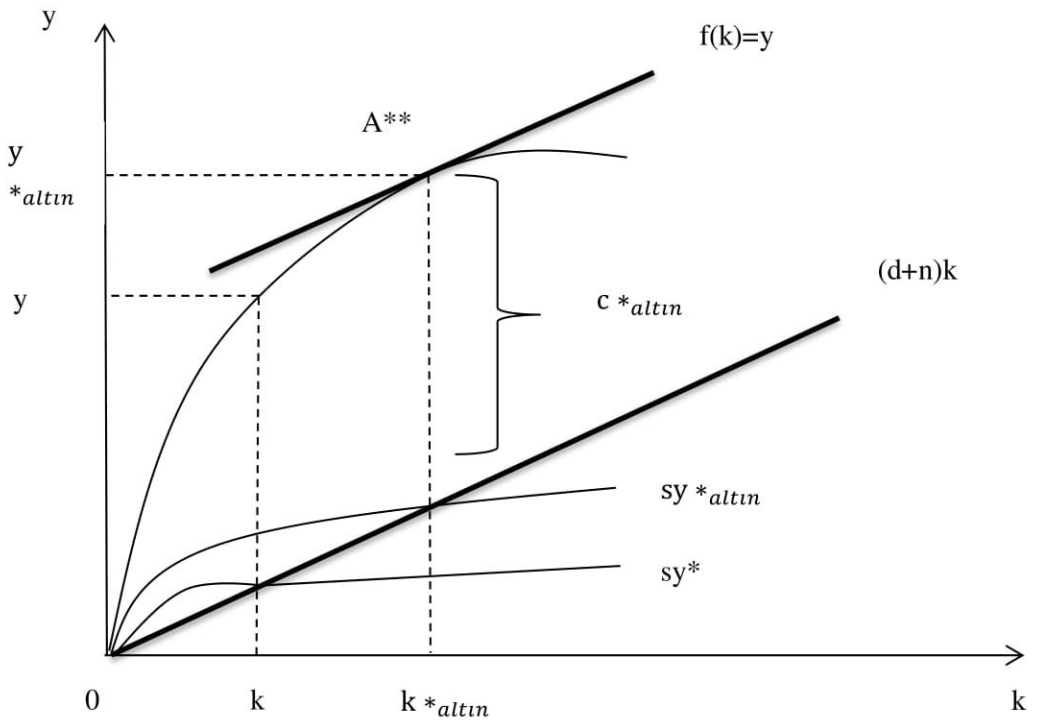
Netice itibariyle işçi başına sermaye (k) ile işçi başına hâsıla (y), durağan durum çıktı düzeyinde değişmemektedir. Durağan durum çıktı düzeyinde çıktı artmasına rağmen; işçi başına sermayenin artış hızı ($\Delta k = 0$) ve işçi başına hâsılanın artış hızı ($\Delta y = 0$) sıfır olur. Çünkü K, L ve y'nin büyüme oranları işgücü büyüme hızı oranına (n) eşittir. Dolayısıyla Solow büyüme modeline göre, uzun dönemde sermaye birikimi durağan durum büyüme oranını etkilememektedir.

1.5.1.2. Sermaye Birikimi ve Altın Kural Düzeyi

Solow büyüme modeline Phelps tarafından eklenmiştir. Kişi başına düşen çıktı düzeyi, işçi başına düşen harcama ve toplumsal refahı yükseltmek, altın kuralın temel amaçlarıdır.

(d+n)k ile f(k)=y doğruları arasında oluşan mesafenin maksimum uzaklıkta olduğu noktada, altın kuralı ifade eden işçi başına düşen harcamalar maksimum düzeydedir. Söz konusu nokta üretim fonksiyonuna teğetler çizilerek bulunur. (d+n)k eğrisine paralel çizilen denge noktası (Şekil 6'da A**), işçi başına düşen harcamaların ($c *_{altın}$) maksimum seviyeye ulaştığı nokta olduğu için sermaye birikiminde altın kuralın sağlandığı denge seviyesidir ($k *_{altın}$).

Şekil 6. Sermaye Birikimi ve Altın Kural Düzeyi

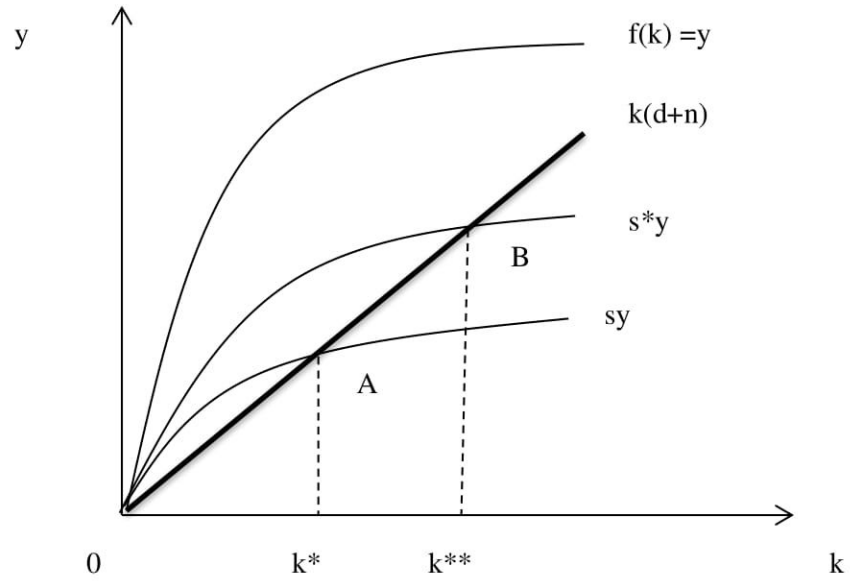

Kaynak**:** Barro ve Sala-i Martin, 2004: 36

1.5.1.3. Tasarruf ve Büyüme

Tasarruf artışının büyüme üzerindeki etkisini analiz eden Şekil 7'de görüldüğü üzere, ekonomi A noktasında dengededir. A noktasında, işçi başına sermaye k*; tasarruf oranı ise s düzeyindedir. Tasarruf oranının artması tasarruf eğrisini sy' den s*y 'ye kaydıracak, yatırımlar da artacaktır. Böylece işçi başına sermaye miktarı k** düzeyine (B noktası); ekonomi yeni bir durağan durum dengesine ulaşır. Ancak B noktasından sonra işçi başına sermaye (k) ve işçi başı çıktı (y) miktarı artmamaktadır. Ekonomik büyümeyi amaçlayan hükümetler kısa vadede tasarrufları arttıracak politikaları tercih edebilir ancak uzun dönemde ekonomide yeni durağan durum dengesi oluşacağından tasarruf artışının ekonomik büyüme üzerinde etkisi olmayacaktır.

Şekil 7. Tasarruf Artışı ve Büyüme İlişkisi

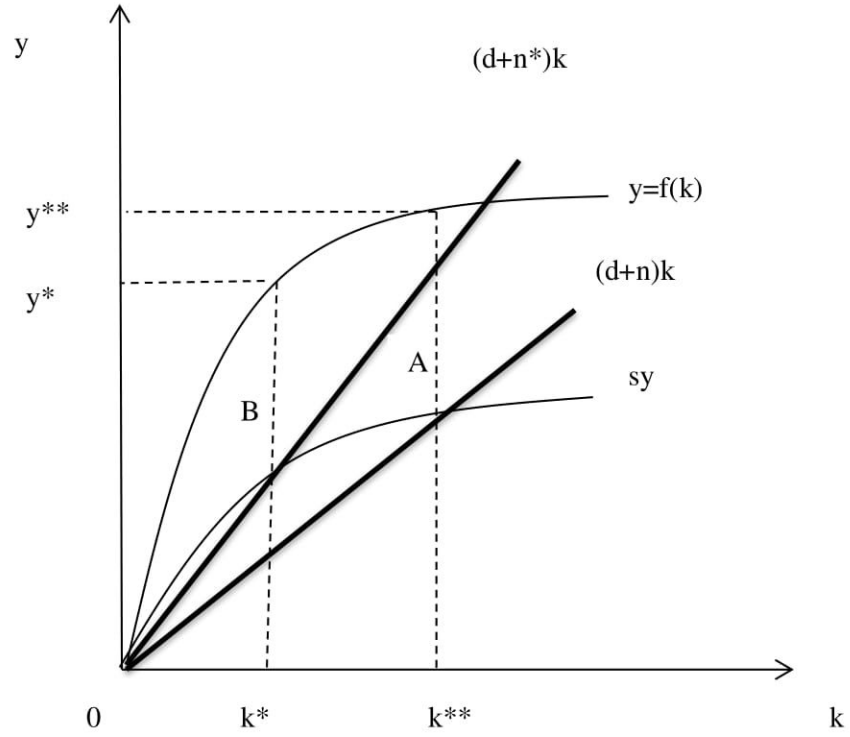
Kaynak**:** Jones ve Vollrath, 2013: 31

1.5.1.4. Nüfus Artışı ve Büyüme

Nüfus, çeşitli faktörlerden kaynaklı azalma veya artış gösterebilir. Savaşlar, hastalıklar, göç, kişilerin çocuk sahibi olma tercihlerinin değişmesi gibi faktörler nüfusun artış veya azalış göstermesine neden olabilir. Solow modelinde nüfustaki değişimin etkisi Şekil

8'de gösterilmektedir. Sekil 8'e göre, nüfus artışı (d+n)k doğrusunu daha dik bir konuma getirerek (d+n*)k olmasına neden olur. Böylece (d+n*)k, sy doğrusunu görece solda keserken son durumdaki dengede k** düzeyinden k* düzeyine; işçi başına çıktı da y** düzeyinden y* düzeyine düşer. Bundan dolayı Solow büyüme modeli, nüfus artışının denge üretim düzeyi üzerindeki etkisinin negatif yönde olacağını savunmaktadır.

Şekil 8. Ekonomik Büyüme ve Nüfus Artışı İlişkisi

Kaynak**:** Jones ve Vollrath, 2013: 32

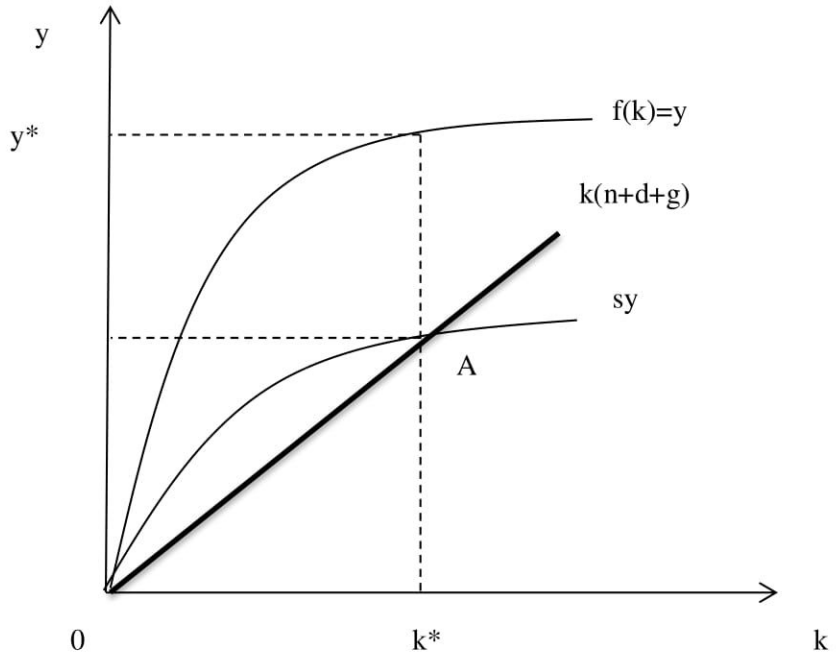
1.5.1.5. Teknolojik Gelişme ve Büyüme

Teknolojinin modele eklenmesi ile birlikte iktisadi büyümenin arttığı gözlemlendiğinden Solow modelinde teknolojik gelişmeler ekonomik büyüme için çok önemli bir etmendir. Solow'a göre, işgücü verimliliğini arttırabilen bir unsur olarak kabul edilen teknolojiyi içeren üretim fonksiyonu şu şekilde gösterilir:

$$Y = F(K, AL) \tag{17}$$

17 numaralı denklemde A teknolojiyi; AL ise teknoloji ile işgücünün çarpımı neticesinde oluşan etkin işgücünü temsil etmektedir.

Şekil 9. Teknolojik Gelişme ve Büyüme

Kaynak**:** Berg, 2001: 131

Teknolojik gelişmenin büyüme üzerindeki etkisini de içeren modelde sermaye birikim denklemi aşağıdaki gibi olur:

$$\Delta k = sy - (d + n + g)k \tag{18}$$

18 numaralı denklemde, işgücü etkinliğini sabit olarak arttıran teknolojik gelişmeyi "g" temsil etmektedir.

Şekil 9'a göre, ekonomi sy ile (d+n+g)k doğrularının birleştiği A noktasında durağan durum düzeyindedir.

Şekil 9'da, A noktasında $\Delta k = 0$ ve $\Delta y = 0$ söz konusudur. Ek olarak, teknolojik gelişmenin olduğu ekonomide aşağıdaki eşitlik geçerlidir:

$$\frac{\Delta Y}{Y} = \frac{\Delta K}{K} = n + g \tag{19}$$

Uzun dönemdeki büyümenin düzeyi n+g kadardır. Solow büyüme modeli, uzun dönemde ekonomik büyümeyi teknolojik gelişme ile ilişkilendirmektedir. Özetle işgücü n düzeyinde artarken teknolojinin gelişmesiyle; y, g (teknolojik gelişme) düzeyinde artar.

1.5.2. İçsel Büyüme Teorisi

Solow ekonomik büyüme modeli, teknolojik ilerlemenin uzun vadede ekonomik büyümeyi etkileyen tek değişken olduğunu savunmaktadır. Ancak teknolojik gelişmeler dışsal değişkenler olarak kabul edildiği için Solow modeli ekonomik büyümeyi tam olarak açıklayamamıştır. Öte yandan, içsel büyüme teorisine göre beşeri sermayenin kalitesi, bilim ve teknoloji geliştirmenin sağlanmasına yönelik devlet desteği, yatırım ortamının sağlanmasında devletin etkisi, fikri mülkiyet hakların korunması ve gerekli koşulların sağlanması gibi faktörler ekonomik büyümenin belirleyicisidir (Fine, 2004: 251-252). Bu nedenle İçsel büyüme teorisi, kalkınma sürecine devlet müdahalesini savunmaktadır.

İçsel büyüme teorisinin temeli Romer'e (1986) dayanmaktadır. Romer (1986), üretkenlik kazanımlarını destekleyen her bir faktörün olası katkılarını modele dâhil ederek içsel bir büyüme teorisi geliştirmiştir. Ek olarak, Romer (1994), ekonomik büyümeyi ekonomik düzenin içsel çıktısı şeklinde tanımlayarak içsel büyüme teorisinin

Solow büyümeden farkını açıklamıştır. Ayrıca Barro (1990) ve King ve Rebello (1990) kamu sektörünü de dâhil ederek içsel büyüme teorisine katkıda bulunmuşlardır.

Teknolojik gelişme, içsel büyüme modelinde, ekonomik büyümeyi etkileyen önemli değişkendir. Ek olarak, söz konusu modelin temel varsayımlarını aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Yülek, 1997: 6-7; Berber, 2004: 138-139):

- Artan verimlere dayalı üretim fonksiyonu kullanılır
- Beşeri sermaye, kamu politikaları, yönetim şekli, enflasyon, bilgi üretimi, doğurganlık düzeyi vb. etkenler iktisadi büyümeyi uzun dönemde etkilemektedir
- En uygun büyüme oranı için devletin müdahalesi savunulmaktadır
- Gelişmekte olan ekonomiler atılması gereken adımları atmadıkları takdirde gelişmiş ekonomilerle arasındaki gelir farklılıklarının daha da artacağı savunulmaktadır. Dolayısıyla, Solow büyüme teorisinin "yakınsama hipotezine" karşı çıkmaktadır.

İçsel büyüme teorileri kapsamında çok sayıda model geliştirilerek ekonomik büyümenin çeşitli içsel faktörleri belirlenmiştir. Bu çalışmada söz konusu modellerden beş tanesi üzerinde durulacaktır.

1.5.2.1. AK Modeli

AK modeli, sermaye (K) ile çıktı (Y) arasında doğru orantılı bir ilişki olduğunu savunmaktadır. Ek olarak, söz konusu model, sermayeyi fiziksel ve beşeri sermaye olmak üzere içine alarak diğer birçok modelden ayrışmaktadır.

Teknolojinin, dışsal olarak gelişmediği; toplam sermaye stoku ile ilişkilendirildiği söz konusu modelde üretim fonksiyonu şu şekilde gösterilir (Jones, 2001: 151):

$$Y = AK \tag{20}$$

Y: Çıktı düzeyi

A: Teknoloji

K: Fiziki ve beşeri sermaye

AK modeline göre kişi başına düşen hâsıla, teknolojik gelişme olmadığı durumda da artacaktır. Model, tasarruf oranlarının yüksek olduğu durumda ekonomik büyüme hızının da artacağını savunmaktadır. Başka bir ifadeyle AK modelinde üretimde azalan verimler kanunu geçerli değildir. Dolayısıyla sermaye stoku oranı arttıkça ekonomik büyüme oranı da artar. Bu nedenle, AK modeline göre, iktisadi politikaların sermaye stokunu arttıracak yönde olması ekonomik büyümeyi de arttıracaktır.

Sonuç olarak AK modeli; yatırım ve tasarruf oranı, nüfus artışı gibi göstergelerin iktisadi büyüme için önemli olduğunu vurgularken kamu politikaları aracılığıyla yatırım ve tasarrufların yönlendirilmesinin iktisadi büyüme oranına etkide bulunabileceğine dikkat çekmektedir.

1.5.2.2. Bilgi Üretimi ve Taşmalar Modeli

Arrow (1962), bazı sektörlerdeki firmaların birim üretim maliyetlerinin zamanla azalarak, üretim hızı ve kalitesinin arttığını ve yeni ürünlerin ortaya çıktığını tespit etmiştir; bu durumun firmaların tecrübelerinden kaynaklandığını öne sürerek bu süreci "yaparak öğrenme (learning by doing)" olarak nitelendirmiştir.

Yaparak öğrenme, bir firmanın fiziksel sermayesinin arttıkça üretimin daha etkin nasıl yapılacağını öğrenmesine denir (Barro ve Sala-i Martin, 2004: 213). Üreticiler, mal ve hizmet üretmek suretiyle aynı zamanda teknolojik bilgiyi de üretmektedir; böylece tecrübe edilen teknolojik bilgiler ilerleyen dönemlerdeki üretim sürecinde kullanılmaktadır. Böylece yeni üretim görece hızlı, kaliteli ve düşük maliyetle ortaya çıkmaktadır. Öte yandan, tecrübe edilmiş bilginin diğer firmalardan korunması oldukça zordur. Dolayısıyla tecrübe edilmiş teknolojik bilgiler diğer firmalara da yayılacaktır, bu duruma ise "bilgi üretiminde taşmalar" denilmektedir.

Teknolojik bilginin üretilmesi ve kullanılması ile ilgili içsel büyüme modelleri kapsamında aşağıdakiler söylenebilir (Kibritçioğlu, 1998: 215):

- Teknolojik gelişmenin neticesi olan bilgiden diğer ekonomik birimlerin ne düzeyde yararlandıkları önemlidir (teknolojik dışsallık).
- Teknolojik dışsallık olduğu durumda, özel kesim bilgi üretimi gerçekleştirmeyebilir, böylece aksak piyasa oluşabilir.
- Beşeri ve fiziki sermaye yatırımları ile teknolojik gelişme arasında ilişki vardır.
- Bilginin kullanımında rekabet ve dışlama yoktur. Dolayısıyla bilgi kamusal mal özelliği taşımaktadır.

Romer, sermaye kavramını; bilgi sermayesi, beşeri ve fiziksel sermaye olacak şekilde genişletmiştir (Parker, 2010: 3). Romer (1986), sermaye stokunun yüksek olduğu ülkelerde tecrübe edilen teknolojik bilgilerin de yüksek düzeyde olduğunu; yatırımlar arttıkça her yeni yatırımın veriminin önceki üretime görece artacağını ve sermaye açısından "artan verimler kanununun" geçerli olduğunu savunmaktadır. Ek olarak, Romer (1986) geliştirmiş olduğu modelde; bilgi üretiminde taşmalar neticesinde genişleyen bilgi nüfusun görece fazla olduğu ülkelerde daha fazla kişi tarafından kullanıldığı için belli şartlar altında iktisadi büyüme ile nüfus arasında doğru orantı olduğunu savunmaktadır.

1.5.2.3. Araştırma-Geliştirme Modeli

Modelin temeli teknolojik gelişmelere dayanmaktadır, öncülüğünü ise Romer (1986) yapmaktadır. Teknolojik gelişmeler ise, Ar-Ge faaliyetleri için ayrılan kaynakların düzeyine ve bilgi birikimine bağlıdır. Ar-Ge modeline göre, üretim sürecinde kullanılan bilgi bilinçli bir şekilde ortaya çıkarılan üründür. Solow Modelinin aksine, üretimde kullanılacak bilgi tesadüf sonucu ortaya çıkmamaktadır, bilinçli bir çalışma sonucu ortaya çıkmaktadır.

Romer'in Ar-Ge modeline göre, Ar-Ge faaliyetleri neticesinde yeni bilgilerin üretilmesiyle değişen üretim teknolojisi ekonomi üzerinde pozitif dışsallık

sağlamaktadır. Dolayısıyla söz konusu modele göre, istikrarlı ekonomik büyümenin itici gücü araştırma ve geliştirmeye dayandığı için karar alıcılar tarafından Ar-Ge sektörünün teşvik edilmesi gerekmektedir.

Romer'in Ar-Ge modelinde, teknolojik gelişmenin tüketiminde rekabet yoktur. Teknolojik gelişmeyi veya bilgiyi bir kişinin kullanması diğer kişilerin kullanmasını engellememektedir. Bu durumda, Ar-Ge maliyetlerine katlanıp hiç kimse bilgi veya teknoloji üretmeyebilir. Söz konusu olumsuzluğu azaltmak için firmalar, sahip oldukları bilgiler üzerindeki yasal haklarını (patent, telif hakları gibi) kullanabilir. Böylece firmalar, bilgi veya teknolojinin kullanımını belli bir süre için sınırlamaktadır. Bilgi veya teknoloji belli bir süre için dışlanmaktadır. Böylece patent, telif hakkı gibi yasal haklarını kullanan firmalar tekelci kar elde ederler. Söz konusu firmalar elde ettikleri karı, yeni Ar-Ge maliyetleri için kullanarak sürdürülebilir büyüme için ihtiyaç duyulan kaynağa ulaşırlar. Öte yandan, yasal korunmaya rağmen bilgi veya teknoloji belli bir süre sonra diğer firmalar tarafından da kullanılarak üretimde pozitif dışsallık ve ölçeğe göre artan getiri oluşturacak ve ekonomik büyüme hızı artacaktır (Jones, 2001: 74; Günsoy, 2018: 146-147).

P. Howitt ve P. Aghion tarafından oluşturulan bir diğer Ar-Ge modeline göre, iktisadi büyümenin temelini teknolojik yenilikler oluşturmaktadır. P. Howitt ve P. Aghion yapmış oldukları çalışmalarda görece kaliteli olarak üretilen yeni icatlar eski icatların yerini alıyorsa dikey teknolojik yenilik, eğer yeni icatlar eski icatların yerini almıyorsa yatay teknolojik yenilikten bahsetmektedir. Dikey teknolojik yeniliğe eski bir icat olan tüplü televizyonlar ve yeni icat olarak onların yerine geçen lcd televizyonlar; yatay teknolojik yeniliğe ise bilgiyi depolamak için kullanılan harici diskler, bulut sistemleri ve usb bellekler örnek olarak verilebilir. Ek olarak, Ar-Ge faaliyetlerini merkeze alan bir diğer model E. Helpman ve G.M. Grossmann tarafından geliştirilmiştir. Söz konusu yazarlara göre, teknolojik gelişmelerin karlılığı ve verimliliğinin sürekli artarak iktisadi büyümeyi pozitif yönde etkileyeceğini savunurken Ar-Ge faaliyetleri neticesinde oluşan kalite artışları ve ürün çeşitliliğinin sürdürülebilir büyümenin garantisi olduğunu savunmaktadır (Günsoy, 2018: 147).

1.5.2.4. Beşeri Sermaye Modeli

İçsel büyüme modellerine ilişkin beşeri sermayeyi temel alan çalışmalarda ülkenin eğitim düzeyinin ve nitelikli işgücünün arttırılması aracılığıyla beşeri sermayenin geliştirilmesi önemli bir amaç olarak görülmektedir. Doğu Asya ülkelerinin başarıya ulaşmasındaki nedenler ayrıntılı incelendiğinde insana yapılan yatırımın olduğu görülmektedir. Söz konusu ülkelerde işgücünün kalitesinin artmasında etkin ve kaliteli eğitim politikaları önem arz etmektedir. Dolayısıyla beşeri sermayenin kalitesinin arttırılmasına yönelik politikaların izlenmesi verimlilik artışı yoluyla istikrarlı bir ekonomik büyüme sağlamaktadır.

Önceleri fiziksel yatırım ve fiziksel sermayenin ekonomik büyümenin ana unsurları olduğu beşeri sermayenin ise büyüme üzerindeki etkisinin ikinci planda kaldığı görülmektedir. Eğitimin ekonomik büyüme üzerindeki önemine yönelik yapılan çalışmalar özellikle 1950'den sonra yoğunluk kazanmıştır. Yapılan çalışmalar neticesinde beşeri sermayenin büyüme üzerindeki etkisinin pozitif olduğu tespit edilince beşeri sermaye yatırımları artmıştır. Beşeri sermaye yatırımları neticesinde ortaya çıkan artan verimlilik, kaliteli işgücü kaynağı, pozitif dışsallıklar ile ekonomik büyüme artmaktadır.

İçsel büyüme modelinde ekonomik büyümenin önemli bir bileşeni beşeri sermayedir. Beşeri sermaye, eğitim neticesinde kazanılan beceri, bilgi, tecrübe gibi değerler toplamından oluşan işgücüdür. Lucas ile birlikte anılan beşeri sermaye modelinde, ölçeğe göre artan getiri geçerlidir. Ek olarak, Lucas, gelişmiş ülkelerdeki refah düzeylerinin beşeri sermaye birikimi ile yükseldiğini savunmaktadır ve üretim fonksiyonunu aşağıdaki gibi kurmaktadır (Günsoy, 2018: 142-143):

$$Y = f\,(K, N^{\alpha}) \tag{21}$$

21 numaralı denklemde Y üretim miktarını; K fiziksel sermayeyi; N^{α} etkin emeği ifade etmektedir. Ek olarak, söz konusu denklemdeki "etkin emek"(N^{α}), işgücü arzı (N), işgücünün bilgi-beceri düzeyi (h) ve işçinin üretim için harcadığı zaman (u) olmak üzere

üç temel unsurdan oluşmaktadır. Bu kapsamda 21 numaralı denklemi şu şekilde yeniden göstermek mümkündür:

$$Y = f(K, uhN) \tag{22}$$

22 numaralı denklem esasında üretim artışı için çok çalışılması, çalışanların bilgi-beceri düzeylerinin yüksek olması ve işgücünün arttırılması gerektiğini göstermektedir (Günsoy, 2018: 143). Böylece en yüksek üretim düzeyine ulaşılarak ekonomik büyüme gerçekleşir.

Lucas beşeri sermaye modelinde, bireyler zamanlarının (u) kadarını çalışmak için ayırdıkları; arda kalan zamanlarını da (1-u) bilgi-beceri elde etmek için eğitime ayırdıkları varsayılmaktadır. Dolayısıyla, bireyler zamanlarını eğitime ayırmaları neticesinde beşeri sermaye birikimi gerçekleşmektedir. Ek olarak, beşeri sermaye modelinde, sermaye birikimini arttıracak politikaların uygulanması gerektiği savunulmaktadır. Böylece, bireyler bilgi ve beceri kazanabilmek için teşvik edilerek beşeri sermaye birikimi artmakta ve bunun neticesinde de ekonomik büyüme gerçekleşebilmektedir (Hayaloğlu, 2012: 28-29).

1.5.2.5. Kamu Politikası Modeli

Kamu politikası modelinde, kamu harcamalarıyla büyüme arasındaki pozitif ilişki vurgulanmaktadır ve ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesi için kamu politikalarının aktif bir şekilde uygulanması gerektiği ifade edilmektedir. Barro (1990) tarafından geliştirilen modelde, kamu harcamalarının ekonomik büyümeyi hızlandırdığı savunulmaktadır. Dolayısıyla, söz konusu modelde, ekonomik büyüme için devletin rolü önemlidir.

Kamu harcamaları modelinde devlet, özel kesime "destek" sağlamak için faaliyetler yapan "tamamlayıcı" bir niteliğe sahiptir. Söz konusu modelde, devlet özel kesimi teşvik edecek, önünü açacak politikalar uygular. Bu kapsamda, devlet, temel eğitim politikalarına önem verir, serbest ticaret alt yapısını geliştirir, Ar-Ge çalışmalarını teşvik

eder, özel kesimi engellemeyecek "optimal vergi" sistemini uygular (Berber, 2004: 146; Günsoy, 2018: 152).

Kamu politikası modelinde üretim fonksiyonu aşağıdaki gibi gösterilir:

$$y = f(k, g) \tag{23}$$

23 numaralı denklemde kişi başına çıktı düzeyi (y), kişi başına kamu harcaması (g) ve kişi başına sermayeye (k) bağımlıdır. Söz konusu model kapsamında, kişi başına kamu harcamasının (g) artması, kişi başına çıktıyı (y) arttırır, dolayısıyla ekonomik büyüme gerçekleşir.

1.5.3. Kurumsal İktisat Teorisi

Kurumsal iktisat, ilk kez 1919 yılında W. Hamilton tarafından ele alınan bir makalede kullanılan bir kavram olup Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkan bir ekonomik düşünce okuludur. Söz konusu iktisat teorisi, klasik iktisat teorisini gerçek dışı bularak reddetmekte, kişilerin tercihlerinde kurumların önemli bir rol aldığını ileri sürmektedir. En önemli temsilcileri, W. C. Mitchell, J. R. Commons ve T. Veblen'dir. Kurumsal iktisat, 20. yüzyılın başlarında başarılı bir dönem yaşamış ve ardından, özellikle Keynesyen iktisadın benimsenmesiyle, başarısız bir döneme girmiştir. Başka bir ifadeyle, kurumsal iktisadın başarısız bir döneme girmesinin önemli nedenlerinden biri, 1929 Ekonomik Kriz (Büyük Buhran) dönemindeki sorunlara Keynesyen yaklaşımın kısmen çözüm bulmasıdır (Yılmaz, 2007: 112-113). Uzun bir süre sonunda, özellikle 1970'li yıllardan itibaren Neo-klasik iktisada olan güvenin zedelenmesi ile birlikte, kurumsal iktisat yeni kurumsal iktisat adıyla tekrar ortaya çıkmıştır. 1990 yılından sonra da kurumsal iktisat yeniden yükselişe geçmiştir. Bu kapsamda, iktisadi model oluştururken kurumların da dikkate alınması yolunda önemli adımlar atılmıştır.

Kurumsal iktisat yaklaşımı, Neo-klasik büyüme teorisine karşı ortaya çıkmasına rağmen Neo-klasik teoriyi tamamıyla reddetmemektedir. Ek olarak, söz konusu teori, diğer iktisadi teorilerden farklı olarak, ekonomik performansı gerçekleştirmek için kurumlara

merkezi bir rol vermektedir. Dolayısıyla, kurumsal iktisat teorisinin temelinde kurumlar yer almaktadır. Kurumsal iktisat teorisinin önemli temsilcilerinden North'a (1999) göre, kurumların en önemli özelliği ise, kişiler arasındaki ilişkilerde istikrarlı bir yapı oluşturarak belirsizliği minimize etmesidir.

Williamson, North ve Coase; yeni kurumsal iktisadın temsilcileri olarak ön plana çıkmaktadır. Yeni kurumsal iktisat tabirini öncelikle Williamson ortaya atmasına rağmen söz konusu iktisadın temeli Coase tarafından 1937 yılında ele alınan "Firmaların Doğası" makalesine dayanmaktadır (Klein, 1999: 464). Bu kapsamda Coase, yeni kurumsal iktisadın en önemli temsilcisi olarak ifade edilebilir.

Kurumsal iktisat teorisi, önceki iktisadi büyüme teorilerine görece yeni bir araştırma alanıdır. Ancak son dönemlerde kurumsallık ve büyüme ilişkisini ele alan çalışmaların sayısı artmaktadır. Söz konusu çalışmalarda ilgili ülkedeki kurumların yönetişim kalitesinin ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğu savunulmaktadır. Bütçe dengesi ile birlikte iyi yönetişimin de iktisadi büyümeye etkisi olabileceği varsayımıyla üçüncü bölümdeki modelde, yönetişimin rolü analiz edilmiştir.

Daha önce detaylandırılan Neo-klasik büyüme modelinde, uzun vadede ekonomik büyümeyi etkileyen tek değişken teknolojik ilerlemedir. Ancak teknolojik gelişmeler dışsal değişkenler olarak kabul edildiğinden iktisadi büyüme tam olarak açıklanamamıştır. Daha sonraki bir çalışmada, Romer (1986), modele üretkenlik kazanımlarını destekleyen herhangi bir faktörün olası katkılarını dâhil ederek içsel bir büyüme teorisi geliştirmiştir. İçsel büyüme teorisine göre, beşeri sermayenin kalitesi, bilim ve teknoloji geliştirmenin sağlanmasına yönelik devlet desteği, yatırım ortamının sağlanmasında devletin etkisi, fikri mülkiyet hakların korunması ve gerekli koşulların sağlanması gibi faktörler ekonomik büyümenin belirleyicisidir (Fine, 2004: 251-252). Bu nedenle İçsel büyüme teorisi, kalkınma sürecine devlet müdahalesini savunmaktadır. Barro (1990) ve King ve Rebello (1990) kamu sektörünü de dâhil ederek içsel büyüme teorisine katkıda bulunmuşlardır. Bununla birlikte, ekonomik faktörler, hem modern hem de geleneksel ekonomik teoride genellikle ekonomik büyümenin belirleyicileri olarak kabul edilmiştir.

Kurumsal iktisat teorisine göre, ekonomik faktörlerin etkinliği, ulusal kurumlara sağlanan teşviklerle ölçülebilir (Acemoğlu ve Robinson, 2008: 2). Bu açıdan bakıldığında, kurumsallık ve iktisadi büyüme arasındaki ilişki üzerine pek çok araştırma yapmış olan North (1999), mülkiyet haklarını garanti eden ve teşvik unsurları olan siyasi otoritelerin etkin kurumlar oluşturabileceğini ifade etmekte ve kurumların yönetişim kalitesinin büyümeye etkide bulunduğunu söyleyerek yönetişim göstergelerine atıfta bulunmaktadır. Aslında, kurumsal iktisat teorisi, kurumsal olarak iyi ülkelerin teknoloji, insan sermayesi ve sanayileşmeye daha fazla yatırım yaparak ekonomik büyümeyi yönlendirdiğine dikkat çekmektedir.

İkinci bölümde de kurumsal iktisat teorisi hakkında bilgilere yer verilecek olup yönetişim ile ilişkisi ele alınacaktır.

1.6. DEĞERLENDİRME

Ekonomik büyüme, bir ekonomide belli bir dönem içinde üretim hacminde meydana gelen reel artış ile birlikte uzun döneme dayalı bir olgudur ve makroekonomik analizlerin temelini oluşturur. Ekonomik büyümeye neden olabilecek tüm etkenler de ekonomik büyüme teorilerinin temeli oluşturmaktadır. Bu kapsamda ekonomik büyümenin ülkeler arasında değişiklik göstermesinin nedenlerini açıklamak için çeşitli büyüme teorileri geliştirilmiştir. Bu çalışmada söz konusu teorilerden neoklasik büyüme teorisi, içsel büyüme teorisi ve kurumsal iktisat teorisi incelenerek varsayım ve sonuçlar bakımından farklılıkları ortaya konulmuştur.

Neoklasik büyüme teorisi veya Solow modeli olarak adlandırılan model, birçok varsayımı içermektedir. Söz konusu model; dış ticaretin olmadığı (kapalı bir ekonomi), ekonomide tam rekabet koşullarının geçerli olduğu (rekabetçi piyasalar), bireylerin rasyonel davrandığı, üretim faktörlerinin diğer değişkenler sabitken azalan getiriye sahip olduğu ve üretim fonksiyonunun ölçeğe göre sabit getirili olduğu gibi varsayımları içermektedir. Ek olarak, model, teknolojik gelişme ve nüfus artışını dışsal olarak kabul etmekte ve kamu politikalarıyla iktisadi büyüme arasında doğrudan ilişki kurmamaktadır. Dolayısıyla iktisadi büyüme neo-klasik modelde tam olarak

açıklanamamıştır. Söz konusu modeldeki eksiklikler yeni bir teorinin ortaya çıkmasına neden olmuş ve Romer (1986), üretkenlik kazanımlarını destekleyen herhangi bir faktörün olası katkılarını modele dâhil ederek içsel büyüme teorisini ortaya çıkarmıştır.

İçsel büyüme teorisine göre ekonomik büyümenin belirleyicileri; beşeri sermayenin kalitesi, bilim ve teknoloji geliştirme için devlet desteği, bir yatırım ortamının oluşturulmasında ve en son teknolojilerin çekilmesinde hükümetin etkisi ve fikri mülkiyet haklarını korumak için gerekli koşulların sağlanması gibi faktörlerdir. Bu nedenle, içsel büyüme teorisinde iktisadi büyüme için kamusal müdahale savunulmaktadır. Ek olarak, söz konusu modelde ekonomik büyüme, ekonomik düzenin içsel bir çıktısı şeklinde tanımlanmıştır. Bu kapsamda söz konusu modelde, artan verimlere dayalı üretim fonksiyonu kullanılır; beşeri sermaye, kamu politikaları, yönetim şekli, enflasyon, bilgi üretimi, doğurganlık düzeyi gibi etkenler uzun dönemde iktisadi büyümeyi etkilemektedir. Ek olarak, modelde, en uygun büyüme oranı için devletin müdahalesi savunulmakla birlikte gelişmekte olan ekonomiler gerekli adımları atmadıkları takdirde gelişmiş ekonomilerle aralarındaki gelir farklılıklarının daha da artacağı vurgulanmaktadır. Dolayısıyla, Solow büyüme teorisinin "yakınsama hipotezine" karşı çıkmaktadır. Böylece içsel büyüme teorisi ile ilgili ülkedeki kamu politikalarının, kurumsallığın kalitesinin ekonomik büyümeyi etkileyebileceği görüşüne kapı açarak kurumsal iktisat teorisinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Hem modern hem de geleneksel ekonomi teorilerinde ekonomik büyümenin belirleyicileri genellikle ekonomik faktörlerdir. Öte yandan, kurumsal iktisat teorisine göre, ekonomik faktörlerin etkinliği, ulusal kurumlara sağlanan teşviklerle ölçülebilir. Ayrıca kurumsal kalite kavramı genellikle yönetişim kavramına atıfta bulunmak için kullanılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, kurumsal ekonomik teori; kurumsal olarak iyi ülkelerin teknoloji, insan sermayesi ve sanayileşmeye daha fazla yatırım yaparak ekonomik büyümeyi yönlendirdiğine dikkat çekmektedir. Bu sonuç takip eden bölümlerde açıklanacağı gibi, "bütçe dengesinin büyüme üzerindeki etkisinde iyi yönetişimin rolü" konusu bakımından önem arz etmektedir.

2. BÜTÇE DENGESİ, EKONOMİK BÜYÜME VE YÖNETİŞİM İLİŞKİSİ

2.1. GİRİŞ

Bu bölümde bütçe dengesi ile ekonomik büyüme ilişkisinde yönetişimin rolü detaylarıyla incelenecektir. Söz konusu ilişkide yönetişimin rolü bu çalışmanın temelini oluşturduğu için yönetişimin incelenmesi önemlidir. Yönetişimden kaynaklanan pozitif ve negatif etkiler, ekonominin tümü üzerinde bir etkide bulunarak ekonomik büyümeyi dolaylı olarak etkileyecektir. Ekonomik büyüme üzerindeki etkilerin incelenmesi üçüncü bölümde ele alınan model ve tahmin bulgularının daha iyi anlaşılması için önem arz etmektedir.

Bütçe dengesinin büyüme üzerindeki etkilerinin; ilgili ülkedeki yönetişimin kalitesine bağlı olarak değişmesi kuvvetle muhtemeldir. Bu nedenle üçüncü bölümde ele alınan örneklemi oluşturan 28 ülkedeki yönetişim kalitesinin incelenerek karşılaştırılması ampirik kısmın değerlendirilmesinde fayda sağlayacaktır. Bu amaçla, bu bölümde ayrıca yönetişim kalitesinin 28 ülkedeki seyri yıl bazında incelenerek değerlendirme yapılmıştır.

2.2. YÖNETİM, YÖNETİŞİM VE İYİ YÖNETİŞİM

Yönetişim, İngilizce "governance" kelimesinin karşılığıdır. Esasında "governance" yeni bir kelime değildir ancak bazı platformlardaki tartışmalarda sık sık kullanılması, görece yeni bir durumdur (Plumptre ve Graham, 1999: 3). Ek olarak, yönetim kavramı da yönetişim ile aynı kökten, "govern" kelimesinden türemiştir. Ancak yönetişim ile yönetim kavramları aynı kökten ortaya çıkmasına rağmen aralarında farklılıklar bulunmaktadır. Geleneksel yönetim anlayışında, yönetenler ile yönetilenler arasında ast-üst ilişkisi (hiyerarşik bir ilişki) vardır; öte yandan, yönetişim anlayışında ise heterarşik düzen (görece yönetimi tabana yayan bir ilişki) vardır. Ek olarak, yönetişim anlayışında; görece şeffaf, hesap verici, etkin ve kaliteli, yenilikçi ve demokratik bir yaklaşım vardır. Söz konusu farklılıklar Tablo 1'de gösterilmektedir (Aktan, 2003: 120-129).

Tablo 1. Yönetişim İle Yönetim Kavramları Arasındaki Farklılıklar

Yönetişim	Yönetim
Hesap verici	Hesap sorucu
Şeffaf	Gizlilik
Yenilikçi	Statükocu
Demokratik	Otoriter
Etkin ve Kaliteli	Bürokratik
Heterarşik düzen	Hiyerarşik düzen

Kaynak: Aktan, 2003: 120-129

Yönetim, belirli bir yapı içinde yöneten ve yönetilenlerin arasındaki ilişkileri tek taraflı olarak ele alan bir kavramdır. Ancak kamu yönetimi ile vatandaşlar (yöneten-yönetilen) arasındaki ilişkilerde "yönetim" kavramı değişime uğrayarak günümüze kadar gelmiştir. Günümüzde yönetim, yönetenler ile yönetilenler arasındaki "karşılıklı etkileşim" manasına geldiği için "yönetişim" olarak ifade edilmektedir. Başka bir ifadeyle, yönetişim, belli bir kesimin başka bir kesimi yönettiği ilişkiden, yöneten ve yönetilenlerin karşılıklı etkileşimlerinin daha çok ön plana çıktığı bir ilişkiye doğru değişimi ifade etmektedir. Bu bağlamda yönetişim, birlikte yönetmek anlamına gelmektedir (Toksöz, 2008: 7-17).

Küreselleşme ile birlikte dünyada hızlı bir dönüşüm başlamıştır. Söz konusu dönüşümle birlikte, özellikle 1990'lı yıllardan sonra küreselleşmenin getirdiği yönetim anlayışına bağlı olarak, kamu mali yönetimi ve ekonomi politikalarında değişim gerekliliği ortaya çıkmıştır (Barış, 2015: 80) ve dünyada geleneksel yönetim anlayışından yönetişim anlayışına doğru bir gelişme yaşanmıştır. Söz konusu değişim ile birlikte literatürde de yönetişim kavramının çeşitli şekillerde tanımlandığı görülmektedir. Avrupa Birliği raporunda, yönetişim, kurumların karar alma noktasında şeffaf olmaları, özellikle yolsuzluğu önlemek için gerekli kapasite kullanımının sağlanması ve ülkede hukukun üstün olması şeklinde tanımlanmaktadır (EU, 2003: 39). Görüldüğü gibi, Avrupa Birliği; yönetenlerin karar alma süreçlerinde şeffaf davranmaları, ülkede hukukun üstün olması gerekliliğini ifade ederek demokrasinin geliştirilmesi ve özellikle yolsuzluğu önlemek için gerekli olan politikaların uygulanması için yönetişimin önemini

vurgulamaktadır. 1994 yılında Kahire'de gerçekleşen bir konferansta ise, yolsuzluğu önlemek ve sürdürülebilir bir ekonomik kalkınma için gerekli olan politikaların uygulanması ile birlikte ülkedeki etkili kurum ve politikalar ile yönetişimin desteklenmesi gerektiği bildirilerek iyi bir ekonomik performans için iyi yönetişimin önemi vurgulanmıştır (UN, 1994).

Yönetişim ve iyi yönetişim kavramları bazen birbirinin yerine kullanılsa da esasında farklı anlam taşıyan kavramlardır. Bu kapsamda yönetişim, iyi yönetişime giden bir yol haritası gibidir. Yönetişim, genel kabul görmüş hesap verebilirlik, yolsuzluğun önlenmesi, hukukun üstünlüğü gibi bir takım göstergeleri ifade etmektedir. Öte yandan, iyi yönetişim ise, söz konusu göstergelerin pozitif bir özellik kazanması neticesinde ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda iyi yönetişimin taşıması gereken özellikler önem kazanmaktadır.

2.3. İYİ YÖNETİŞİMİN ÖZELLİKLERİ

Çalışmanın bu kısmında iyi yönetişimin taşıdığı özelliklere dair bilgilere yer verilecektir. İyi yönetişime ulaşabilmek ve iyi yönetişimin pozitif etkilerinden yararlanabilmek için iyi yönetişimin özelliklerini iyi bilmek ve geliştirmek önem arz etmektedir. Bu kapsamda iyi yönetişimin taşıması gereken özellikleri; siyasi, sosyal ve teknik olmak üzere üç farklı başlıkta incelemek mümkündür (Caluser ve Salagean, 2007: 12):

- Siyasi açıdan iyi yönetişim, siyasi otoritenin meşru ve hesap verebilir olmasının yanı sıra ülkede hukukun üstün olmasını da kapsamaktadır.
- Sosyal açıdan iyi yönetişim, toplumda; demokratik kurumların var olması ve güçlendirilmesi, hoşgörü ve karşılıklı anlayışın geliştirilmesi anlamına gelmektedir.
- Teknik açıdan iyi yönetişim ise, kaynakların etkin kullanımı ve kamu bütçesinin şeffaf olması gibi yönetişimi ekonomik açıdan ele almaktadır.

Üç farklı açıdan ele alınan iyi yönetişim birlikte değerlendirildiğinde özellikle ülkede hukukun üstün olması, hesap verebilir ve şeffaf bir yönetim anlayışının olması ve toplumda katılımcılığın olması (devletin karar alma, uygulama süreçlerine kurumları ve vatandaşları dâhil etmesi) özellikleri ön plana çıkmaktadır.

İyi yönetişimin özelliklerine ulaşabilmek için kötü yönetişim özelliklerinden de yola çıkılabilir. Başka bir ifadeyle, kötü yönetişimin özelliklerini bilmek iyi yönetişim özelliklerinin neler olacağına dair bilgiler sunar. Bu kapsamda kötü yönetişimin özelliklerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Agere, 2000: 5):

- Politikaların şeffaf bir şekilde yapılmaması
- Hükümetin hukukun üstünlüğü hususunda başarısız olması
- Kamu kaynaklarının kişisel çıkar doğrultusunda kullanılması
- Karar alma sürecinin geniş tabana yayılmaması
- Piyasanın işleyişini engelleyen düzenlemelerin olması

Buradan hareketle, iyi yönetişimin taşıması gereken özelliklere ulaşmamız mümkündür. Söz konusu özellikler; şeffaflık, hukukun üstün olması, yolsuzluğun olmaması, katılımcılık (devletin karar alma, uygulama süreçlerine kurumları ve vatandaşları dâhil etmesi) ve piyasanın etkin şekilde işleyişine neden olacak politikaların yapılması (düzenleyici kalite) şeklinde sıralanabilir.

2.4. YÖNETİŞİM GÖSTERGELERİ

Geçmişten günümüze dek dünya sürekli bir dönüşüm içindedir. Özellikle küreselleşme ile birlikte dünyadaki dönüşüm hız kazanmıştır. Söz konusu dönüşümle birlikte, özellikle 1990'lı yıllardan sonra, araştırmacılar ekonomik büyümede iyi yönetişimin önemi üzerine çalışmalar yapmıştır, yapmaya da devam etmektedir. Bu kapsamda yapılan araştırmalar, yönetişim kalitesinin ülkeler için önemli bir ölçü olduğunu göstermektedir. Nitekim ülkenin yönetişim kalitesinin iyi olması, diğer ülkeler tarafından itibar ve saygı görmesi için önemlidir. Bu noktada hangi ülkelerin yönetişim kalitesinin güçlü; hangi ülkelerin yönetişim kalitesinin zayıf olduğu ve yönetişim

göstergelerinin neler olması gerektiği soruları uluslararası alanda ülkelerin yönetişim kalitelerinin nasıl ölçülebileceği tartışmalarına neden olmuştur.

Uluslararası uygulamalara baktığımızda farklı standartların yönetişim göstergesi olarak kullanıldığını görebiliriz. Buna göre; Dünya Bankası veri tabanı (World Governance Indicators), Uluslararası Ülke Risk Rehberi Yönetişim Endeksi, Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün her yıl yayımladığı Yolsuzluk Algısı Endeksi ve Özgürlük Evi'nin her yıl yayımladığı Gastil Endeksi (Gastil Index) yönetişim kalitesinin ölçülmesinde kullanılabilecek veri kaynaklarındandır.

Bu çalışmanın önemli konusu, analizin amacı ile tutarlı olan verilerin bütünlüğü ve güvenilirliğidir. Bu bağlamda yapılan literatür araştırması, Dünya Bankası veri tabanı yönetişim göstergelerinin son yıllarda sıklıkla kullanıldığını göstermektedir. Dünya Bankası veri tabanı, verileri yıllık olarak yayımlamakta ve yönetişim göstergelerini; yolsuzluğun kontrolü, hükümetin etkinliği, hukukun üstünlüğü, siyasi istikrar ve şiddetin (terörizmin) yokluğu, düzenleyici kalite ve ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik olmak üzere altı göstergeye dayandırmaktadır.

Söz konusu göstergeler kısaca şu şekilde açıklanabilir (Kaufmann vd., 2010: 4):

- *İfade özgürlüğü ve hesap verebilirlik:* Yurttaşların; yürütme organını seçebilme hürriyetini, ifade ve örgütlenme özgürlüğünü ve özgür medyaya ne ölçüde katılabileceklerini kapsamaktadır.
- *Siyasi istikrar ve şiddetin (terörizmin) yokluğu:* Yürütme organının; siyasi güdülenmiş şiddet ve terörizmin yanı sıra anayasaya aykırılık teşkil eden veya şiddetli yöntemlerle istikrarsızlaştırılması ya da devrilmesi ihtimaline ilişkindir.
- *Hükümetin etkinliği:* Kamu hizmetlerinin kalitesinin yanı sıra siyasi baskılardan bağımsızlık derecesi, politika oluşturup uygulama kalitesi ve yürütme organının söz konusu politikalara bağlılığının güvenilirliği konusunu kapsamaktadır.

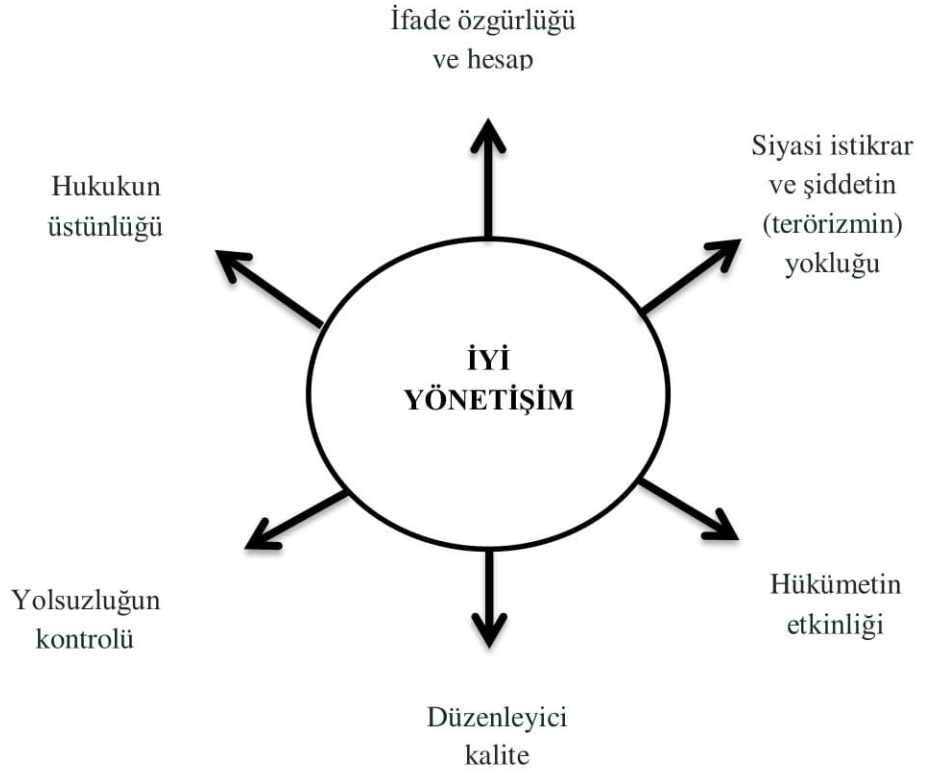
- *Düzenleyici kalite:* Yürütme organının; özel kesimin gelişimine onay veren ve destekleyen politikalar ve düzenlemeler oluşturmasının yanı sıra uygulama yeteneğine de sahip olmasıdır.
- *Hukukun üstünlüğü:* Temsilcilerin, toplumun kurallarına ne kadar güven duydukları ve bunlara uyduklarının yanı sıra sözleşmenin icrası, mülkiyet hakları, polis ve mahkemelerin kalitesi hakkındaki algılardır.
- *Yolsuzluğun kontrolü:* Bütün yolsuzluk yöntemlerinin yanında kamu iktidarının kişisel kazanç için ne ölçüde kullanıldığına dair algıları ifade etmektedir.

Yönetişim göstergelerini iki farklı şekilde değerlendirmek mümkündür. Birincisinde, Ulusal yönetişim göstergeleri 0 ile +100 arasında bir yüzde alır. Yukarıdaki göstergeler 0'a (sıfır) yaklaştığında, söz konusu ülkenin yönetişim göstergelerinin zayıf olduğu anlamına gelir; +100'e yaklaşmak ise, bir ülkenin yönetişim göstergelerinin güçlü olduğunu gösterir (World Bank, 2020b). İkincisinde ise, yönetişim puanı -2,5 ile +2,5 arasında değişmektedir. Bir ülkenin ilgili yönetişim puanı -2,5'e ne kadar yakınsa, başarısız olma olasılığı o kadar fazla iken; +2,5'e yaklaşırken başarılı olduğu anlamına gelmektedir (World Bank, 2020b). Bu nedenle, yönetişim endeksinin nispeten büyük olması (%100'e veya +2,5'e yakın olması) her ülke için istenilen bir durumdur.

Söz konusu altı temel göstergeden meydana gelen iyi yönetişim, gelir dağılımında adaletin sağlanmasına, rekabet gücüne, ekonomik büyümeye katkı sağmasının (Orubu ve Awopegba, 2004: 169) yanı sıra, kaynakların etkin kullanılmasına, özel kesimin piyasada daha aktif rol almasına, hesap verebilirliğe, şeffaflığa, siyasi istikrara, ifade özgürlüğüne ve kamu hizmetlerinin kalitesine de katkı sağlar. Bu kapsamda bir ülkede yönetişimde kalitenin artırılması için iyi yönetişim ilkeleri benimsenerek uygulanmalıdır.

İyi yönetişimin taşıması gereken özellikler Şekil 10'da özetlenmiştir.

Şekil 10. İyi Yönetişim Göstergeleri

Kaynak**:** Dünya Bankası veri tabanından alınarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

2.5. KURUMSAL İKTİSAT TEORİSİ VE YÖNETİŞİM

Bu bölümde kurumsal iktisat teorisi ele alınarak yönetişim ile ilişkisi değerlendirilecektir.

Kurumsal iktisat teorisine geçmeden önce kurum kavramını açıklamak yerinde olacaktır. Kurumlar, kişilere rol vererek onların verilen rollere uygun davranmasını isteyen yapılardır. (Parsons, 1945: 239). North'a (1999) göre kurumlar, toplumdaki oyunun kurallarıdır. Başka bir ifadeyle North (1999), kurumları kişiler arasındaki ilişkileri şekillendiren ve kişilerin getirdiği kısıtlamalar olarak ifade etmektedir. Mitchell (1950), kurumları, toplumun genelinde kabul görmüş sosyal alışkanlıklar olarak tanımlamaktadır. Hamilton (1932) ise kurum kavramını, toplumun gelenekleri arasında yerini almış, devamlılığı olan fikir veya davranış biçimi olarak ifade

etmektedir. Netice itibariyle, kurumsal iktisat teorisinin merkezinde yer alan kurum kavramı, kişiler arasındaki ilişkileri düzenleyen ve kişiler tarafından oluşturulmuş fikri alışkanlık ve gelenekler olarak ifade edilebilir. Buradan hareketle, ekonomik açıdan kurum kavramı ise, toplumdaki gerçek ve tüzel kişilerin yanı sıra diğer karar alıcıların da tercihlerini gösteren kurallar bütünü olarak ifade edilebilir.

Kurumlar; belirsizliği minimize ederek sadece geleceği tahmin etmemize yardımcı olmamakta veya tek bir araştırma alanı ile ilgilenmemektedir. Kurumlar; geçmişi, günümüz ve gelecek ile ilişkili yapar, aynı zamanda, politik yapı, iktisat ve iktisadi büyüme (veya durgunluk/gerileme) arasındaki ilişkileri anlamak için merkezi bir role sahiptir (North, 1999: 152-153).

Kurumsal iktisat, etkin kurumların ekonomik büyümeye pozitif etkisi oluğunu ileri sürerek ekonomik performansı gerçekleştirmek için kurumlara önemli bir rol vermektedir. Ek olarak, söz konusu yaklaşım, ülkede eğer etkin kurumlar bulunursa piyasanın, piyasa aktörlerini hem fiziksel hem de beşeri alanda yatırım yapmaları için teşvik ettiğini ve mevcut üretim yöntemlerini de geliştireceklerini savunmaktadır (Gwartney ve diğerleri, 2004: 207). Böylece, ülkelerin ekonomik performanslarının olumlu olarak etkileneceği söylenebilir.

Kamu ve özel sektörün üretken faaliyetler için kıt kaynakları kullandığı bilinen bir gerçektir. Gerçekleştirilen üretim faaliyetleri sonucunda iktisadi büyüme de etkilenmektedir. Kurumsal iktisat, üretim faaliyeti için hem kamu hem de özel kesimin piyasada yer alması gerektiğini, karma ekonomiyi, savunmaktadır (Tsuru, 1993: 101). Bu kapsamda kurumsal iktisat, ekonomik büyüme için hem kamu hem de özel kesime önemli rol vermektedir.

Özetle, kurumlar, kişiler arasındaki ilişkilerde istikrarlı bir yapı oluşturarak belirsizliği minimize etmesinin yanı sıra etkin kurumlar, güvenli ortam oluşturarak ekonomik birimlerin (üretim-tüketim-yatırım) kararlarını etkileyerek ülkelerin ekonomik performansını etkilemektedir.

2.6. YÖNETİŞİMİN TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNDEKİ SEYRİ

Önceki kısımlarda yönetişim, iyi yönetişim kavramlarına değinilmiş ve iyi yönetişimin taşıması gereken özellikler irdelenmiştir. Bu kısımda ise yönetişimin; Türkiye, Almanya, Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Çekya, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Hırvatistan, Hollanda, İrlanda, İspanya, İsveç, İtalya, Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Malta, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovakya, Slovenya ve Yunanistan ülkelerindeki seyri üzerine değerlendirme yapılacaktır.

Tablo 2, Dünya Bankası tarafından her yıl yayımlanan altı yönetişim göstergesinin Türkiye ve Avrupa Birliği ülkeleri için 2006-2018 dönem ortalamasını göstermektedir. Bu kapsamda Tablo 2'ye bakarak, altı yönetişim göstergesini ülkeler açısından değerlendirmek mümkündür:

- İfade özgürlüğü ve hesap verebilirlik açısından en güçlü ülke, % 98,82 değeri ile İsveç iken; en zayıf ülke % 39,19 değeri ile Türkiye'dir. Söz konusu göstergenin ortalaması ise % 81,78 düzeyindedir.
- Siyasi istikrar ve şiddetin (terörizmin) yokluğu göstergesinin ortalama değeri % 71,02 düzeyindedir. Söz konusu değişken en güçlü olduğu ülke % 97,55 ile Lüksemburg, en zayıf olduğu ülke ise %14,29 ile Türkiye'dir.
- Hükümetin etkinliği göstergesinin; en güçlü olduğu ülke % 98,67 ile Finlandiya, en zayıf olduğu ülke ise % 47,23 ile Romanya'dır. Söz konusu değişkenin ortalama değeri ise % 80,68 düzeyindedir.
- Düzenleyici kalite göstergesinin; en güçlü olduğu ülke % 97,20 ile Hollanda, en zayıf olduğu ülke ise % 61,09 ile Türkiye'dir. Söz konusu değişkenin ortalama değeri ise % 83,30 düzeyindedir.
- Hukukun üstünlüğü göstergesinin; en güçlü olduğu ülke % 99,45 ile Finlandiya, en zayıf olduğu ülke ise % 53,03 ile Bulgaristan'dır. Söz konusu değişkenin ortalama değeri ise % 80,59 düzeyindedir.

- Yolsuzluğun kontrolü göstergesinin; en güçlü olduğu ülke % 99,52 ile Danimarka, en zayıf olduğu ülke ise % 51,43 ile Bulgaristan'dır. Söz konusu değişkenin ortalama değeri ise % 77,59 düzeyindedir.

Tablo 2. Yönetişim Göstergeleri (2006-2018 Dönemi Ortalama Değerler)

ÜLKE	İfade özgürlüğü ve hesap verebilirlik	Siyasi istikrar ve şiddetin (terörizmin) yokluğu	Hükümetin etkinliği	Düzenleyici kalite	Hukukun üstünlüğü	Yolsuzluğun kontrolü
Almanya	94,09	73,88	92,83	93,91	92,85	93,72
Avusturya	94,43	90,40	93,36	92,33	97,14	91,82
Belçika	93,75	70,33	90,24	87,71	88,92	91,02
Bulgaristan	62,20	55,23	59,36	71,33	53,03	51,43
Çekya	79,30	84,38	79,19	83,67	81,67	67,34
Danimarka	98,07	81,97	98,56	96,79	98,75	99,52
Estonya	86,47	67,66	81,95	91,09	86,29	84,02
Finlandiya	97,01	94,22	98,67	96,92	99,45	98,97
Fransa	89,35	59,56	89,49	84,86	89,69	89,78
Kıbrıs	81,20	64,18	85,59	84,39	83,01	80,88
Hırvatistan	63,34	67,32	70,86	67,30	61,06	60,43
Hollanda	97,68	81,82	95,86	97,20	96,62	96,23
İrlanda	93,14	83,90	89,36	95,51	93,24	91,96
İspanya	83,32	45,75	81,08	81,44	83,42	77,93
İsveç	98,82	88,39	97,26	96,36	98,93	98,45
İtalya	79,93	60,62	66,98	76,18	63,41	62,26
Letonya	72,50	61,58	75,59	81,31	75,12	66,38
Litvanya	75,73	72,47	76,78	82,45	75,74	67,35
Lüksemburg	98,39	97,55	93,71	95,38	96,00	96,19
Macaristan	69,79	70,64	72,17	78,85	72,77	66,20
Malta	88,44	90,85	82,16	86,95	87,30	77,49
Polonya	77,56	74,25	71,37	78,15	70,07	71,64
Portekiz	86,17	77,10	82,53	77,97	83,25	81,39
Romanya	61,19	51,99	47,23	70,02	58,28	53,27
Slovakya	75,78	80,78	75,86	79,58	68,04	64,36

Slovenya	80,43	81,47	81,39	73,96	81,89	78,75
Yunanistan	72,66	46,00	67,96	69,69	66,74	57,61
Türkiye	39,19	14,29	61,77	61,09	53,73	56,10

Kaynak**:** World Bank, (2020b).

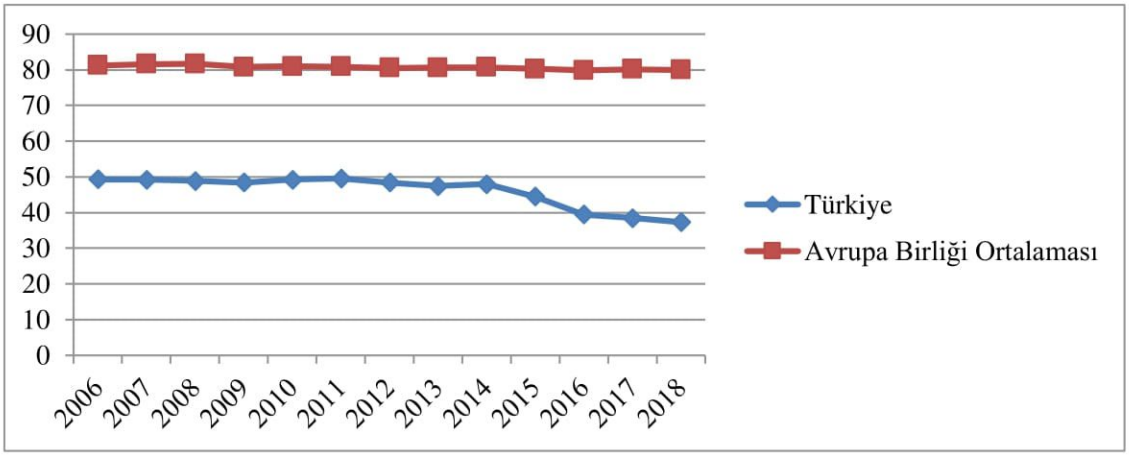
Bütün veriler birlikte değerlendirildiğinde, ele alınan altı yönetişim göstergesinden; ifade özgürlüğü ve hesap verebilirliğin en güçlü olduğu ülke İsveç, siyasi istikrar ve şiddetin (terörizmin) yokluğu göstergesinin en güçlü olduğu ülke Lüksemburg, hükümetin etkinliği ve hukukun üstünlüğü bakımından en güçlü ülke Finlandiya, düzenleyici kalite göstergesi bakımından en güçlü ülke Hollanda, yolsuzluk kontrolünün en güçlü olduğu ülke ise Danimarka'dır. Öte yandan, düzenleyici kalite, siyasi istikrar ve şiddetin (terörizmin) yokluğu ve ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik göstergeleri bakımından en zayıf ülke Türkiye'dir. Hükümetin etkinliği bakımından Romanya, yolsuzluğun kontrolü ve hukukun üstünlüğü bakımından ise Bulgaristan en zayıf ülkedir.

Altı yönetişim göstergesi ayrı ayrı değerlendirildiğinde durum yukarıda ifade edildiği gibidir. Üçüncü bölümde ele alınacak modelde ise, söz konusu altı göstergenin aritmetik ortalaması alınarak yönetişimin kalitesine ilişkin tek bir değişken (*yon*) tanımlanmıştır. Bu bakımdan, bu kısımda, hem Türkiye hem de Avrupa Birliği ülkelerindeki yönetişim kalitesinin seyri üzerine değerlendirme yapmak yerinde olacaktır.

Şekil 11, Türkiye ve Avrupa Birliği ortalamasına ilişkin yönetişim kalitesinin 2006-2018 dönemi arasındaki değişimi göstermektedir. Görüldüğü üzere, ele alınan dönem itibariyle Avrupa Birliğindeki ortalama yönetişim kalitesi istikrarlı bir seyir izleyerek % 80 düzeyinde yer almaktadır. Öte yandan, Türkiye'de yönetişim kalitesi 2006-2014 döneminde iniş çıkışlar göstererek yaklaşık % 50 düzeyinde yer almıştır. Ancak 2014 yılından itibaren Türkiye'de yönetişim kalitesi görece zayıflayarak 2018 yılında yaklaşık % 37 düzeyine kadar gerilemiştir. Ek olarak, 2018 yılında ele alınan toplam 28 ülke arasında en zayıf yönetişim kalitesine sahip ülke Türkiye'dir. Öte yandan, ele alınan dönemde, yönetişim kalitesi; en yüksek 2009 yılında % 98,57 ile Finlandiya'da,

en düşük ise % 37,31 ile 2018 yılında Türkiye'de gerçekleşmiştir. Yönetişim kalitesinin ortalaması ise % 79,47 düzeyindedir.

Şekil 11. Yönetişim Kalitesi

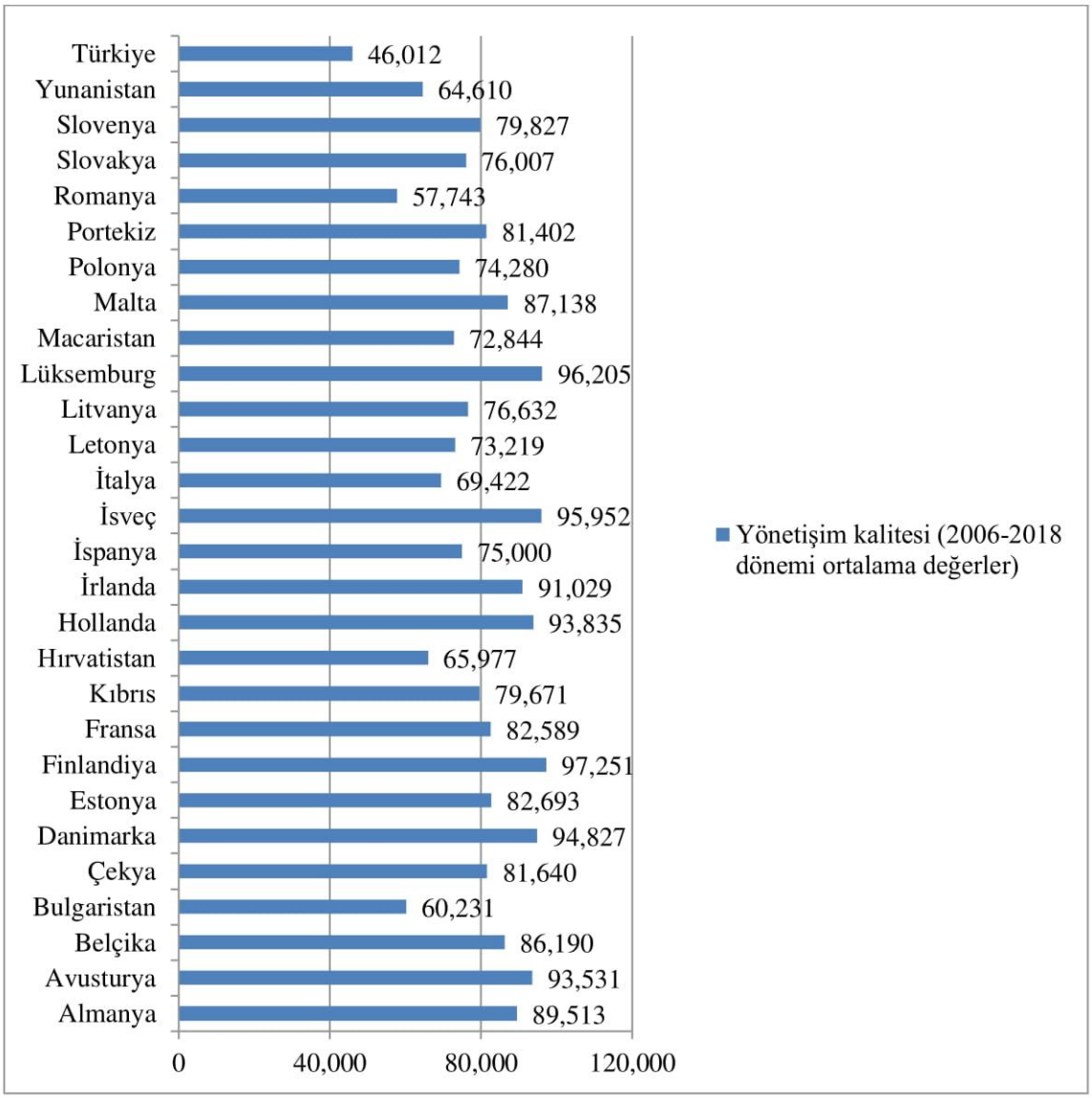

Kaynak**:** World Bank, 2020b.

Özetle Avrupa Birliği'nin yönetişim kalitesinin ortalaması 2006-2018 dönemi için istikrarlı bir seyir izlemiştir. Öte yandan, Türkiye'de ise, söz konusu dönemde yönetişim kalitesi % 50 düzeyinin üzerine çıkamamış özellikle 2014 yılından sonra görece yönetişim kalitesi zayıflayarak ele alınan toplam 28 ülke arasında Türkiye son sırada yer almıştır.

Şekil 12, altı yönetişim göstergenin aritmetik ortalaması alınarak elde edilen yönetişimin kalitesine ilişkin Türkiye ve Avrupa Birliği ülkeleri için 2006-2018 dönemi ortalama değerleri göstermektedir. Avrupa'nın batısında yer alan Lüksemburg, Hollanda, Danimarka, Almanya, Avusturya, Belçika gibi ülkelerdeki yönetişim kalitesinin görece güçlü olduğu görülmekte iken; Avrupa'nın doğusunda yer alan Bulgaristan, Romanya, Yunanistan gibi ülkelerde yönetişim kalitesinin ise görece zayıf olduğu görülmektedir. Ek olarak, Şekil 12'de görüldüğü üzere, ele alınan ülkeler arasında yönetişim kalitesi en zayıf olan ülkenin Avrupa'nın en doğusunda yer alan Türkiye olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, Avrupa'nın batısından doğusuna doğru yönetişim kalitesinin görece zayıfladığı sonucuna varılabilir.

Şekil 12. Yönetişim Kalitesi (2006-2018 Dönemi Ortalama Değerler)

Kaynak**:** World Bank, 2020b.

Şekil 12'de, Batı ve Doğu Avrupa'da yönetişim kalitesi açısından belirgin farklılıklar olduğu görülmektedir. 2006-2018 dönemi ortalama yönetişim kalitesi; Lüksemburg, Hollanda, Danimarka gibi Batı Avrupa ülkelerinde % 90 ve üzerinde değerlere sahip iken, Yunanistan, Romanya, Bulgaristan gibi Doğu Avrupa ülkelerinde ise % 65 ve altında değerlere sahiptir. Söz konusu durum; Magna Carta'nın (Büyük Ferman) neticesi olan parlamento ve demokrasinin İngiltere'de doğup, oradan Batı Avrupa daha sonrasında ise Doğu Avrupa ülkelerine doğru yayıldığı için yönetişim kalitesi de buna paralel olarak batıda görece güçlüdür şeklinde yorumlanabilir.

2.7. YÖNETİŞİM, BÜTÇE DENGESİ VE EKONOMİK BÜYÜMENİN TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNDEKİ SEYRİ

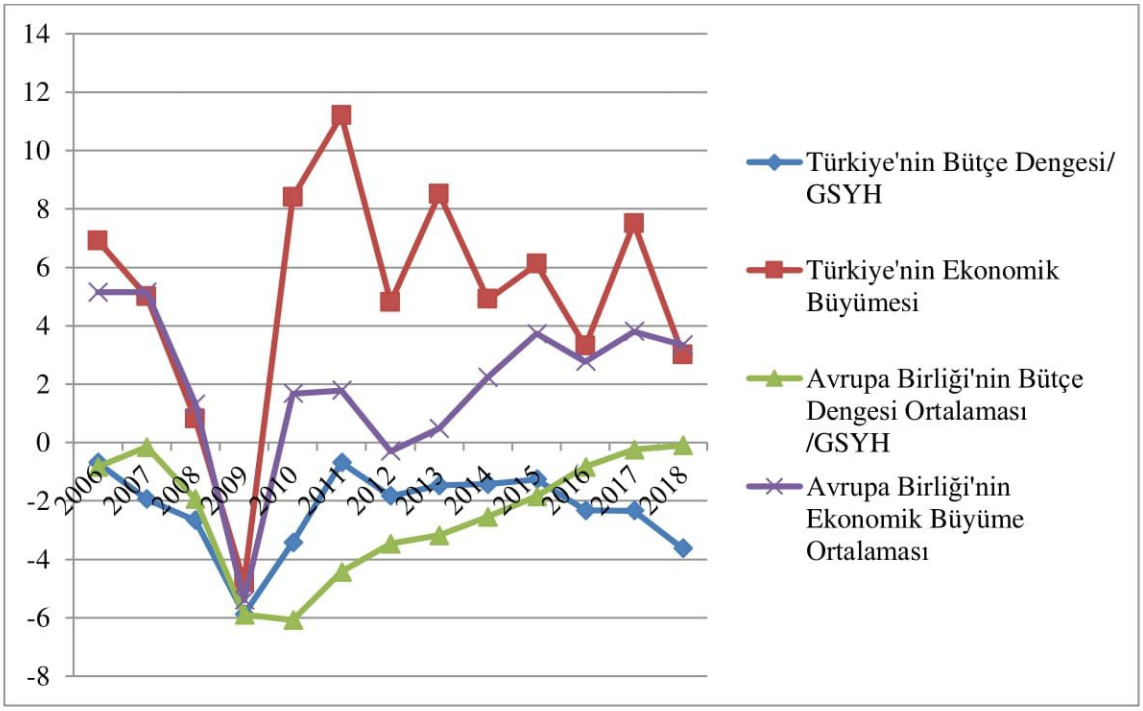
Türkiye ve Avrupa Birliği ülkelerindeki yönetişim kalitesinin daha gerçekçi değerlendirilmesi için söz konusu ülkelerdeki bütçe dengesi ve ekonomik büyüme oranları ile karşılaştırılması gerekir. Şekil 13'de söz konusu ülkelerdeki bütçe dengesi ve ekonomik büyüme oranlarının seyri gösterilmektedir.

Türkiye ve Avrupa Birliği ülkelerindeki yönetişim kalitesini incelerken Türkiye'nin yönetişim kalitesinin Avrupa Birliği ortalamasından görece zayıf olduğunu vurgulamıştık. Kamu ve özel sektörün üretken faaliyetler için kıt kaynakları kullandığı bilinen bir gerçektir. Gerçekleştirilen üretim faaliyetleri sonucunda iktisadi büyüme de etkilenmektedir. Bu çalışmada bütçe dengesi değişkeni kamu sektörünü temsil etmektedir. Ancak özel sektör de ekonomi içinde faaliyet gerçekleştirmektedir. İlgili sektörler; piyasada faaliyet göstermek için mülkiyet hakları, hukukun üstünlüğü, özel sektörün gelişmesini sağlayan ve teşvik eden politikaların devlet tarafından uygulanması ve ülkede şiddetin (terör) olmaması gibi belirli garantiler istemektedir. Bu garantilerin hayata geçirilmesi halinde özel sektör piyasada daha büyük bir rol oynayacak ve özel sektörün faaliyetleri ekonomik büyüme üzerinde olumlu etki yapacaktır. Bu nedenle, kamu sektörünün iktisadi büyümeyi gerçekleştirme yükü daha az olacaktır. Öte yandan, bu tür garantilerin olmaması nedeniyle özel sektörün piyasaya girmekte tereddüt etmesi, ekonomik büyümeyi sağlamak için bütçe dengesini daha önemli duruma getirmektedir.

Bu noktadan hareketle, Avrupa Birliği'nin ortalama yönetişim kalitesi görece yüksek olduğu için bütçe dengesinin büyüme üzerindeki etkisinin görece zayıf olması beklenmektedir. Öte yandan, Türkiye'nin yönetişim kalitesi görece zayıf olduğundan büyümeyi gerçekleştirmek için kamu bütçesi daha fazla önemli olacaktır. Dolayısıyla Türkiye'de bütçe dengesinin büyüme üzerindeki etkisinin görece güçlü olması beklenmektedir. Şekil 13 beklentileri karşılamaktadır. Nitekim yönetişim kalitesi görece zayıf olan Türkiye'nin, 2006-2018 dönemindeki bütçe dengesinin büyüme üzerindeki etkisi görece güçlüdür. Söz konusu etki özellikle 2010 yılında görülmektedir. Öte

yandan, Avrupa Birliği'nde yönetişim kalitesi görece yüksek olduğu için bütçe dengesinin büyüme üzerindeki etkisi görece zayıf olacaktır. Bu kapsamda ele alınan dönem itibariyle Türkiye ve Avrupa Birliği'nin seyrine bakıldığında bütçe dengesindeki değişimler ile ekonomik büyüme ilişkisinin Türkiye'de daha belirgin olduğu söylenebilir.

Şekil 13. Bütçe Dengesi ve Ekonomik Büyüme

Kaynak**:** World Bank, 2021; IMF, 2021.

Türkiye ve Avrupa Birliği ülkelerindeki bütçe dengesi ve ekonomik büyüme oranlarına ilişkin bir başka önemli fark, söz konusu oranların eğilimidir. Şekil 13'de görüldüğü üzere, Türkiye'deki bütçe dengesi ve büyüme oranlarındaki dalgalanma görece fazladır. Öte yandan Avrupa Birliği ortalama bütçe dengesi ve büyüme oranlarının görece istikrarlı olduğunu söylemek mümkündür.

2.8. UYGULAMALI LİTERATÜR

İktisadi büyüme, iktisat literatüründe en çok üzerinde durulan konulardan biridir. Klasik ekonomi arzın önemine odaklanırken; Keynesyen ekonomik büyüme teorisi toplam

talebin kısa vadeli önemini vurgulamıştır. Öte yandan, bu teorilerin uzun vadeli ekonomik büyümeyi açıklayamadığı gözlemlenmiştir. Bu durum, özellikle 1980'lerden itibaren uzun vadeli ekonomik büyümenin ne olacağına dair teorilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Maliye ve para politikasına ek olarak, bu değişiklik kamu faaliyetinin tüm yönlerini kapsamaktadır (Barro, 1998: 2).

Solow (1956) ve Swan'ın (1956) neoklasik büyüme modellerinde uzun dönemde ekonomik büyümeyi etkileyen tek değişken teknolojik ilerlemedir. Ancak teknolojik gelişmeler dışsal değişkenler olarak kabul edildiğinden ekonomik büyüme tam olarak açıklanamamıştır. Daha sonraki bir çalışmada, Romer (1986), modele verimlilik kazanımlarını destekleyen herhangi bir faktörün olası katkılarını dâhil ederek içsel bir büyüme teorisi geliştirdi. İçsel büyüme teorisine göre ekonomik büyümenin belirleyicileri beşeri sermayenin kalitesi, bilim ve teknoloji geliştirmenin sağlanması için devlet desteği, hükümetin bir yatırım ortamı sağlama ve en son teknolojiyi çekme üzerindeki etkisi ve fikri mülkiyet haklarını korumak için gerekli koşulların sağlanmasıdır (Fine, 2004: 251-252). Bu nedenle içsel büyüme teorisi, iktisadi büyüme için devlet müdahalesini savunur. Barro (1990) ve King ve Rebello (1990) kamu sektörünü de dâhil ederek içsel büyüme teorisine katkıda bulunmuşlardır. Bununla birlikte, ekonomik faktörler, hem modern hem de geleneksel iktisadi teoride genellikle büyümenin belirleyicileri olarak kabul edilir. Kurumsal iktisat teorisine göre, ekonomik faktörlerin etkinliği, ulusal kurumlara sağlanan teşviklerle ölçülebilir (Acemoğlu ve Robinson, 2008: 2). Bu açıdan bakıldığında, kurumsallık ve iktisadi büyüme arasındaki ilişki üzerine pek çok araştırma yapmış olan North (1999), mülkiyet haklarını garanti eden ve teşvik unsurları olan siyasi otoritelerin etkin kurumlar oluşturabileceğini ifade etmekte ve kurumların yönetişim kalitesinin büyümeye etkide bulunduğunu söyleyerek yönetişim göstergelerine atıfta bulunmaktadır. Aslında, kurumsal iktisat teorisi, kurumsal olarak iyi ülkelerin teknoloji, insan sermayesi ve sanayileşmeye daha fazla yatırım yaparak ekonomik büyümeyi yönlendirdiğine dikkat çekmektedir.

Görüldüğü üzere kamu politikalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerine ilişkin teoriler farklı sonuçlar elde etmiştir. Aynı şekilde söz konusu ilişkiyi inceleyen ampirik çalışmalar da farklı sonuçlara ulaşmıştır. Söz konusu çalışmalar iki farklı şekilde

değerlendirilebilir. Birincisi, büyüme ve bütçe dengesi arasındaki ilişkiyi; ikincisi ise, büyüme ve yönetişim arasındaki ilişkiyi doğrudan ele alan çalışmalardır. Bu çalışmada "bütçe dengesinin büyüme üzerindeki etkisinde yönetişimin rolü" önem taşımakla birlikte hem bütçe dengesi hem de yönetişimin büyüme üzerindeki etkilerini birlikte veya ayrı ayrı ele alan çalışmaların sonuçlarına yer verilmiştir.

İktisadi büyüme ve bütçe dengesi arasındaki ilişkiye dair farklı teorik görüşlerin yol açtığı belirsizlikler ampirik çalışmalar aracılığıyla da giderilememiştir. Bu çalışmaların sonuçları; kullanılan veri setleri, seçilen yönteme ve döneme bağlı olarak önemli ölçüde değişiklik göstermektedir. Ayrıca kamu politikası ile ilgili çalışmaların çoğu kamu harcamalarının bir gösterge olarak kullanıldığını göstermektedir. Örneğin, Barro (1991), büyüme ile kamu yatırım harcamaları arasında zayıf bir bağlantı bulmuştur. Sonuçlar, kamu tüketiminin ekonomik büyüme üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğunu ve siyasi istikrar ile büyüme arasındaki ilişkinin pozitif olduğunu göstermektedir. Oktayer ve Susam (2008) tarafından yapılan bir çalışmada toplam kamu harcamalarının büyüme üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Öte yandan, kamu yatırım harcamalarının büyüme üzerinde olumlu bir etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Ayrıca büyüme ile bütçe dengesi arasındaki ilişkiyi ele alan çok sayıda çalışma da literatürde bulunmaktadır. Nelson ve Singh (1994), bütçe açığının 70 gelişmekte olan ülkenin iktisadi büyümesini etkileyeceği konusunda anlamlı bir sonuca ulaşamazken, Ghali (1997) Suudi Arabistan'ı incelediği çalışmasında da anlamlı bir ilişki bulamamıştır. Öte yandan, bütçe dengesinin büyümeyi etkilediğine dair çalışmalar da bulunmaktadır. Fisher (1993), Asya, Avrupa ve Latin Amerika'daki seçilmiş ülkeler üzerinde yaptığı bir çalışmada, bütçe fazlası ile büyüme arasında istatistiksel olarak anlamlı ve güçlü bir pozitif bağlantı olduğunu bulmuştur. Fisher (1993); bütçe fazlasındaki %1'lik bir iyileşmenin iktisadi büyümede %0,23'lük bir artışla sonuçlanacağını da belirtmektedir. Ayrıca Easterly ve Rebelo (1993), 28 ülkenin panel veri analizini yapmış ve büyüme ile bütçe fazlası arasında tutarlı bir pozitif bağlantı bulmuştur. Benos (2005) da, 16 OECD ülkesini analiz etmiş ve bütçe fazlasının büyüme üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu bulmuştur.

Bütçe fazlasından elde edilen fonların nasıl kullanıldığına bağlı olarak büyüme üzerindeki etkiler değişebilmektedir. Nitekim Helms (1985), transfer harcamaları için vergiyle finanse edilen fonların kullanılmasının Amerika Birleşik Devletleri'ndeki 48 eyalette büyüme üzerinde olumsuz bir etkisi olduğunu belirtmiştir. Öte yandan, kaynakların halk sağlığı ve güvenliği, eğitim ve otoyollar gibi kamu hizmetlerinin geliştirilmesine ayrılması durumunda büyümenin olumlu etkileneceği sonucuna varmıştır. Kneller vd. (1999), üretken kamu harcamalarının 22 OECD ülkesinde iktisadi büyüme üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu, verimsiz kamu harcamalarının ise büyümeyi artırmadığını belirtmiştir.

Son olarak Adak (2010), yıllık bütçe açığının aynı yıl Türkiye'nin büyümesini olumsuz etkilediğini, Bektaş (2019) ise bütçe dengesinin Türkiye'nin ve Almanya'nın büyümesi üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu tespit etmiştir.

Büyüme ve bütçe dengesi arasındaki ilişkiyi yapılan çalışmalar farklı açılardan incelemiş ve farklı sonuçlara ulaşmıştır. Ek olarak, son çalışmalar, büyümeyi etkileyen potansiyel bir faktör olarak yönetişimin rolüne odaklanmıştır. Bu bağlamda büyüme ile yönetişim ilişkisini ele alan çalışmalara değinmek yerinde olacaktır.

Kurumsal kalite kavramı genellikle yönetişim kavramı ile birlikte kullanılmaktadır. Yönetişim, yönetim kavramından türemiştir ve ortak yönetim anlamına gelmektedir (Toksöz, 2008: 17). Literatürdeki birçok çalışma büyüme ile yönetişim arasında önemli bir bağlantı olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, bazı çalışmalar büyüme ile yönetişim arasında çok az bağlantı olduğunu veya hiç bağlantı olmadığını göstermektedir. Bu çalışmalardan bazıları aşağıda gösterilmiştir.

Adam vd. (2011), 19 OECD ülkesinin kamu sektörü verimliliğinin hesaplanmasına ilişkin yaptığı bir çalışmada, kamu sektörü verimliliğini belirlemede yönetişimin ülkelerin bireysel özelliklerinden daha önemli olduğunu tespit etmişlerdir. Feeny ve Rogers (2008), gelişmekte olan ada ülkelerinde daha iyi yönetişimin hane halkı harcamalarının verimliliğini artırdığını gözlemlerken, Rayp ve Van de Sijpe (2007) 52 düşük ve orta gelirli ülke üzerinde yaptığı bir çalışmada, bütçe harcamalarının

verimliliğinde iyi yönetişimin olumlu bir etkisi olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Rajkumar ve Swaroop (2008), gelişmiş ve gelişmekte olan 91 ülke üzerinde yaptıkları bir çalışmada, sağlık ve eğitime yapılan bütçe harcamalarının etkinliğinde yönetişim kalitesinin etkili olduğunu tespit etmişlerdir.

Doğanay ve Değer (2020), az gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmiş 134 ülkeyi kapsayan bir çalışmada, iktisadi büyüme için kurumların önemli olduğunu belirtmişlerdir. Söz konusu çalışma kurumların kalitesine ek olarak, kamu harcamaları, nüfus artışı ve enflasyon gibi yapısal faktörlerin de bir ülkenin büyümesi üzerinde önemli bir etkisi olduğunu göstermektedir. Ağazade vd. (2020), Doğu Avrupa'nın geçiş ekonomilerine ilişkin çalışmada kurumsal gelişme ve büyüme arasındaki ilişkinin pozitif olduğunu bulmuşlardır.

Hall ve Jones (1999), Knack ve Kneefer (1995) yaptıkları çalışmada mülkiyet hakları ile büyüme arasındaki ilişkinin pozitif olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Figankaplan (2017) 11 ülke üzerinde yaptığı çalışmada mülkiyet haklarının korunması, hukukun üstünlüğü, yolsuzlukla mücadele ve iktisadi büyüme değişkenlerinin pozitif yönde ilişkili olduğunu tespit etmiştir.

Çiçen ve Arslan (2020), eski ve yeni Kırılgan Beşli ülke olarak adlandırılan 9 kırılgan ülke üzerinde yapmış oldukları çalışmada kurumsal yapının iyileştirilmesinin ekonomik performans üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu tespit etmiştir. Koçak ve Uzay (2018), yüksek, orta ve düşük gelirli ülkelerle yaptığı bir çalışmada, kurumların büyüme üzerinde önemli bir etkisi olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle, her ülkenin kurumlarının iyileştirilmesinin büyüme üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Acemoğlu ve diğerleri (2008), Torsten ve Tabellini (2006) ve Cooray (2009); Demirtaş (2009), iyi yönetişimin ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu savunmaktadır, ancak bu değişkenler arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Barış (2015), evrensel yönetişim göstergelerinden hukukun üstünlüğü, siyasi istikrar, hükümet etkinliği ve bütçe dengesi arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif olduğunu tespit etmiştir.

Lambsdorff (2003), 1974-2000 dönemini 67 ülke için yatay kesit analizi ile ele aldığı çalışmada, bireysel özgürlükler, hükümetin istikrarı ve bürokratik kalitedeki iyileşmelerin faktör verimliliğini pozitif yönde etkilediğini tespit etmiştir. Benzer şekilde Kaufmann ve Kraay (2002), 2000-2001 dönemini 153 ülke için yatay kesit analizi ile ele aldığı çalışmada; hukukun üstünlüğü, düzenlemelerin kalitesi, politik istikrar, ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik, yolsuzluğun kontrolü, bürokrasinin etkinliği değişkenlerin fert başına reel gelire etkisini pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bulmuştur.

Ele aldığımız çalışmanın ampirik yöntemi, modeli ve analiz bulguları verilmeden önce içeriği ile ilişkisinin daha iyi anlaşılabilmesi için bazı ampirik çalışmalara ilişkin literatür incelemesinin özet bir şekilde sunulması uygun görülmüştür. Bu kapsamda, bütçe dengesi, yönetişim ve ekonomik büyüme ilişkisini inceleyen çalışmaların ampirik yöntemi, örneklemleri ve analiz bulguları Tablo 3'de özetlenmiştir.

Tablo 3. Ampirik Çalışmalara Ait Literatür Özeti

Çalışma	Ülkeler/Dönem	Yöntem	Sonuç
Nelson ve Singh (1994)	Gelişmekte olan 70 ülke 1980-1989	Yatay kesit analizi	Bütçe açıklarının ekonomik büyümeyi etkilediğine ilişkin anlamlı bir neticeye ulaşamamıştır.
Ghali (1997)	Suudi Arabistan 1960-1996	Vektör otoregresif (VAR)	Bütçe açıklarının ekonomik büyümeyi etkilediğine ilişkin anlamlı bir neticeye ulaşamamıştır.
Fisher (1993)	Seçili Asya, Avrupa ve Latin Amerika ülkeleri / 1960- 1989	Panel regresyon	Bütçe fazlası ile ekonomik büyüme arasında istatistiksel olarak anlamlı ve kuvvetli bir pozitif ilişki olduğuna dair bulgulara ulaşmıştır.
Easterly ve Rebelo (1993)	28 ülke / 1970-1988	Panel veri	Ekonomik büyüme ve bütçe fazlaları arasında tutarlı bir pozitif ilişki tespit etmiştir.
Benos (2005)	16 OECD ülkesi 1990-2006	Panel veri	Bütçe fazlalarının ekonomik büyümeyi pozitif yönde

			etkilediğini tespit etmiştir.
Helms (1985)	ABD'deki 48 eyalet 1965-1979	Zaman serisi	Vergiler yoluyla elde edilen kaynakların transfer harcamaları için kullanılması durumunda ekonomik büyümenin negatif yönde etkileneceğini tespit etmiştir. Öte yandan, kaynakların kamu sağlığı ve güvenliği, eğitim, otoyollar gibi kamusal hizmetleri geliştirmek için kullanıldığı durumda ise ekonomik büyümenin pozitif yönde etkileneceği sonucuna ulaşmıştır.
Kneller vd. (1999)	22 OECD ülkesi 1970-1995	Panel veri	Üretken kamu harcamalarının ekonomik büyümeye pozitif yönde etkide bulunduğunu, üretken olmayan kamu harcamalarının ise ekonomik büyümeyi arttırmadığını tespit etmiştir.
Adak (2010)	Türkiye 1972-2006	En küçük kareler yöntemi	Yıllık bütçe açıklarının aynı yılın ekonomik büyümesine olumsuz yönde etkide bulunduğunu gözlemlemiştir.
Bektaş (2019)	Türkiye ve Almanya 1995-2016	Otoregresif Dağıtılmış Gecikme (ARDL)	Bütçe dengesinin ekonomik büyüme üzerinde pozitif yönde etkili oluğunu tespit etmiştir.
Lambsdorff (2003)	67 ülke / 1974-2000	Yatay kesit analizi	Bireysel özgürlükler, hükümetin istikrarı ve bürokratik kalitedeki iyileşmelerin faktör verimliliğini pozitif yönde etkilediğini tespit etmiştir.
Chan ve Karim (2012)	Doğu Asya ülkeleri 2000-2007	Veri zarflama analizi (VZA) ve Tobit	İfade özgürlüğü ve hesap verebilirlikteki artışın hükümetlerin kamu harcaması

		regresyon	yapma noktasında daha temkinli davranmasına neden olduğunu tespit etmiştir.
Rayp ve Van de Sijpe (2007)	Düşük ve düşük orta gelirli 52 ülke 1985-1989	Veri zarflama analizi (VZA)	İyi yönetişimin bütçe harcamalarının verimliliği üzerinde pozitif bir etkisi olduğunu tespit etmiştir.
Rajkumar ve Swaroop (2008)	Gelişmiş ve gelişmekte olan 91 ülke		Yönetişim kalitesinin sağlık ve eğitim alanındaki bütçe harcamalarının etkinliğini etkilediğini savunmaktadır.
Doğanay ve Değer (2020)	Az gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmiş 134 ülke 2002-2018	Panel veri	Kurumların ekonomik büyüme için önemli olduğunu tespit etmiştir.
Ağazade vd. (2020)	Doğu Avrupa geçiş ekonomileri 2006-2017	Panel veri	Kurumsal gelişmeler ile ekonomik büyüme ilişkisinin pozitif yönde olduğunu tespit etmiştir.
Figankaplan (2017)	11 ülke 1990-2015	Panel veri	Yolsuzluğun kontrolü, hukukun üstünlüğü, mülkiyet haklarının korunması göstergelerinin ekonomik büyümeye olumlu yönde etkide bulunduğunu tespit etmiştir.
Çiçen ve Arslan (2020)	Eski ve yeni Kırılgan Beşli olarak nitelendirilen toplam 9 kırılgan ülke 2002-2015	Panel veri	Kurumsal yapılardaki iyileşmelerin ekonomik performansı olumlu yönde etkilediklerini tespit etmişlerdir.
Koçak ve Uzay (2018)	Yüksek, orta ve düşük gelirli ülkeler 1995-2013	Panel veri	Kurumların ekonomik büyümeye önemli etkisi olduğunu saptamışlardır.
Esfahani ve Ramirez (2003)	75 ülke / 1965-1995 döneminin 10 yıllık ortalamaları	Yatay kesit analizi	Modelde kullanılan yönetişim göstergelerinin ekonomik büyüme için önemli bir faktör olmasının

			yanı sıra kurumsal faktörlerin de çıktı düzeyini etkilediğini gözlemlemiştir.
Florio ve Colautti (2005)	İtalya, Almanya, Fransa, Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri 1870-1990		Wagner Kanununun geçerli olduğu görülmüştür.
Cooray (2009)	71 ülke / 1996-2003	Panel veri	İyi yönetişimin ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediğini savunmaktadır.
Barro (1991)	98 ülke 1960-1985		Ekonomik büyüme ile kamu yatırım harcamaları ilişkisinin düşük seviyede olduğuna dair bulgulara ulaşmıştır. Ayrıca kamu tüketim harcamalarının ekonomik büyümeye negatif bir etkide bulunduğu ve siyasi istikrar ile ekonomik büyüme ilişkisinin ise pozitif yönlü olduğuna dair sonuçlar elde etmiştir.
Torsten ve Tabellini (2006)	150 ülke / 1850-2000 ve 1960-2000	Panel regresyon	İyi yönetişimin ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediğini tespit etmiştir.
Oktayer (2011)	Türkiye / 1950-2009	Eşbütünleşme ve vektör hata düzeltme yöntemleri	Türkiye ekonomisinin Wagner Yasası'nı desteklediğini saptamışlardır.
Ghali (1998)	Tunus / 1963-1993	Granger nedensellik testi	Yatırımların büyümeyi negatif etkidiğini saptamışlardır.
Oktayer ve Susam (2008)	Türkiye / 1970-2005	Ekonometrik analiz	Toplam kamu harcamalarının iktisadi büyümeye etkisi anlamlı çıkmamıştır. Öte yandan kamusal yatırım harcamalarının iktisadi büyümeye pozitif etkide

			bulunduğu tespit edilmiştir.
Adam vd. (2011)	19 OECD ülkesi 1980-2000	Yarı parametrik regresyon	Kamu sektörü verimliliğini belirlemede yönetişimin bireysel ülke özelliklerinden daha önemli olduğunu tespit etmişlerdir.
Oxley (1994)	İngiltere / 1870-1913	Granger nedensellik ve Eşbütünleşme analizi	Ekonomik büyümeden kamu harcamalarına yönelik bir nedenselliğin olduğu tespit edilmiştir.
Kaufmann ve Kraay (2002)	153 ülke / 2000-2001	Yatay kesit analizi	Hukukun üstünlüğü, düzenlemelerin kalitesi, politik istikrar, ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik, yolsuzluğun kontrolü ve bürokrasinin etkinliği değişkenlerin fert başına reel gelire etkisi pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlıdır.
Acemoglu ve diğerleri (2008),	Yüksek ve düşük gelirli ülkeler /1960-2000	Panel veri	İyi yönetişimin ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediğini tespit etmiştir.
Catrinescu vd. (2009)	122 ülke / 1970-2003 ve 1991-2003	Yatay kesit ve panel veri analizi	İyi yönetişim yapısının ilgili ülkelerdeki yatırımların miktar ve etkinliğini pozitif yönde etkilediğini tespit etmiştir.
Naude (2004)	Sahra altı 44 Afrika ülkesi 1970-1990	Yatay kesit, panel veri analizi	Modelde kullandığı düzenlemelerin kalitesi değişkeninin büyümeye etkisini modellerden bazıları için istatiksel olarak anlamlı olduğunu ve pozitif yönlü etkilediğini tespit etmiştir.

Kaynak**:** Yazar tarafından oluşturulmuştur.

2.9. DEĞERLENDİRME

Bütçe dengesi, ilgili ülkenin içinde bulunduğu ekonomik dengesizlikleri gidermek amacıyla uyguladığı genişletici veya daraltıcı maliye politikaları çerçevesinde kamu gelir ve giderlerinden oluşmaktadır. Söz konusu politikaların nihai amacı, ülkeyi ekonomik dengesizlikten çıkararak ekonomik büyümeye hizmet etmektir. Bununla birlikte, söz konusu gelir ve giderlerin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri hususunda farklı görüşler bulunmaktadır. Klasik ekonomi arzın önemine odaklanırken, Keynesyen ekonomik büyüme teorisi toplam talebin kısa vadeli önemini vurgulamıştır. Öte yandan, bu teorilerin uzun vadeli ekonomik büyümeyi açıklayamadığı gözlemlenmiştir. Neo-klasik büyüme modeline göre uzun dönemde ekonomik büyümeyi etkileyen tek değişken teknolojik ilerlemedir. Ancak teknolojik gelişmeler dışsal değişkenler olarak kabul edildiğinden büyüme tam olarak açıklanamamıştır. İçsel büyüme teorisine göre, beşeri sermayenin kalitesi, bilim ve teknoloji geliştirmenin sağlanması için devlet desteği, mülkiyet haklarının korunması için şartların oluşturulması gibi etkenler içselleştirilerek kalkınma sürecinde devlet müdahalesi savunulmaktadır. Kurumsal iktisat teorisi ise, ekonomik faktörlerin etkinliğinin ulusal kurumlara sağlanan teşviklerle ölçülebileceğini savunmaktadır. Ayrıca söz konusu teori, iyi kurumsallaşmaya sahip ülkelerin teknolojiye, insan sermayesine ve sanayileşmeye daha fazla yatırım yaparak ekonomik büyümeyi yönlendireceğini öne sürmektedir.

Bütçe dengesinin ekonomik büyümeyi; negatif etkilediğine ilişkin yaklaşımlar olmakla birlikte pozitif yönde etkilediğine ilişkin yaklaşımlar da söz konusudur. Bu kapsamda ele alınan ampirik çalışmalar da farklı bulguları tespit etmiştir. Dolayısıyla bütçe dengesinin ekonomik büyümeye etkileri hususunda görüş birliği sağlanamamıştır.

Bütçe dengesinin büyüme üzerindeki etkileri konusunda literatürde bazı eksikliklerin olduğu gözlemlenmiştir. İlk olarak, bütçe dengesinin büyüme üzerindeki etkisi dikkate alındığında, yönetişimin rejim değişikliğine yol açabilecek rolünün dikkate alınmadığı görülmüştür. Önceki çalışmalardan farklı olarak, bu çalışmada; bütçe dengesi ile büyüme arasındaki ilişkiye yönelik inceleme yapılırken, rejimlerin etkinliğini belirlemede iyi yönetişimin rolü dikkate alınmakta ve yönetişim için eşik değer

belirlenmektedir. İkinci olarak, literatürde genellikle örneklem olarak belli ülkelerin ve yöntemlerin ele alınması bir diğer eksikliktir. Ek olarak, bütçenin hem gelir hem de gider tarafını birlikte ele alınarak, bütçe dengesinin, modele dâhil edilmesinin yanı sıra açıklayıcı değişken olarak enflasyon, istihdam ve fiziki sermaye değişkenlerinin içsel özellikte olma ihtimallerinin de dikkate alınması ele aldığımız çalışmanın özgün yanlarını meydana getirmektedir.

Özetle, bu çalışma, örneklem, modelde kullanılan değişkenler ve yöntem bakımından literatürdeki eksiklikleri gidererek literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, bu çalışmanın büyüme ve bütçeye ilişkin kamu politikasının geliştirilmesine rehberlik etmesi beklenmektedir.

3. BÜTÇE DENGESİNİN BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİNDE İYİ YÖNETİŞİMİN ROLÜ: AMPİRİK ANALİZ

3.1. GİRİŞ

Önceki bölümde bütçe dengesi, yönetişim ve iktisadi büyüme arasındaki ilişki incelenmiş ve bu bağlamda tartışılan çalışmaların sonuçları sunulmuştur. Bu çalışmaların çoğu doğrudan bütçe dengesi ve büyüme arasındaki ilişkiyi ele almaktadır. Özellikle kurumsal iktisat teorisinin önemi son dönemde giderek arttığı için kurumsal kalite (iyi yönetişim) ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi direkt olarak inceleyen çalışmalar da bulunmaktadır. Öte yandan bütçe dengesinin büyüme üzerindeki etkisi dikkate alındığında, yönetişimin rejim değişikliğine yol açabilecek rolünün dikkate alınmadığı görülmektedir. Bu bölümde; büyüme ile bütçe dengesi arasındaki ilişki incelenirken, önceki çalışmalardan farklı olarak iyi yönetişimin rolü ele alınmakta ve uygun eşik değer yönetişim için belirlenmektedir. Bu bağlamda, bu çalışmanın bütçe ve iktisadi büyümeye ilişkin kamu politikasının geliştirilmesine rehberlik etmesi beklenmektedir.

Yönetişimin kalitesine bağlı olarak, belirli amaçlar için geliştirilen bütçe politikaları beklenmedik sonuçlar doğurabilir. Bu nedenle bütçe politikasının etkinliğinde yönetişimin rolünün belirlenmesi oldukça önemlidir. Nispeten yüksek kaliteli yönetişime sahip ülkelerde bütçe politikasının büyüme üzerindeki etkisi iki farklı şekilde kendini gösterebilmektedir. Birincisi; kaliteli yönetişimin olduğu ülkelerde, bütçe fazlaları büyüme üzerinde nispeten olumlu bir etkiye sahip olabilecek üretken alanlarda kullanılabilir. Öte yandan, kaliteli yönetişimin olduğu ülkelerde, özel sektör daha güvenli bir ortam bulduğu için ekonomik büyüme öncelikle özel sektör tarafından yönlendirilirken bütçe politikasının etkisi nispeten sınırlı kalmaktadır. Her iki durumda da etkinin yönü belirsizdir ancak bütçe dengesinin büyüme üzerindeki etkisinin yönetişim kalitesine bağlı olması beklenmektedir. Bu bağlamda, bu çalışmanın ana hipotezi şu şekildedir: "Bütçe dengesi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki üzerinde yönetişim kalitesinin istatistiksel olarak önemli bir etkisi vardır."

Hipotez, 28 ülkenin 2006-2018 dönem verileri kullanılarak test edilmiştir. Önceki çalışmalardan farklı olarak, bu çalışmada bütçe dengesi ve iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi analiz etmek için Hansen (1999) tarafından geliştirilen panel eşik yöntemi kullanılmaktadır. Söz konusu yöntem; üçüncü değişkenin iki ana değişken arasındaki ilişki üzerindeki etkisini ve olası doğrusal olmayan ilişkileri gözlememize olanak vermektedir. Bu açıdan bakıldığında söz konusu yöntem kullanılarak yapılan bu çalışma, bütçe dengesinin büyüme üzerindeki etkisinde iyi yönetişimin rolünü gözlemlemeyi ve yönetişim için eşik değer belirlemeyi mümkün kılmaktadır.

Bu amaçla oluşturulan model çerçevesinde öncelikle panel birim kök testine ilişkin bulgular tahmin edilmiş ardından sabit etkiler modeli tahmin bulguları ve yönetişim katsayısı eşik değer analizine ilişkin tahminler gerçekleştirilmiştir. Sonuç kısmında ise "bütçe dengesinin büyüme üzerindeki etkisinde yönetişimin rolü" değerlendirilmiş ve politika önerileri sunulmuştur.

3.2. VERİ VE YÖNTEM

Hansen (1999), önyükleme (bootstrap) yöntemini kullanmak suretiyle eşik değerin tahmini için diğer teorilerden farklı bir teori sunmaktadır. Söz konusu teori, ele alınan örneklemdeki tüm gözlemler için regresyon fonksiyonlarının aynı ya da bölünmüş sınıflara girip girmediğini tespit etmektedir. Ardından Hansen (1999), teorisini eşik regresyon yöntemlerini kullanarak geliştirmektedir. Hansen (1999) panel eşik yöntemi, her bir gözlemin eşiğin üstünde veya altında olmasına bağlı olarak örneklemi iki veya daha fazla rejime bölmektedir.

Hansen (1999) tarafından geliştirilen panel eşik modeli yönetişim kalitesi için eşik değer hesaplaması aşamasında kullanmıştır. 2006-2018 dönemi yıllık zaman aralığı analiz dönemi olarak incelenmiştir.

İktisadi değişkenlerin aralarındaki ilişkileri tespit etmek için ekonomik analizler kullanılmaktadır. Söz konusu analizler birbirinden farklılık göstermesine rağmen özellikle son zamanlarda görece panel veri analizinin kullanıldığı görülmektedir. Panel

veri analizi; hem zaman serisini hem de yatay kesitleri birlikte incelediği için araştırmacıların daha fazla gözlem sayısıyla çalışmasına olanak tanır ve parametre tahminlerini daha güvenilir duruma getirmektedir. Ek olarak panel veri yöntemi değişkenler arasındaki doğrusallığı azaltmak suretiyle (Baltagi, 2001: 6) nispeten güvenilir sonuçlara ulaşılmasını sağlamakta ve karmaşık davranışa sahip modellerle çalışma imkânı sunmaktadır (Gujarati, 2004: 638).

Tablo 4. Analize Konu Ülkeler

Almanya, Avusturya
Belçika, Bulgaristan
Çekya
Danimarka
Estonya
Finlandiya, Fransa
Hırvatistan, Hollanda
İrlanda, İspanya, İsveç, İtalya
Kıbrıs
Letonya, Litvanya, Lüksemburg
Macaristan, Malta
Polonya, Portekiz
Romanya
Slovakya, Slovenya
Türkiye
Yunanistan

Kaynak**:** Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bu çalışma 2006-2018 dönemine ait yıllık veriler kullanılarak Türkiye ve 27 Avrupa Birliği ülkesi için analiz edilmektedir. Bu kapsamda analizimize dâhil olan söz konusu ülkeler Tablo 4'de gösterilmektedir.

Beşi açıklayıcı biri bağımlı toplam altı değişken ile analiz yapılmıştır. Bu değişkenlerin 2006-2018 dönemine ait verileri, Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu ve Eurostat veri tabanından elde edilmiştir. Analizde bütçe dengesinin büyüme üzerindeki etkisinde

iyi yönetişimin rolünün ölçülmesi kapsamında, bağımlı değişken olarak ekonomik büyüme verisi kullanılmıştır. Ekonomik büyüme verisi, gayrisafi yurt içi hasıladaki yıllık artış "g" olarak tanımlanmış ve Dünya Bankası veri tabanından elde edilmiştir. Bütçe dengesi verisi, kamu net alacak borç dengesinin gayri safi yurtiçi hasılaya oranı "but" olarak tanımlanmış ve Uluslararası Para Fonu veri tabanından elde edilmiştir. Yönetişim verisi ise, 0 (sıfır) ile +100 arasında yüzdelik bir değer "yon" olarak tanımlanmış ve Dünya Bankası veri tabanından elde edilmiştir. Ek olarak, analiz için oluşturulan modelde üç kontrol değişken dâhil edilmiştir. Söz konusu değişkenler; "cap", "ist" ve "enf" olarak tanımlanmıştır. Kontrol değişkenler için Dünya Bankası ve Eurostat veri tabanları kullanılmıştır. Modelde kullanılan tüm değişkenlere ilişkin bilgiler ayrıca Tablo 5'de sunulmuştur.

Tablo 5. Modelde Kullanılan Değişkenler

Değişkenler	**Tanım**	**Kaynak**
Ekonomik büyüme (*g*)	Gayrisafi yurt içi hasıladaki yıllık artış (%)	Dünya Bankası
Bütçe dengesi (*but*)	Kamu net alacak borç dengesinin gayri safi yurtiçi hasılaya oranı (%)	Uluslararası Para Fonu
Yönetişim endeksi (*yon*)	0 (sıfır) ile +100 arasında yüzdelik bir değeri temsil etmektedir	Dünya Bankası
Fiziki sermaye oluşumu (*cap*)	Fiziki sermaye oluşumunun gayrisafi yurt içi hasılaya oranı (%)	Dünya Bankası
İstihdam (*ist*)	15-64 yaş aralığındaki toplam istihdam oranı (%)	Eurostat
Enflasyon (*enf*)	Uyumlaştırılmış TÜFE yıllık değişim oranı (%)	Eurostat

Kaynak**:** Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Uluslararası uygulamalara bakıldığında farklı standartların yönetişim göstergesi olarak kullanıldığını görmek mümkündür. Buna göre; Uluslararası Ülke Risk Rehberi Yönetişim Endeksi, Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün her yıl yayımladığı Yolsuzluk Algısı Endeksi, Özgürlük Evi'nin her yıl yayımladığı Gastil Endeksi (Gastil Index) ve

Dünya Bankası veri tabanı yönetişimin kalitesini ölçmek için kullanılabilecek veri kaynaklarındandır.

Bu çalışmanın önemli konusu, analizin amacıyla tutarlı olan verilerin bütünlüğü ve güvenilirliğidir. Bu bağlamda yapılan literatür araştırması, son yıllarda sıklıkla Dünya Bankası yönetişim göstergelerinin kullanıldığını göstermektedir. Dünya Bankası veri tabanı, verileri yıllık olarak yayımlamakta ve yönetişim göstergelerini; yolsuzluğun kontrolü, hükümetin etkinliği, hukukun üstünlüğü, siyasi istikrar ve şiddetin (terörizmin) yokluğu, düzenleyici kalite ve ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik olmak üzere altı göstergeye dayandırmaktadır. Ulusal yönetişim göstergeleri 0 ile +100 arasında bir yüzde alır. Söz konusu göstergeler 0'a (sıfır) yaklaştığında, söz konusu ülkenin yönetişim göstergelerinin zayıf olduğu anlamına gelir; +100'e yaklaşmak ise, bir ülkenin yönetişim göstergelerinin güçlü olduğunu gösterir (World Bank, 2020b). Bu nedenle, yönetişim endeksinin nispeten büyük olması her ülkenin istediği bir durumdur. Çalışmada, yönetişimin kalitesine ilişkin tek bir değişken (yon), altı göstergenin aritmetik ortalaması alınarak tanımlanmıştır.

Ekonomik büyümeyi etkileyen faktörler, geçmişten günümüze ekonomi ile ilgilenenlerin temel ilgi alanlarından biri olmuştur. Bu faktörleri belirlemek için birçok farklı ekonomik ve ekonomik olmayan değişken dikkate alınmıştır. Bu değişkenlerden biri de kamu bütçesidir. Ancak, bütçe dengesinin büyümeyi nasıl etkilediği konusunda halen bir fikir birliği yoktur.

Analizi gerçekleştirmek için oluşturulan model ayrıca bazı kontrol değişkenleri içermektedir. Buna göre, büyümeyi etkilediği düşünülen; enflasyon (enf), istihdam (ist) ve fiziki sermaye oluşumu (cap) değişkenleri, kontrol değişkeni olarak analize dâhil edilmiştir. Literatürden hareketle, enflasyon ve büyüme arasındaki ilişkinin yönü belirsizken; büyüme ile fiziki sermaye oluşumu ve istihdam arasında genel olarak pozitif bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Enflasyonun belirsizlik yaratarak tüketim ve yatırım kararlarını bozduğu, böylelikle büyümeyi olumsuz etkilediği söylenebilir. Bunun yanı sıra, “Mundell-Tobin etkisi hipotezi”; enflasyon dönemlerinde kişilerin reel

gelirini korumak için daha fazla yatırım yapma eğiliminde olduğunu ve bu nedenle büyüme ile enflasyon ilişkisinin pozitif olduğunu savunmaktadır.

Tablo 6. Modelde Kullanılan Değişkenlerin Beklenen İşaretleri

Değişkenler	**Beklenen işaret**
Bütçe dengesi (*but*)	Pozitif / Negatif
Fiziki sermaye oluşumu (*cap*)	Pozitif
İstihdam (*ist*)	Pozitif
Enflasyon (*enf*)	Pozitif / Negatif

Kaynak**:** Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 6, bütçe dengesinin büyüme üzerindeki etkisi araştırılırken iyi yönetişimin rolü için oluşturulan modeldeki açıklayıcı değişkenlerin katsayı işaretlerine ilişkin beklentileri göstermektedir.

Analizde kullanılan değişkenlere ait genel istatistiki bilgiler Tablo 7'de gösterilmiştir. Örneklem kapsamında en yüksek ekonomik büyüme oranı % 25,2 ile 2015 yılında İrlanda'da, en düşük ekonomik büyüme oranı ise % -14,8 ile 2009 yılında Litvanya'da gerçekleşmiştir. Ek olarak söz konusu örneklemdeki ortalama büyüme oranı % 2,08 düzeyindedir. En yüksek bütçe dengesi oranı 2007 yılında % 5,12 ile Finlandiya'da, en düşük oran ise % -32,02 ile 2010 yılında İrlanda'da gerçekleşmiştir. Söz konusu değişkenin ortalama oranı % -2,41 düzeyindedir. En yüksek yönetişim kalitesi 2009 yılında 98,57 ile Finlandiya'da, en düşük ise 37,31 ile 2018 yılında Türkiye'de gerçekleşmiştir. Söz konusu değişkenin ortalaması 79,47 düzeyindedir. Değişkenlere ilişkin bilgiler 2. bölümde ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Tablo 7. Değişkenlere Ait Genel İstatistikler

	Minimum	**Maksimum**	**Ortalama**
g	-14.8	25.2	2.08956
but	-32.027	5.129	-2.4176181
yon	37.3121765	98.5727554	79.4744127

cap	11.1	37.3	22.0703297
ist	44.3	77.4	64.3401099
enf	-1.7	16.3	2.28516484

Kaynak**:** Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Analizde kullanılan kontrol değişkenlere ait genel istatistiki bilgiler de ayrıca Tablo 7'de gösterilmiştir Bu kapsamda en yüksek fiziki sermaye oluşumunun oranı; % 37,3 ile 2008 yılında Romanya'da, en düşük oran ise % 11,1 ile 2018 yılında Yunanistan'da gerçekleşmiştir. Ek olarak söz konusu örneklemdeki ortalama fiziki sermaye oluşum oranı % 22 düzeyindedir. En yüksek istihdam oranı % 77,4 ile 2016 yılında Danimarka ve 2018 yılında İsveç'te, en düşük oran ise % 44,3 ile 2009 yılında Türkiye'de gerçekleşmiştir. Söz konusu değişkenin ortalama oranı % 64,3 düzeyindedir. En yüksek enflasyon oranı % 16,3 ile 2018 yılında ile Türkiye'de, en düşük ise % -1,7 ile 2009 yılında İrlanda'da gerçekleşmiştir. Söz konusu değişkenin ortalaması %2,28 düzeyindedir.

Tablo 8. Panel Birim Kök Testine İlişkin Bulgular

	Düzeltilmiş t[a]	**Olasılık değeri**
g	-11,2592	0,0000
but	-7,4580	0,0000
cap	-8,8036	0,0000
yon	-2,6236	0,0043
denf	-18,4843	0,0000
dist	-6,0094	0,0000

[a](Adjusted t)

Panel eşik değer tahmini için tüm değişkenlerin durağan olması gerekmektedir. Bu nedenle analizin ilk aşamasında değişkenle ilişkilendirilen serilerin durağanlığı kontrol edilmiştir. Panel birim kök testi sonuçlarına göre g, but, yon ve cap değişkenleri düzey değerlerinde durağandır. Birinci dereceden durağan olanlar ise enf ve ist değişkenleridir. Bu nedenle ilgili değişkenlerin birinci farkları ileriki analizler için alınarak sırasıyla

denf ve dist adları altında analize dâhil edilmiştir. Tablo 8, durağanlık testi ile ilgili sonuçları göstermektedir.

3.3. MODEL

Bu çalışmanın amacı, 27 Avrupa Birliği ülkesi ve Türkiye'nin bütçe dengesi ve büyüme arasındaki ilişkiyi yönetişimin etkisini dikkate alarak sınamaktır. Bu amaçla kullanılan temel model şu şekildedir:

$$g_{it} = \mu_i + \alpha X_{it} + \beta \ but_{it} + e_{it}, \qquad e_{it} \approx iid(0, \sigma^2) \tag{24}$$

Denklem (24)'de X; enflasyon, istihdam ve fiziki sermaye oluşumunu kapsayan kontrol değişkenlerini ifade etmektedir.

Hansen (1999) tarafından geliştirilen panel eşik modeli yönetişimin eşik değerini bulmak için kullanılmıştır. Hansen (1999) panel eşik yöntemi, her gözlemin eşiğin üstünde veya altında olmasına bağlı olarak örneklemi iki veya daha fazla rejime bölmektedir. Çalışmada kullanılan model; "bütçe dengesinin büyüme üzerindeki etkisinde yönetişimin rolü" dikkate alındığında, örneklem kendi içinde alt bölümlere ayrılarak eşik değer belirlenebilir. Bireysel etkiler (*i*) ile zaman etkilerini (*t*) içeren ve dengeli panel veri seti ile ele alınan modelde;

g_{it}: Gayrisafi yurt içi hasılanın yıllık yüzde artışına bağlı olarak ekonomik büyümeyi,

yon_{it}: Yönetişim genel göstergesini,

but_{it}: Bütçe dengesini,

X_{it}: Tablo 5'de gösterilen enflasyon, istihdam ve fiziki sermaye oluşumu kontrol değişkenlerinin vektörünü temsil etmektedir.

Bu bağlamda, tek eşikli model şu şekildedir:

$$g_{it} = \mu_i + \alpha X_{it} + \beta\ but_{it} + e_{it}, \qquad e_{it} \sim iid(0, \sigma^2)$$

$$g_{it} = \begin{cases} \mu_i + \alpha X_{it} + \beta_1 but_{it} + e_{it}, & yon_{it} \leq \lambda \\ \mu_i + \alpha X_{it} + \beta_2 but_{it} + e_{it}, & yon_{it} > \lambda \end{cases}$$

$$\alpha = (\alpha_1, \alpha_2, \alpha_3)' X_{it} = (cap_{it}, dist_{it}, denf_{it})'$$

(25)

Modeldeki;

g_{it} :Bağımlı değişkeni,

but_{it} : Bağımsız değişkeni,

yon_{it} : Zaman içinde sabit olmadığı varsayılan eşik değişkeni,

λ : Eşik değerini,

X_{it}: Kontrol değişkenler vektörünü,

μ_i : Farklı yönetişim düzeyine sahip ülkelerin heterojenliğini temsil eden sabit etkileri,

e_{it} : Bağımsız ve özdeş dağılmış hata terimini ifade etmektedir.

Modeldeki (β_1, β_2) değerleri; eşik değerin üstünde ve altında ayrışan büyüme etkisini ifade etmektedir. Gözlemler yon_{it} değişkeninin λ değerinden küçük veya büyük olmasına bağlı olarak iki farklı rejime ayrılmaktadır.

(25) numaralı denklemdeki eşik regresyon modeli aşağıda yeniden düzenlenmiştir:

$$g_{it} = \mu_i + \alpha X_{it} + \beta_1 but_{it}\, I(yon_{it} \leq \lambda) + \beta_2 but_{it}\, I(yon_{it} > \lambda) + e_{it}$$

(26)

(26) numaralı denklemdeki I(.), gösterge fonksiyondur. Söz konusu denklem aşağıdaki gibi düzenlenebilir:

$$g_{it} = \mu_i + \alpha' X_{it} + \beta' \ but_{it}(\lambda) + e_{it}, \ \beta = (\beta_1, \beta_2)'$$

$$g_{it} = \mu_i + [\alpha', \beta'] \begin{bmatrix} X_{it} \\ but_{it}(\lambda) \end{bmatrix} + e_{it}$$

$$g_{it} = \mu_i + \theta' m_{it}(\lambda) + e_{it}$$

$$but_{it}(\gamma) = \begin{bmatrix} but_{it} I(yon_{it} \leq \lambda) \\ but_{it} I(yon_{it} > \lambda) \end{bmatrix}$$

(27)

(27) numaralı denklemde $\theta = [\alpha', \beta']$ ve $m_{it} = (X_{it}', but_{it}(\lambda)')'$ olarak tanımlanmıştır. Söz konusu denklemde verilen model, gözlemleri eşik değere (λ) bağlı olarak iki rejime ayırır ve eğim parametreleri (β_1, β_2) rejimler arasında farklılık gösterir.

3.4. EŞİK DEĞER VE PARAMETRE KATSAYILARININ TAHMİNİ

Denklem (28), genel büyüme modelini temsil eden denklem (27) kullanılarak zaman içinde denklemlerin ortalaması alınarak elde edilir:

$$\overline{g_i} = \mu_i + \theta' \overline{m_i}(\lambda) + \overline{e_i}$$

(28)

burada,

$$\overline{g_i} = T^{-1} \sum_{t=1}^{T} g_{it}, \qquad m = T^{-1} \sum_{t=1}^{T} \overline{m_{it}}, \qquad \overline{e_i} = T^{-1} \sum_{t=1}^{T} e_{it}$$

olarak tanımlanmıştır. (27) ve (28) denklemleri arasındaki farkı almaya devam ettiğimizde ise (29) numaralı denkleme ulaşılmaktadır:

$$g_{it}^* = \theta' m_{it}^* (\lambda) + e_{it}^*$$

(29)

(29) numaralı denklemde; $g_{it}^{*} = g_{it} - \overline{g_i}$, $m_{it}^{*}\ (\lambda) = m_{it}\ (\lambda) - \overline{m_i}(\lambda)$ ve $e_{it}^{*} = e_{it} - \overline{e_i}$ olarak tanımlanmıştır.

$g_i^{*}, m_i^{*}\ (\gamma)$ ve e_i^{*} değişkenlerini aşağıdaki gibi tanımlarsak;

$$g_i^{*} = \begin{bmatrix} g_{i2}^{*} \\ . \\ . \\ . \\ g_{it}^{*} \end{bmatrix}, \quad m_i^{*}\ (\gamma) = \begin{bmatrix} m_{i2}^{*}\ (\lambda) \\ . \\ . \\ . \\ m_{it}^{*}\ (\lambda) \end{bmatrix}, \quad e_i^{*} = \begin{bmatrix} e_{i2}^{*} \\ . \\ . \\ . \\ e_{it}^{*} \end{bmatrix}.$$

ve tüm yatay kesit birimleri için $G^{*}, M^{*}\ (\lambda)$, ε^{*}'yi aşağıdaki gibi tanımlarsak:

$$G^{*} = \begin{bmatrix} g_1^{*} \\ . \\ . \\ . \\ g_n^{*} \end{bmatrix}, \quad M^{*}\ (\lambda) = \begin{bmatrix} m_1^{*}(\lambda) \\ . \\ . \\ . \\ m_n^{*}\ (\lambda) \end{bmatrix}, \quad \varepsilon^{*} = \begin{bmatrix} e_1^{*} \\ . \\ . \\ . \\ e_n^{*} \end{bmatrix}$$

denklem (29)'u aşağıdaki gibi ifade edebiliriz:

$$G^{*}_{it} = \theta' M_{it}^{*}\ (\lambda) + \varepsilon_{it}^{*} \tag{30}$$

Denklem (30), eşik etkisi için ana tahmin modelimizdir. Verilen herhangi bir λ için eğim katsayıları EKK kullanılarak tahmin edilebilir:

$$\hat{\theta}(\lambda) = (M^{*}(\lambda)' M^{*}(\lambda))^{-1} M^{*}(\lambda)' G^{*} \tag{31}$$

Bu durumda kalıntı vektörü şu şekilde ifade edilir:

$$\hat{\varepsilon}^{*}(\lambda) = G^{*} - M^{*}(\lambda)\hat{\rho}(\lambda) \tag{32}$$

Hata kareleri toplamı ise aşağıdaki gibidir:

$$SSE_1(\lambda) = \hat{\varepsilon}^*(\lambda)\hat{\varepsilon}^*(\lambda)' = G^{*\prime}(I - M^*(\lambda)'\left(M^*(\lambda)'M^*(\lambda)\right)^{-1}M^*(\lambda)')G^* \quad (33)$$

Chan (1993) ve Hansen (1999), eşik değerin (λ) en küçük kareler kullanılarak tahmin edilmesini önermektedir. Böylece, yoğunlaşmış EKK'ler (34) minimize edilmekte ve eşik değerin (λ) en küçük kareler tahmin edicisi şu şekilde elde edilmektedir:

$$\hat{\lambda} = \underset{\lambda}{\operatorname{argmin}}\, SSE_1(\lambda) \quad (34)$$

Eşik değeri tahmin edildikten sonra, eğim katsayısı tahmini; $\hat{\theta} = \hat{\theta}(\lambda)$, kalıntı vektörü; $\hat{\varepsilon}^* = \hat{\varepsilon}^*(\lambda)$ ve kalıntı varyansının tahmincisi;

$$\hat{\sigma}^2 = \frac{1}{n(T-1)}\hat{\varepsilon}^{*\prime}\hat{\varepsilon}^* = \frac{1}{n(T-1)}SSE_1(\hat{\lambda}) \quad (35)$$

olarak ifade edilmektedir. Buradaki n; örneklemdeki ülke sayısını T ise; zaman boyutunu ifade etmektedir.

3.5. AMPİRİK BULGULAR

Büyüme ve bütçe dengesi ilişkisini test etmek için sabit etkiler modeli kullanılmış ve sonuçlar Tablo 9'da gösterilmiştir. Sabit etkiler tahmin bulgularına göre, işaret beklentileri ile model uyumludur. Buna göre, söz konusu modelde anlamlı bulunan fiziki sermaye oluşumu, enflasyon ve istihdam değişkenlerinin yanı sıra, bütçe dengesi (fazla) değişkeninin de katsayısı anlamlı bulunmuştur. Ek olarak, söz konusu değişkenler ile iktisadi büyümenin katsayı işareti pozitif yönlüdür. Başka bir ifadeyle, but değişkeni istatistiksel olarak %1 düzeyinde anlamlı bulunmuştur ve katsayının işareti pozitiftir. Buradan hareketle, bütçe dengesinin büyüme üzerinde olumlu bir etkisinin olduğu savunulabilir. Ek olarak, Tablo 10, but değişkeninin karesinin (but_sq) büyüme üzerinde %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Bu sonuç; büyüme ile bütçe dengesi arasındaki ilişkinin doğrusal olmadığı hipotezini desteklemektedir.

Tablo 9 ve Tablo 10'da, F istatistik ve F olasılık değerleri modelin anlamlı olduğunu; R^2 değeri ise bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklama gücünün sırasıyla % 54 ve % 55 olduğunu göstermektedir. Ek olarak, Tablo 9 ve Tablo 10'dan hareketle, *cap* ve dist kontrol değişkenlerinin katsayısı beklenildiği gibi pozitiftir ve sırasıyla %5 ve % 1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Kontrol değişkeni denf ise, %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Buradan hareketle, istihdam, enflasyon ve fiziki sermaye oluşumunun büyümeyi etkilediği savunulabilir. Bu sonuç, istihdam ve fiziki sermaye oluşumundaki artışın büyüme üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu hipotezini desteklemektedir. Ayrıca enflasyonun büyüme üzerindeki olumlu etkisi "Mundell-Tobin etkisi" hipotezi ile uyumludur. "Mundell-Tobin Etkisi" yaklaşımına göre, enflasyon dönemlerinde para tutmanın maliyeti artacağından, kişiler reel seviyelerini korumak için sermaye biriktirme eğilimindedir ve iktisadi büyüme artan yatırımlardan olumlu etkilenecektir.

Tablo 9. Sabit Etkiler Modeli Tahmin Bulguları 1

Bağımlı değişken: *g*			
Değişken	**Katsayı**	**Standart sapma**	**Olasılık**
but	0,186	0,058	(0,002) ***
cap	0,106	0,047	(0,026) **
denf	0,424	0,076	(0,000) ***
dist	1,180	0,127	(0,000) ***
F istatistik	89,67	***F olasılık değeri***	(0,000) ***
R^2	0,5413	***Gözlem sayısı***	336

Not: ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 seviyelerinde istatistiksel anlamlılığı göstermektedir.

Tablo 10. Sabit Etkiler Modeli Tahmin Bulguları 2

Bağımlı değişken: *g*			
Değişken	**Katsayı**	**Standart sapma**	**Olasılık**
but	0,350	0,084	(0,000) ***
but_sq	0,009	0,003	(0,008) ***

cap	0,102	0,047	(0,032) **
denf	0,414	0,075	(0,000) ***
dist	1,118	0,128	(0,000) ***
F istatistik	74,61	***F olasılık değeri***	(0,000) ***
R^2	0,5518	***Gözlem sayısı***	336

Not: ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 seviyelerinde istatistiksel anlamlılığı göstermektedir.

Sabit etkiler modeli tahmin sonuçlarının elde edilmesinin ardından bütçe dengesi ile büyüme arasındaki doğrusal olmayan ilişkide yönetişimin rolü analiz edilmiştir. Başka bir ifadeyle, bir sonraki aşamada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- Bütçe dengesinin büyüme üzerindeki etkisinde yönetişimin rolü var mı?
- Yönetişim, eşik değerin üzerinde olduğunda bütçe dengesinin büyüme üzerindeki etkisi değişiyor mu?

Bu amaçla, tek eşik kullanılarak tahmin edilen yapısal model aşağıdaki gibi oluşturulmuştur:

$$g_{it} = \mu_i + \alpha X_{it} + \beta_1 but_{it} I(yon_{it} \leq \lambda) + \beta_2 but_{it} I(yon_{it} > \lambda) + e_{it} \quad (36)$$

Bütçe dengesinin büyüme üzerindeki etkisinde yönetişim rolünün incelendiği çalışmada temsil edilen model, 28 ülke için yıllık veriler ile tek panelde test edilmiştir. Ek olarak, yönetişim kalitesini temsil eden yon değişkenine de eşik konularak tahmin yapılmıştır. Bu kapsamda Tablo 11 tahmin bulgularını içermektedir.

Tablo 11'de F istatistik ve F olasılık değerleri modelin anlamlı olduğunu; R^2 değeri ise bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklama gücünün %55 olduğunu göstermektedir.

Tablo 11. Yönetişim Katsayısı Eşik Değer Analizi Sonuçları

Bağımlı değişken: *g*			
Değişken	**Katsayı**	**Standart sapma**	**Olasılık**
cap	0,117	0,047	(0,014) **
denf	0,433	0,075	(0,000) ***
dist	1,186	0,126	(0,000) ***
but (yon≤λ)	0,892	0,288	(0,002) ***
but (yon>λ)	0,170	0,058	(0,004) ***
λ	57,65	5,795[a]	(0,010)**
Güven aralığı	49,569-58,239	***F istatistiği***	17,48
F istatistiği	74,23	***F olasılık değeri***	(0,000)***
R^2	0,5505	***Gözlem sayısı***	336

[a]Ortalama standart hata (mean squared error).

Not: ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %%10 seviyelerinde istatistiksel anlamlılığı göstermektedir.

Tablo 11'de gösterildiği gibi, yönetişim kalitesine ilişkin eşik değer 57,65 olarak bulunmuştur ve eşik etki testi olasılık değeri ise %5 düzeyine anlamlıdır. Ayrıca bütçe dengesinin büyüme üzerindeki etkisi, yon değişkeninin eşik değerin altında ve üstünde olduğu durumlarda, pozitif yönlüdür ve %1 düzeyinde anlamlıdır. Ancak bütçe dengesindeki %1 düzeyindeki iyileşme büyümeyi, yönetişim kalitesinin eşik değere eşit ya da altında olması durumunda, %0,892 arttırmakta iken, bütçe dengesindeki %1 düzeyindeki iyileşme büyümeyi, yönetişim kalitesinin eşik değerin üzerinde olması durumunda, yalnızca %0,170 oranında arttırmaktadır.

Tablo 11'de görüldüğü üzere, bütçe ile ekonomik büyüme gerçekleştirilirken ilgili ülkenin yönetişim kalitesi göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bağlamda analiz bulguları; North (1999), Koçak ve Uzay (2018), Ağazade vd. (2020), Doğanay ve Değer (2020), Çiçen ve Arslan (2020), Cooray (2009), Torsten ve Tabellini (2006), Acemoglu ve diğerleri (2008), Benos (2005), Easterly ve Rebelo (1993) ve Fisher'in (1993) çalışma bulguları ile tutarlıdır.

İstihdam, enflasyon ve fiziki sermaye oluşumu değişkenlerinin büyüme üzerindeki etkisi pozitiftir ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Bununla birlikte, istihdamın değişim oranındaki %1'lik artış büyümeyi %1,186 oranında artırırken; enflasyon değişiminde %1 oranında bir artış büyümeyi %0,433 oranında artırmaktadır. Fiziki sermaye oluşumunda %1 düzeyinde bir iyileşme ise büyümeyi %0,117 oranında arttırmaktadır.

3.6. DEĞERLENDİRME

Ülkelerin ekonomik performanslarını gösteren çok sayıda değişken vardır. Bütçe dengesi de söz konusu değişkenlerden biridir. Bu bağlamda literatürde büyüme ve bütçe dengesi arasındaki ilişkiyi doğrudan ele alan birçok çalışmaya rastlamak mümkündür. Bu çalışmaların sonuçları; kullanılan veri setleri, seçilen yönteme ve döneme bağlı olarak oldukça farklılık göstermektedir. Ancak bütçe dengesinin büyüme üzerindeki etkisi dikkate alındığında, yönetişimin rejim değişikliğine yol açabilecek rolünün dikkate alınmadığı görülmüştür. Bu çalışmada; literatürdeki eksiklikler dikkate alınarak çalışmanın uygulama kısmında gerekli model oluşturulmuştur.

Kontrol değişkenlerinin etkilerine bakıldığında, teorik beklentiler doğrultusunda, fiziki sermaye oluşumu, istihdam ve büyüme arasında pozitif bir ilişki gözlemlenmiştir. Sermaye oluşumu yatırım yoluyla üretimi desteklerken, artan istihdam kişilerin satın alma gücünü artırmakta, tüketimin artmasıyla birlikte üretimin de artış göstermesi büyümeyi olumlu etkilemektir. Bu bağlamda artan istihdam ve sermaye birikimi büyümenin gerçekleşmesine yardımcı olacaktır.

Diğer bir kontrol değişken ise enflasyondur. Enflasyon ve büyüme arasındaki ilişkinin yönü pozitiftir. "Mundell-Tobin etkisi" yaklaşımına göre, enflasyon arttıkça parayı elde tutmanın maliyeti de artacaktır. Böyle bir durumda, kişiler reel seviyelerini muhafaza etmek amacıyla sermaye biriktirme eğiliminde olacak ve büyüme artan yatırımlardan olumlu etkilenecektir. Bu çalışmanın sonuçları; "Mundell-Tobin hipotezi" ve enflasyonun bazı ülkelerde belirli eşik düzeyine (%20-25) kadar büyüme üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu öne süren Bruno'nun (1995) çalışmasıyla da uyumludur.

Buradan hareketle, belirli bir düzeye kadar enflasyonun ekonomik büyüme üzerinde pozitif katkısı olacağı sonucuna varılabilir.

Çalışmanın ana değişkeni bütçe dengesidir. Analiz sonuçları, bütçe fazlasının büyüme üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu göstermektedir. Bu durum, ilgili ülkede bütçe fazlasının iktisadi büyümeyi gerçekleştirmek için pozitif katkı sağlayan önemli bir araç olduğu şeklinde yorumlanabilir. Bu açıdan bulgular Benos (2005), Easterly ve Rebelo (1993) ve Fisher'in (1993) çalışma sonuçlarıyla uyumludur. Ayrıca, Hansen (1999) testi sonuçları; eşiğin altında, bütçe fazlasının büyüme üzerinde önemli bir etkisi olduğunu; eşiğin üzerindeyse, bütçe fazlasının büyüme üzerindeki etkisinin daha az olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda, ilgili ülkelerin kötü yönetişimi; özel sektörün gelişmek için yeterli koşulları bulmasını engelleyecek, iktisadi büyümede kamunun rolünü artıracak ve bütçe fazlalarını önemli duruma getirecektir.

Daha önce ifade edildiği gibi, eşik değerin altında veya üstünde bütçe fazlasının büyüme üzerindeki etkisi pozitif yönlüdür. Ek olarak, yönetişim kalitesinin iyi veya zayıf olduğu ülkelerde bütçe fazlasının ekonomik büyüme üzerindeki görece pozitif etkisi ise farklılık göstermektedir. Bu bağlamda, politika yapıcıların ekonomi politikalarını bütçe fazlasını sağlayacak şekilde uygulamaları gerekmektedir. Ek olarak, Helms (1985) ve Kneller vd. (1999) çalışmalarında da belirttiği üzere, kaynakların kullanım alanı ekonomik büyüme üzerindeki etkisini de etkilemektedir. Bu bağlamda kaynaklar verimsiz harcamalar için kullanılırsa, büyümeye etkisi olumsuz olabilir. Öte yandan, bu kaynakların verimli harcamalara yönlendirilmesinin büyümeye etkisi ise olumlu olacaktır. Bu bağlamda, bütçe fazlasının yarattığı fonlar verimli harcamalara yönlendirilmelidir.

İlgili ülkeler için; yönetişim kalitesi istenilen düzeyde değilse ve büyüme kamu sektörü üzerinden gerçekleştirilmek isteniyorsa bütçe fazlasının verilmesi daha önemli olacağından politika yapıcıları bütçe fazlası verecek politikalara öncelik vermelidir. Öte yandan, ülke istenilen düzeyde yönetişim kalitesine sahip değilse ve özel sektör aracılığıyla büyüme gerçekleştirilmek isteniyorsa, bütçe fazlasının verilmesi nispeten

daha az önemli olmaktadır. Bu durumda karar alıcılar yönetişim kalitesini artıracak politikalara öncelik vermelidir.

Analiz bulgularını Türkiye özelinde de değerlendirmek mümkündür. Ele alınan 28 ülke açısından 2006-2018 dönemindeki ortalama yönetişim kalitesinin değeri 79,47 düzeyindedir (Bakınız Tablo 7). Söz konusu dönemde Türkiye'nin yönetişim kalitesi ortalama değeri ise 46,01 düzeyinde gerçekleşmiştir (Bakınız Şekil 12). Türkiye'nin yönetişim kalitesi ortalamasının (46,01), yönetişim için elde edilen eşik değerin (57,65) altında olduğu açıktır. Elde edilen bulgular kapsamında Türkiye'de yönetişim kalitesinin zayıf olduğu sonucuna varılabilir. Türkiye'nin hedefi daha gelişmiş ekonomi ve refah seviyesine ulaşmak ve bunu görece özel kesim aracılığıyla yapmak istiyor ise, Türkiye'de karar alıcılar tarafından yönetişim kalitesinin arttırılmasına yönelik politikalara öncelik verilmelidir. Öte yandan, Türkiye nispeten kamu sektörü aracılığıyla büyümek istiyorsa, politika yapıcılar bütçe fazlası veren iktisadi politikalara daha fazla önem vermelidir.

Türkiye'de yönetişim kalitesinin; 2006-2014 yıllarında % 50 bandında istikrarlı olduğu, 2014 yılından itibaren aşağı yönlü bir seyir izlediği, 2018 yılında ise % 37,31 düzeyine kadar gerilediği görülmektedir (Bakınız Şekil 11). Dolayısıyla, Türkiye'deki yönetişim kalitesi eşik değerin (57,65) altında olduğu için bütçe fazlası vermek iktisadi büyümeyi gerçekleştirmek için daha önemlidir. Bu bakımdan, izlenecek olan politikalar bütçe fazlası verecek şekilde olmalıdır. Ancak Türkiye'nin bütçe dengesine bakıldığında bütçenin açık verdiği görülmektedir (Bakınız Şekil 13). Bilindiği üzere, bütçe açıklarını finanse etmenin yollarından biri borçlanmadır. Nitekim Türkiye'de ele alınan dönemdeki bütçe kanunlarına bakıldığında bütçe açıklarının borçlanma ile finanse edildiği görülmektedir. Öte yandan borçların geri ödeme aşamasında ödenecek faiz, toplumun düşük veya orta gelir düzeyine sahip kişilerden yüksek gelir düzeyine sahip kişilere doğru yöneleceğinden devletin bütçe açıklarını kapatmak için borçlanması gelir dağılımında adaleti bozacaktır. Nitekim Türkiye'nin gelir eşitsizliğini gösteren Gini katsayısına bakıldığında ortalama 0,40 düzeyinde olduğu görülmektedir (OECD, 2022). Dolayısıyla Türkiye'de gelir dağılımının görece bozuk olduğu söylenebilir. Bu bakımdan Türkiye'de bütçe fazlası verecek politikalara öncelik verilmesi, dolaylı olarak

gelir dağılımının bozucu etkisini de azaltacaktır. Netice itibariyle, Türkiye'de izlenecek olan politikaların birbirleri ile tutarlı olması gerekmektedir. Çünkü bütçe fazlası verildiğinde ekonomik büyüme olumlu etkilenmektedir.

Türkiye, görece özel sektör aracılığıyla da ekonomik büyümeyi gerçekleştirebilir. Bunun için, bütçe fazlası politikaların izlenmesinin yanı sıra, yönetişim kalitesini eşik değerin üzerine çıkaracak politikalara daha fazla önem verilmelidir. Ele alınan döneme bakıldığında, Türkiye'nin yönetişim kalitesinin 2014 yılından itibaren görece zayıfladığı görülmektedir. Türkiye yönetişim kalitesini arttırmak için özellikle en zayıf olan yönetişim göstergeleri üzerinde odaklanmalıdır. Bu kapsamda, ele alınan yönetişim göstergelerinin 2006-2018 dönemi ortalama değerlerine 28 ülke açısından bakıldığında, Türkiye'nin; ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik (% 39,19), siyasi istikrar ve şiddetin (terörizmin) yokluğu (% 14,29), düzenleyici kalite (% 61,09) göstergeleri açısından en zayıf ülke olduğu görülmektedir (Bakınız Tablo 2). Dolayısıyla, Türkiye, ifade özgürlüğü ve hesap verebilirliği arttıracak hukuki alt yapısını geliştirmelidir. Öte yandan, siyasi istikrar ve şiddetin (terörizmin) yokluğu, yürütme organının; siyasi güdülenmiş şiddet ve terörizmin yanı sıra anayasaya aykırılık teşkil eden veya şiddetli yöntemlerle istikrarsızlaştırılması ya da devrilmesi ihtimaline ilişkin (Kaufmann vd., 2010: 4) bir göstergedir. Ele alınan ülkeler kapsamında siyasi istikrar ve şiddetin (terörizmin) yokluğu göstergesinin ortalama değeri % 71,02; Türkiye'nin ortalama değeri ise % 14,29'dur. Türkiye'nin söz konusu göstergesine bakıldığında, 2016 yılında % 4,76 düzeyine kadar gerilediği görülmektedir (WB, 2020b). Dolayısıyla, anayasaya aykırılık teşkil eden veya şiddetli yöntemlerle yürütme organını istikrarsızlaştırma yolunu tercih edebilecek (siyasi şiddet yaratabilecek) her türlü unsura karşı alınacak tedbirler güçlendirilmelidir. Türkiye'nin en zayıf olduğu göstergelerden diğeri ise, düzenleyici kalite (% 61,09) göstergesidir. Ele alınan ülkeler kapsamında düzenleyici kalite göstergesinin ortalama değeri ise % 83,30 düzeyindedir. Söz konusu göstergenin gelişimi için Türkiye; özel kesimin gelişimini destekleyen politikalar ve düzenlemeler oluşturmalıdır. Nitekim özel kesimin de piyasada rol alması büyümeyi gerçekleştirmek için kamu bütçesi üzerindeki yükü hafifletecektir. Böylece kamu ve özel kesimin birlikte büyümeyi gerçekleştirebileceği söylenebilir.

Tek eşik değişkene ilişkin tahmin bulgularının değerlendirilmesine ilişkin bilgiler ayrıca Tablo 12'de özetlenerek sunulmuştur.

Tablo 12. Tek Eşik Değişkene İlişkin Tahmin Bulgularının Değerlendirilmesi

ÜLKELER
• Türkiye ve 27 Avrupa Birliği ülkesi
yon eşik etkisi ve bütçe dengesinin ekonomik büyüme üzerine etkisi
• Eşik etki testi olasılık değeri %5 düzeyinde anlamlıdır. • Bütçe dengesinin büyümeye etkisi, yon değişkeninin eşik değerin üstünde ve altında olduğu durumlarda, pozitiftir. • Diğer bir ifadeyle, bütçe dengesinin (fazla) büyüme üzerinde pozitif bir etkisi vardır. Ancak, yönetişimin kalitesi eşik değere eşit ya da altındaysa bütçe dengesindeki %1'lik bir iyileşme büyümeyi %0,892 artırırken; yönetişim kalitesinin eşik değerin üzerinde olması durumunda bütçe dengesindeki %1'lik bir iyileşme büyümeyi sadece %0,170 artırmaktadır.
POLİTİKA ÖNERİLERİ
• Eşik değerin altında veya üstünde bütçe fazlasının büyüme üzerindeki etkisi pozitif yönlüdür. Ek olarak, yönetişim kalitesinin iyi veya zayıf olduğu ülkelerde bütçe fazlasının ekonomik büyüme üzerindeki görece pozitif etkisi ise farklılık göstermektedir. Bu bağlamda, politika yapıcıların ekonomi politikalarını bütçe fazlasını sağlayacak şekilde uygulamaları gerekmektedir. • Kaynakların kullanım alanı büyüme üzerindeki etkisini de etkilemektedir. Bu bağlamda kaynaklar verimsiz harcamalar için kullanılırsa, büyüme üzerindeki etkisi olumlu olmayabilir. Öte yandan, bu kaynaklar verimli harcamalara yönlendirildiğinde büyüme üzerinde olumlu bir etkisi olacaktır. Dolayısıyla, bütçe fazlasının yarattığı fonlar verimli harcamalara yönlendirilmelidir. • İlgili ülkeler için; yönetişim kalitesi istenilen düzeyde değilse ve büyüme kamu sektörü üzerinden gerçekleştirilmek isteniyorsa bütçe fazlasının verilmesi daha önemli olacağından politika yapıcıları bütçe fazlası verecek politikalara öncelik vermelidir. Öte yandan, ülke istenilen düzeyde yönetişim kalitesine sahip değilse ve özel sektör aracılığıyla büyüme gerçekleştirilmek isteniyorsa, bütçe fazlasının verilmesi nispeten daha az önemli olmaktadır. Bu durumda karar

alıcılar yönetişim kalitesini artıracak politikalara öncelik vermelidir.

TÜRKİYE'YE YÖNELİK POLİTİKA ÖNERİLERİ

- Türkiye'deki yönetişim kalitesi eşik değerin (57,65) altında olduğu için büyümeyi gerçekleştirmek için bütçe fazlası vermek daha önemli olmaktadır. Bu bakımdan, izlenecek olan politikalar bütçe fazlası verecek şekilde olmalıdır.
- Türkiye'nin bütçe dengesine bakıldığında bütçenin açık verdiği görülmektedir. Bütçe açıklarını finanse etmenin yollarından biri borçlanmadır. Türkiye'de ele alınan dönemdeki bütçe kanunlarına bakıldığında bütçe açıklarının borçlanma ile finanse edildiği görülmektedir. Öte yandan borçların geri ödeme aşamasında ödenecek faiz, toplumun düşük veya orta gelir düzeyine sahip kişilerden yüksek gelir düzeyine sahip kişilere doğru yöneleceğinden devletin bütçe açıklarını kapatmak için borçlanması gelir dağılımında adaleti bozacaktır. Nitekim Türkiye'nin gelir eşitsizliğini gösteren Gini katsayısına bakıldığında ortalama 0,40 düzeyinde olduğu görülmektedir (OECD, 2022). Dolayısıyla Türkiye'de gelir dağılımının görece bozuk olduğu söylenebilir. Bu bakımdan Türkiye'de bütçe fazlası verecek politikalara öncelik verilmesi, dolaylı olarak gelir dağılımının bozucu etkisini de azaltacaktır. Netice itibariyle, Türkiye'de izlenecek olan politikaların birbirleri ile tutarlı olması gerekmektedir. Çünkü bütçe fazlası verildiğinde ekonomik büyüme olumlu etkilenmektedir.
- Türkiye, görece özel sektör aracılığıyla da ekonomik büyümeyi gerçekleştirebilir. Bunun için, bütçe fazlası politikaların izlenmesinin yanı sıra, yönetişim kalitesini eşik değerin üzerine çıkaracak politikalara daha fazla önem verilmelidir.
- Ele alınan döneme bakıldığında, Türkiye'nin yönetişim kalitesinin 2014 yılından itibaren görece zayıfladığı görülmektedir. Türkiye yönetişim kalitesini arttırmak için özellikle en zayıf olan yönetişim göstergeleri üzerinde odaklanmalıdır.
- Ele alınan yönetişim göstergelerinin 2006-2018 dönemi ortalama değerlerine 28 ülke açısından bakıldığında, Türkiye'nin; ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik (% 39,19), siyasi istikrar ve şiddetin (terörizmin) yokluğu (% 14,29), düzenleyici kalite (% 61,09) göstergeleri açısından en zayıf ülke olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, Türkiye, ifade özgürlüğü ve hesap verebilirliği arttıracak hukuki alt yapısını geliştirmelidir.
- Türkiye'nin en zayıf olduğu göstergelerden diğeri, düzenleyici kalite (% 61,09) göstergesidir. Söz konusu göstergenin gelişimi için Türkiye; özel kesimin gelişimini destekleyen politikalar ve düzenlemeler oluşturmalıdır. Nitekim özel kesimin de piyasada rol alması büyümeyi gerçekleştirmek için kamu bütçesi üzerindeki yükü hafifletecektir. Böylece kamu ve özel kesimin birlikte büyümeyi gerçekleştirebileceği

söylenebilir.

- Ele alınan ülkeler kapsamında siyasi istikrar ve şiddetin (terörizmin) yokluğu göstergesinin ortalama değeri % 71,02; Türkiye'nin ortalama değeri ise % 14,29'dur. Türkiye'nin söz konusu göstergesine bakıldığında, 2016 yılında % 4,76 düzeyine kadar gerilediği görülmektedir (WB, 2020b). Dolayısıyla, anayasaya aykırılık teşkil eden veya şiddetli yöntemlerle yürütme organını istikrarsızlaştırma yolunu tercih edebilecek (siyasi şiddet yaratabilecek) her türlü unsura karşı alınacak tedbirler güçlendirilmelidir.

Kaynak**:** Yazar tarafından oluşturulmuştur.

SONUÇ

İktisadi büyüme, iktisat literatüründe en çok üzerinde durulan konulardan biridir. Klasik ekonomi arzın önemine odaklanırken; Keynesyen ekonomik büyüme teorisi toplam talebin kısa vadeli önemini vurgulamıştır. Öte yandan, bu teorilerin uzun vadeli ekonomik büyümeyi açıklayamadığı gözlemlenmiştir. Bu durum, özellikle 1980'lerden itibaren uzun vadeli ekonomik büyümenin ne olacağına dair teorilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Maliye ve para politikasına ek olarak, bu değişiklik kamu faaliyetinin tüm yönlerini kapsamaktadır.

Solow (1956) ve Swan'ın (1956) neoklasik büyüme modellerinde uzun dönemde ekonomik büyümeyi etkileyen tek değişken teknolojik ilerlemedir. Ancak teknolojik gelişmeler dışsal değişkenler olarak kabul edildiğinden ekonomik büyüme tam olarak açıklanamamıştır. Daha sonraki bir çalışmada, Romer (1986), modele verimlilik kazanımlarını destekleyen herhangi bir faktörün olası katkılarını dâhil ederek içsel bir büyüme teorisi geliştirmiştir. İçsel büyüme teorisine göre ekonomik büyümenin belirleyicileri beşeri sermayenin kalitesi, bilim ve teknoloji geliştirmenin sağlanması için devlet desteği, hükümetin bir yatırım ortamı sağlama ve en son teknolojiyi çekme üzerindeki etkisi ve fikri mülkiyet haklarını korumak için gerekli koşulların sağlanmasıdır (Fine, 2004: 251-252). Bu nedenle içsel büyüme teorisi, iktisadi büyüme için devlet müdahalesini savunur. Barro (1990) ve King ve Rebello (1990) kamu sektörünü de dâhil ederek içsel büyüme teorisine katkıda bulunmuşlardır. Bununla birlikte, ekonomik faktörler, hem modern hem de geleneksel iktisadi teoride genellikle büyümenin belirleyicileri olarak kabul edilir. Kurumsal iktisat teorisine göre, ekonomik faktörlerin etkinliği, ulusal kurumlara sağlanan teşviklerle ölçülebilir (Acemoğlu ve Robinson, 2008: 2). Bu açıdan bakıldığında, kurumsallık ve iktisadi büyüme arasındaki ilişki üzerine pek çok araştırma yapmış olan North (1999), mülkiyet haklarını garanti eden ve teşvik unsurları olan siyasi otoritelerin etkin kurumlar oluşturabileceğini ifade etmekte ve kurumların yönetişim kalitesinin büyümeye etkide bulunduğunu söyleyerek yönetişim göstergelerine atıfta bulunmaktadır. Aslında, kurumsal iktisat teorisi, kurumsal olarak iyi ülkelerin teknoloji, insan sermayesi ve sanayileşmeye daha fazla yatırım yaparak ekonomik büyümeyi yönlendirdiğine dikkat çekmektedir.

İstihdam ve fiziki sermaye oluşumu değişkeni ile büyüme arasındaki ilişki teorik beklentilerle uyumlu şekilde pozitiftir. Bu nedenle, politika yapıcılar büyümeyi gerçekleştirmek için istihdam ve fiziki sermaye oluşumunu artırmalıdır. Enflasyon değişkeni ise bir diğer kontrol değişkendir. Enflasyon ve büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen çoğu çalışma, ilişkinin negatif olduğunu savunmaktadır. Bununla birlikte, bazı çalışmalar enflasyon ve büyüme arasındaki ilişkinin pozitif olduğu sonucuna ulaşmıştır. "Mundell-Tobin Etkisi" yaklaşımı, enflasyon dönemlerinde kişilerin reel gelirlerini korumak için daha fazla yatırım yapma eğiliminde olduğunu ve bu nedenle enflasyon ve büyüme arasında pozitif bir ilişkinin ortaya çıktığını savunmaktadır. Nitekim ele alınan bu çalışmanın bulguları, "Mundell-Tobin Etkisi" hipotezi ve belirli bir eşik düzeyine kadar (%20-25) enflasyon ile büyüme ilişkisinin pozitif yönde olacağını savunan Bruno'nun (1995) çalışması ile uyumludur. Bu bağlamda enflasyonun ülkede var olması, büyüme üzerinde her zaman olumsuz etki yapacağı anlamına gelmemelidir. Aksine, enflasyon ülkenin ekonomik büyümesine belirli bir düzeye kadar katkıda bulunabilir. Bu nedenle siyasi otorite ekonomi politikalarına karar verirken enflasyonun büyüme üzerindeki olumlu etkisini göz önünde bulundurmaları gerekmektedir.

Çalışmanın bulguları, bütçe fazlasının büyüme üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu göstermektedir. Bu durum, ilgili ülkede bütçe fazlasının büyümeyi gerçekleştirmek için pozitif katkı sağlayan önemli bir araç olduğu şeklinde yorumlanabilir. Bu açıdan elde edilen bulgular Benos (2005), Easterly ve Rebelo (1993) ve Fisher (1993) tarafından yapılan çalışmaların sonuçlarıyla uyumludur. Bu nedenle, karar alıcıların ekonomi politikalarını bütçe fazlası verecek şekilde uygulamaları gerekmektedir.

Helms (1985) ve Kneller vd. (1999) çalışmalarında da belirttiği üzere, kaynakların kullanım alanı büyüme üzerindeki etkisini de etkilemektedir. Bu bağlamda kaynaklar verimsiz harcamalar için kullanılırsa, büyüme üzerindeki etkisi olumlu olmayabilir. Öte yandan, bu kaynaklar verimli harcamalara yönlendirildiğinde büyüme üzerinde olumlu bir etkisi olacaktır. Dolayısıyla bütçe fazlası sonucunda elde edilen kaynaklar verimli harcamalara yönlendirilmelidir. Ayrıca, bütçe dengesi ile büyüme arasındaki ilişki üzerinde yönetişimin kalitesi istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahiptir.

Bütçe fazlasının büyüme üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu daha önce ifade edilmişti. Ancak, iyi yönetişime sahip ülkelerde bu etkinin nispeten düşük olduğu gözlemlenmiştir. Bu nedenle, kötü yönetişimin olduğu ülkelerde, büyüme için bütçe fazlası sağlamak daha önemli olmaktadır. Öte yandan, yönetişimin kalitesi arttıkça, kamu bütçe fazlasının büyüme üzerindeki etkisi %80 oranında azalarak 0,89 düzeyinden 0,17 düzeyine gerilemektedir. Bilindiği üzere, özel sektör ve kamu sektörü kıt kaynakları kullanarak üretim gerçekleştirmektedir. Gerçekleştirilen üretim faaliyetleri sonucunda ekonomik büyüme de etkilenmektedir. Bu çalışmada kamu sektörünü temsil eden değişken bütçe dengesidir. Ancak özel sektör de ekonomi içerisinde üretim faaliyeti gerçekleştirmektedir. Özel sektör; piyasada faaliyet göstermek için özel sektörün gelişmesini sağlayan ve teşvik eden politikaların devlet tarafından uygulanması ve ülkede şiddetin (terör) olmaması, hukukun üstünlüğü ve mülkiyet hakkı gibi bazı güvencelere ihtiyaç duymaktadır. Bu güvencelerin olması durumunda özel sektör piyasada daha fazla rol alacak ve özel sektör faaliyetlerinin büyüme üzerinde olumlu bir etkisi olacaktır. Böylece, ekonomik büyümeyi gerçekleştirmek için kamu sektörünün yükü azalacaktır.

Kamu hizmetlerinin kaliteli olduğu ve siyasi baskıların olmadığı, ifade özgürlüğü ve hesap verebilirliğin olduğu, yolsuzluğun olmadığı, hükümetin özel sektör gelişimine izin veren ve teşvik eden politikalar uyguladığı, hukukun üstün olduğu, şiddet olaylarının minimize edildiği; yani iyi yönetişimin olduğu ülkelerde özel sektör daha aktif bir şekilde piyasada yer alacaktır. Böylece bütçe fazlası, büyümeyi gerçekleştirmek için daha az önemli olacaktır ki söz konusu durum elde edilen bulgularla tutarlıdır. Benzer şekilde North (1999), mülkiyet haklarını koruyan ve teşvik unsurları olan siyasi otorite aracılığıyla etkin kurumların oluşturulabileceğini ve etkin kurumlar aracılığıyla büyümenin arttırılabileceğini savunmaktadır. Bu bağlamda politika yapıcılar, yönetişim kalitesini arttıracak politikalara yönelmelidir.

Özellikle 1990'lı yıllardan sonra araştırmacılar ekonomik büyümede iyi yönetişimin önemi üzerine çalışmalar yapmıştır, yapmaya da devam etmektedir. Bu kapsamda yapılan araştırmalar, yönetişim kalitesinin ülkeler için önemli bir ölçü olduğunu göstermektedir. Nitekim ülkenin yönetişim kalitesinin iyi olması, diğer ülkeler

tarafından itibar ve saygı görmesi için önemlidir. Öncül çalışmalardan farklı olarak bu çalışma, bütçe dengesi ve büyüme arasındaki ilişkiyi incelerken iyi yönetişimin rolünü analiz etmektedir. Elde edilen bulgular, bütçe dengesi ve büyüme ilişkisinde yönetişim kalitesinin (iyi yönetişimin) çok önemli olduğunu ve karar alıcıların iktisadi politika üretirken yönetişimin etkisini de göz önünde bulundurması gerektiğini vurgulamaktadır.

Ele alınan bu çalışmada, Dünya Bankası tarafından belirlenen altı yönetişim göstergesinin ortalaması alınarak yönetişim için genel bir endeks oluşturulmuş ve bütçe dengesi ile büyüme ilişkisinde elde edilen bulgulara yönetişim genel endeksi ile yapılan analizler soncunda ulaşılmıştır. İleriki çalışmalarda bütçe dengesi ve büyüme ilişkisinde yönetişimin alt endeksleri kullanılarak her bir gösterge için karşılaştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

Acemoglu, D., Johnson, S., Robinson, J. A., Yared, P. (2008). Income and Democracy. *American Economic Review*, *98* (3), 808-842.

Acemoglu, D., Robinson, J. (2008). The Role of Institutions In Growth and Development. *Commission on Growth and Development Working Paper,* No: 10.

Adak, M. (2010). Kamu Açıkları ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Örneği. *Maliye Dergisi*, 159, 233-243.

Adam, A., Delis, M. D., Kammas, P. (2011). Public Sector Efficiency: Leveling The Playing Field Between OECD Countries. *Public Choice*, *146* (1/2), 163-183.

Agere, S. (2000). *Promoting Good Governance: Principles, Practices And Perspectives.* Commonwealth Secretariat. London.

Ağazade, S., Artan, S., Hayaloğlu, P. (2020). Kurumsal Gelişme ve İktisadi Büyüme: Doğu Avrupa Geçiş Ekonomileri Örneği. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi,* (20), 245-262.

Akbulut, H. (2013). *Transfer Harcamaları ve Büyüme İlişkisi: Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Dinamik Panel Veri Analizi.* . (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi: Ankara.

Aktan, C. C. (2003). *Değişim Çağında Devlet*. Konya: Çizgi Kitapevi.

Aksoy, Ş. (2011). *Kamu maliyesi.* İstanbul: Filiz Kitabevi.

Arrow, K. J. (1962). The Economic Implications of Learning By Doing. *The Review of Economic Studies, 29* (3). 155-173.

Baltagi, B. H. (2001). Econometric Analysis of Panel Data. Chichester. John Wiley & Sons. Ltd.

Barış, A. (2015). *AB Ülkeleri ve Türkiye'de Bütçe Açığının Yönetişim Göstergeleri İle İlişkisi: Panel Veri Analizi.* (Yayınlanmamış doktora tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat.

Barro, R. J. (1990). Government Spending In A Simple Model of Endogenous Growth. *Journal of Political Economy*, *98* (5), 103-125.

Barro, R. J. (1991). Economic Growth In A Cross Section of Countries. *Quarterly Journal of Economics*, CVI (425), 407-443.

Barro, R. J. (1998). Human Capital and Growth In Cross-Country Regression. *Harvard University.*

Barro, R. J., Sala-I-Martin, X. (2004). *Economic growth* (2nd ed.). London: The MIT Press.

Bektaş, A. (2019). Dolaylı-Dolaysız Vergiler Temelinde Bütçe Dengesinin İktisadi Büyümeye Etkisi: Türkiye ve Almanya Örneği. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9* (2), 425-448.

Benos, N. (2005). Fiscal Policy and Economic Growth: Empirical Evidence From OECD Countries. *Discuusion Paper.*

Berber, M. (2004). *İktisadi Büyüme ve Kalkınma* (2. Baskı). Trabzon: Derya Kitabevi.

Berg, H. V. (2001). *Economic Growth and Development*. New York: Mcgraw-Hill International Edition.

Bernardelli, M., Prochniak, M., Witkowski, B. (2021). *Economic Growth And Convergence* (1. Baskı). New York.

Bülbül, D. (2018). *Devlet bütçesi.* Ankara: Turhan Kitabevi.

Bruno, M. (1995). Does Inflation Really Lower Growth?. *Finance and Development*, *32* (3), 35-38.

Caluser, M., Salagean, M. (2007). *Good Governance In Multiethnic Communities Conditions, Instruments, Best Practices, Ways To Achive And Measure Good Governance At The Local Level,* Ethnoculturel Diversity Resource Center And The King Baudounin Foundation.

Catrinescu, N, Leon-Ledesma, M., Piracha, M. (2009). Remittances, Institutions, and Eceonomic Growth, *World Develoğment*, *37* (1), 81-92.

Chan, K. S. (1993). Consistency and Limiting Distribution of The Least Squares Estimator of A Threshold Autoregressive Model. *Annals of Statistics,* 21, 520-533.

Chan, S., Karim, M. Z. A. (2012). Public Spending Efficiency and Political and Economic Factors: Evidence From Selected East Asian Countries. *Economic Annals*, LVII (193), 7-24.

Cooray, A. (2009). Government Expenditure, Governance and Economic Growth. *Comparative Economic Studies, 51* (3), 401-418.

Çiçen, Y. B., Arslan, Ş. (2020). Kurumsal Yapı ve Ekonomik Performans İlişkisi: Kırılgan Beşli Ülkeleri. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *22* (2), 6-29.

Demirtaş, G. (2009). *Yönetişimin Ekonomik Performans Üzerinde Etkisi: Panel Veri Analizi*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon.

Doğanay, M. A., Değer, M. K. (2020). Kurumlar ve Ekonomik Büyüme: Panel Veri Analizi (2002-2018). *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi,* (19), 75-99.

Dülger, C. (2018). Devlet Bütçesi Özellikleri Ve İşlevleri. Tayfun Moğol (Ed.). *Devlet Bütçesi* içinde (s. 3-17). Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 3795.

Easterly, W., Rebelo, S. (1993). Fiscal Policy and Economic Growth: An Empirical Investigation. *NBER Working Paper*, No. 4499.

Edizdoğan, N., Çetinkaya, Ö. (2016). *Kamu Bütçesi* (7. Baskı). Bursa: Ekin Yayınevi.

Eğilmez, M. (2012). *Kolay Ekonomi* (3. Baskı). İstanbul: Remzi kitabevi.

Ercan, Y. N. (2002). İçsel Büyüme Teorisi: Genel Bir Bakış. *Planlama Dergisi Özel sayı.* DPT'nin Kuruluşunun 42. Yılı. 129-138.

Erdem, M., Şenyüz, D., Tatlıoğlu, İ. (2020). *Kamu Maliyesi* (15. Baskı). Bursa: Ekin Yayınevi.

Erdinç, Z. (2018). İktisadi Büyüme Kavramı. Güler Günsoy ve Zeynep Erdinç (Ed.). *İktisadi Büyüme* içinde (s.3-26). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.

EU. (2003). 2541st Council meeting: External relations. *Presse 321*, 17 November 2003. Brussels: Council of The Europen Union.

Eurostat. (2020a). *Inflation Data*, Erişim Tarihi: 1 Aralık 2020. <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>.

Eurostat. (2020b). *Employment Data*, Erişim Tarihi: 30 Kasım 2020. <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>.

Feeny, S., Rogers, M. (2008). Public Sector Efficiency, Foreign Aid and Small Island Developing States. *Journal of International Development*, *20* (2008), 526-546.

Feyzioğlu, B. N. (1984). *Nazari, Tatbiki Mukayeseli Bütçe*. İstanbul: Filiz kitabevi.

Figankaplan, T. (2017). Ekonomik Büyüme ve Kurumsal Kalite İlişkisi: Bir Panel Veri Analizi. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar, 11* (1), 65-91.

Fine, B. (2004). Endogenous Growth Theory: A Critical Assesment. *Cambridge Journal of Economics. 24* (2). 245-265.

Florio, M., Colautti, S. (2005). A Logistic Growth Theory Of Public Expenditures: A Study Of Five Countries Over 100 Years. *Public Choice*, *122* (3-4), 355-93.

Fisher, S. (1993). The Role of Macroeconomıc Factors In Growth. *NBER Working Paper,* No 4565.

Hall, R. E., Jones, C. I. (1999). Why Do Some Country Produce So Much More Output Per Worker Than Others?. *Quarterly Journal of Economics*, *114* (1), 83-116.

Helms, J. L. (1985). The Effect of State and Local Taxes On Economic Growth: A Time Series-Cross Section Approach. *The Review of Economics and Statistics.*

Ghali, K. H. (1997). Government Spending and Economic Growth In Saudi Arabia. *Journal of Economic Development, 22* (2), 165-172.

Ghali, K. H. (1998). Public Investment And Private Capital Formation In A Vector Error-Correction Model Of Growth. *Applied economics. 30* (6). 837-844.

Gujarati, D. N. (2004). *Basic Econometrics (4th ed.*). New York: McGraw-Hill.

Günsoy, B. (2018). İçsel Büyüme Teorisi. Güler Günsoy ve Zeynep Erdinç (Ed.). *İktisadi Büyüme* içinde (s.135-160). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.

Gürsoy, B. (1980). *Kamusal Maliye İkinci Cilt Bütçe.* Ankara: A.Ü.S.B.F. Yayınları.

Gwartney, J. D., Holcombe, R. G., Lawson, R. A. (2004). Economic Freedom, Institutional Quality And Cross-Country Differences In Income And Growth. *Cato Journal*. *24* (3), 205- 233.

Hamilton, W. (1932). Institutions. Edwin R. Seligman And Alvin Johnson (der.), *Encyclopaedia Of Social Sciences* içinde (s. 84-89). London: Routledge.

Hansen, B. E. (1999). Threshold Effects In Non-Dynamic Panels: Estimating, Testing and Inference. *Journal of Econometrics, 93*, 345–368.

Hayaloğlu, P. (2012). *İktisadi Büyüme Sürecinde Kurumsal Yapının Rolü: Literatür ve Uygulama.* (Yayımlanmamış doktora tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi: Trabzon.

IMF. (2021). *Budget Balance Data*. Erişim Tarihi: 11 Ocak 2021. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2019/01/weodata/download.aspx>.

İnce, M. (1980). *Maliye politikası (Ders notları).* Ankara.

Jones, C. (2001). *Introduction to Economic Growth* (2nd ed). New York: W.W. Norton & Company.

Jones, C. I. (2001). *İktisadi Büyümeye Giriş.* Sanlı Ateş, İsmail Tuncer (Çev.). İstanbul: Literatür yayınları.

Jones, C. I., Vollrath, D. (2013). *Introduction To Economic Growth* (3. Baskı). New York: W.W. Norton & Company.

Kaufmann, D., Kraay, A. (2002). Growth Without Governance. Policy Research. *Working Paper*, No: 2928. Development Research Group.

Kaufmann, D., Kraay, A., Mastruzzi, M. (2010). The Worldwide Governance İndicators: Methodology And Analytical Issues. Erişim: 10 Nisan 2020. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1682130#references-widget.

Kibritçioğlu, A. (1998). İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri. *AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi. 53* (1-4). 207-230.

King, R. G., Rebelo, S. (1990). Public Policy and Economic Growth: Developing Neoclassical Implications. *Journal of Political Economy, 98* (5). 126-150.

Klein, P. G. (1999). New Institutional Economics. Encylopedia of Law Economics. 1. 456-489. Northamptom: Edward Elgar.

Knack, S., Keefer, P. (1995). Institutions and Economic Performance: Cross-Country Test Using Alternative Measures. *Economics and Politics*, 7, 207-227.

Kneller, R., Michael, B., Norman, G. (1999). Growth, Public Policy and The Government Budget Constraint: Evidence From OECD Countries. *Discussion Paper, No 98* (14).

Koçak, E., Uzay, N. (2018). Demokrasi, Ekonomik Özgürlükler ve Ekonomik Büyüme: Kurumların Rolü Üzerine Bir Araştırma. *Sosyoekonomi Dergisi, 26* (36), 81-102.

Lambsdorff, J. G. (2003). How Corruption Affects Productivity. *Kyklos*, *56* (4), 457-474.

Mitchell, W. C. (1950). *Backward Art Of Spending Money And Other Essays*. Reprints Of Economic Classics. New York: M. Kelley.

Mutluer, M. K., Öner, E., Kesik, A. (2005). *Bütçe Hukuku.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Naude, W. A. (2004). The Effects Of Policy, Institutions And Geography On Economic Growth İn Africa: An Econometric Study Based On Cross-Section And Panel Data. *Journal Of International Development*, *16* (6), 821-849.

Nelson, M. A., Singh, R.D. (1994). The Deficit-Growth Connection: Some Recent Evidence From Developing Countries. *Economic Development and Cultural Change*, *43* (1), 167-191.

North, D. C. (1999). Kurumlar, Kurumsal Değişim ve Ekonomik Performans. Gül Çağalı Güven (Çev.). İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları.

OECD. (2022). *Income Inequality*. Erişim: 17 Nisan 2022. https://data.oecd.org/inequality/income-inequality.htm.

Oktayer, N., Susam, N. (2008). Kamu Harcamaları-Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1970-2005 Yılları Türkiye Örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *22* (1), 145-164.

Oktayer, A. (2011). Türkiye'de Ekonomik Büyüme Ve Kamu Harcamaları Arasındaki İlişkinin Ampirik Analizi: 1950-2009. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 61* (1), 261-282.

Orubu, C. O., Awopegba, P. O. (2004). Market Economies, Globalisation And The Role Of Good Governance In The Development Process: Challenges For The Nigerian Economy. *Journal of Social Sciences*, *9* (3), 163-175.

Oxley, L. (1994). Eşbütünleşme, Nedensellik Ve Wagner Yasası: İngiltere İçin Bir Test 1870-1913. *İskoç Politik Ekonomi Dergisi, 41* (3), 286-298.

Öztürk, N. (2016). *Kamu Maliyesi.* Bursa: Ekin Yayınevi.

Parker, J. (2010). *Economics 34 Coursebook*, Erişim: 24 Kasım 2021, http://academic.reed.edu/economics/parker/s11/314/book/Ch06.pdf.

Parsons, T. (1945). *Racial And Religious Differences As Factors In Group Tension*. Approaches To National Unity: Fifth Symposium, Conference On Science, Philosophy And Religion. L. Bryson. (Ed.).

Pehlivan, O. (2016). *Devlet Bütçesi.* Trabzon: Celepler Matbaacılık Yayın ve Dağıtım.

Pehlivan, O. (2018). *Devlet Bütçesi.* Trabzon: Celepler Matbaacılık Yayın ve Dağıtım.

Plumptr, T., Graham, J. (1999). *Governance And Good Governance: International And Aboriginal Perspectives*. Ottawa: Institute On Governance.

Rajkumar, A. S., Swaroop, V. (2008). Public Spending and Outcomes: Does Governance Matter?. *Journal of Development Economics*, *86* (2008), 96-111.

Rayp, G., Van de Sijpe, N. (2007). Measuring and Explaining Government Efficiency In Developing Countries. *The Journal of Development Studies*, *43* (2), 360-381.

Reynolds, L. G. (1983). The Spread of Economic Growth To The Third World: 1850-1980. *Journal of Economic Literature*, *21* (3), 941-980.

Romer, P. M. (1986). Increasing Returns and Long-Run Growth. *The Journal of Political Economy. 94* (5), 1002-1037.

Romer, P. M. (1994). The Origins of Endogenous Growth. *Journal of Economic Perspectives, 8* (1), 3-22.

Schick, A. (2002). Can National Legislatures Regain An Effective Voice in Budget Policy?. *OECD Journal On Budgeting, 1* (3), 15-42.

Solow, R. (1956). A Contribution To The Theory of Economic Growth. *Quarterly Journal of Economics*, *70* (1), 65-94.

Swan, T. W. (1956). Economic Growth and Capital Accumulation. *Economic Record*, 32, 334-61.

Toksöz, F. (2008). *İyi Yönetişim El Kitabı.* İstanbul: Tesev Yayınları.

Torsten, P., Tabellini, G. (2006). Democracy and Development: The Devil In The Details. *The American Economic Review*, *96* (2), 319-324.

Tsuru, S. (1993). *Institutional Economics Revisited*. USA: Cambridge Unıversity Press.

Tüğen, K. (1991). Türkiye'de Bütçe Açıkları. *Ekonomik Raporlar, No: 3*, İzmir: Ege Genç iş Adamları Derneği.

Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı. (2004). Güvenlik Sektöründe Parlamenter Gözetimi: İlkeler, Mekanizmalar ve Uygulamalar. No:5. İstanbul: Tesev Yayınları.

UN. (1994). *Report Of The International Conference On Population And Development.* United Nations Population Information Network. Cairo.

Ünsal, E. M. (2016). *İktisadi Büyüme* (2. Baskı). Ankara: BB101 Yayınları.

World Bank. (2020a). *Gross Fixed Capital Formation*, Erişim: 1 Aralık 2020 <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=NE.GDI.FTOT.ZS&country=#>.

World Bank. (2020b). *Worldwide Governance Indicators*. Erişim: 7 Mart 2020. https://info.worldbank.org/governance/wgi/Home/Reports.

World Bank. (2021). *Gross Domestic Product Growth*. Erişim: 1 Kasım 2021. <https://databank.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG/1ff4a498/Popular-Indicators#>.

Yılmaz, F. (2007). *Avrupa'da Kurumsal Kalite: G. M. Hodgson Örneği.* Kurumsal İktisat. Eyüp Özveren (Ed.). Ankara: İmge Yayınevi.

Yülek, M. A. (1997). İçsel Büyüme Teorileri, Gelişmekte Olan Ülkeler ve Kamu Politikaları Üzerine. *Hazine Dergisi, 6.* 1-15.

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORİJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 20/06/2022

Tez Başlığı : Bütçe Dengesinin Büyüme Üzerindeki Etkisinde İyi Yönetişimin Rolü

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 91 sayfalık kısmına ilişkin, 20/06/2022 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 15 'tir.

Uygulanan filtrelemeler:

1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
2- ☒ Kaynakça hariç
3- ☐ Alıntılar hariç
4- ☒ Alıntılar dâhil
5- ☒ 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

20.06.2022

Adı Soyadı:	MUSTAFA KURT
Öğrenci No:	N16245708
Anabilim Dalı:	MALİYE
Programı:	MALİYE DOKTORA
Statüsü:	☒ Doktora ☐ Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

DOÇ.DR.HALE AKBULUT

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
Ph.D. DISSERTATION ORIGINALITY REPORT

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
PUBLIC FINANCE DEPARTMENT

Date: 20/06/2022

Thesis Title : The Role of Good Governance in the Impact of Budget Balance on Growth

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 20/06/2022 for the total of 91 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 15 %.

Filtering options applied:

1. ☒ Approval and Decleration sections excluded
2. ☒ Bibliography/Works Cited excluded
3. ☐ Quotes excluded
4. ☒ Quotes included
5. ☒ Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

20.06.2022

Name Surname:	MUSTAFA KURT
Student No:	N16245708
Department:	PUBLIC FINANCE
Program:	PH.D. PUBLIC FINANCE
Status:	☒ Ph.D. ☐ Combined MA/ Ph.D.

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

ASSOC.PROF.HALE AKBULUT

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 20/06/2022

Tez Başlığı: BÜTÇE DENGESİNİN BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİNDE İYİ YÖNETİŞİMİN ROLÜ

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

20.06.2022

Adı Soyadı:	MUSTAFA KURT
Öğrenci No:	N16245708
Anabilim Dalı:	MALİYE
Programı:	MALİYE DOKTORA
Statüsü:	☐ Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐ Bütünleşik Doktora

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

DOÇ. DR. HALE AKBULUT

Detaylı Bilgi: http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr
Telefon: 0-312-2976860 **Faks:** 0-3122992147 E**-posta**: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
ETHICS COMMISSION FORM FOR THESIS

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
PUBLIC FINANCE DEPARTMENT

Date: 20/06/2022

Thesis Title: THE ROLE OF GOOD GOVERNANCE IN THE IMPACT OF BUDGET BALANCE ON GROWTH

My thesis work related to the title above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, interview, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board/Commission for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

20.06.2022

Name Surname:	MUSTAFA KURT
Student No:	N16245708
Department:	PUBLIC FINANCE
Program:	PUBLIC FINANCE
Status:	☐ MA ☒ Ph.D. ☐ Combined MA/ Ph.D.

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

ASSOC. PROF. HALE AKBULUT